

75249

**TANZİMAT MODERNLEŞMESİ SÜRECİNDE
BARTIN EVLERİ**

75249

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMAR KANSU ŞENERZE

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 8 Haziran 1998

Tezin Savunulduğu Tarih : 25 Haziran 1998

Tez Danışmanı

:PROF. DR. FERHAN YÜREKLİ

Diğer Jüri Üyeleri

:PROF.DR. METE ÜNÜGÜR

DOÇ.DR. ALPER ÜNLÜ

İ.T.Ü. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

HAZİRAN 1998

ÖNSÖZ

Tez süresi boyunca gösterdiği ilgi, çalışmama verdiği destek ve yapıcı eleştirilerinden dolayı tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ferhan Yürekli'ye teşekkür ederim.

05.06.1998

Kansu Şengerze

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	ii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
BÖLÜM 1 BİR LİMAN KENTİ BARTIN	1
1.1 Coğrafi Konumu	2
1.2 İklim	4
1.3 Nüfus	5
1.4 Tarihsel Gelişimi ve Kent Yönetimi	7
BÖLÜM 2 TANZİMAT REFORMLARININ	9
KENT DOKUSUNA YANSIMASI	
2.1 Yeni Yapı Türleri	10
2.2 Kent Dokusu ve Fiziksel Çevre	14
BÖLÜM 3 TANZİMAT REFORMLARININ BARTIN	23
KONUT MİMARİSİNE YANSIMASI	
3.1 Konut Planı	24
3.2 Cephe Tasarımı	30
3.3 Mimari Bezemeler	39
3.4 Yapım Teknikleri	45
SONUÇLAR	49
KAYNAKLAR	56
EKLER	57
ÖZGEÇMİŞ	106

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1 Yağış Miktarı	4
Tablo 1.2 Ortalama Sıcaklık	5
Tablo 1.3 Bartın Geneline Yıllara Göre Nüfus Dağılımı	6

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1 Bartın İli Haritası	3
Şekil 2.1 İptidaiye ve Rüştîye Mektebi	10
Şekil 2.2 İstiklal İlkokulu	11
Şekil 2.3 Hükümet Binası	12
Şekil 2.4 Osmaniye Otelı	13
Şekil 2.5 Bartın İli Haritası (1925)	16
Şekil 2.6 Asma Köprü	17
Şekil 2.7 Orduyeri Köprüsü	18
Şekil 2.8 Sıraevler	19
Şekil 2.9 İkizev	19
Şekil 2.10 Sokak-Bina İlişkisi	20
Şekil 3.1 Kulluklu Plan Tipi	25
Şekil 3.2 İkizev Plan Tipi	26
Şekil 3.3 Sıraev Plan Tipi	26
Şekil 3.4 Köşe Sofalı Plan Tipi	27
Şekil 3.5 İç Sofalı Plan Tipi	27
Şekil 3.6 Merkezi Sofalı Plan Tipi	27
Şekil 3.7 Eyvanlı Plan Tipi	28

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 3.8 Eyvan'ın Odaya Çevrilmesi	28
Şekil 3.9 Tahtapoş Kullanımı	29
Şekil 3.10 Balkon Kullanımı	29
Şekil 3.11 Portikolu Giriş Üzeri Cumba	31
Şekil 3.12 Portikolu Giriş Üzeri Balkon	32
Şekil 3.13 Kulluk Penceresi	33
Şekil 3.14 Pencere Tipleri	33
Şekil 3.15 Çift Kanatlı Sağır Kapı	35
Şekil 3.16 Kapı Üzerinden Kulluk'un Havalandırılması	36
Şekil 3.17 Kapı Kenarında pencere Kullanımı	37
Şekil 3.18 Kapı Kenarı ve Üzerinde Pencere Kullanımı	38
Şekil 3.19 Pencere Süslemesi	40
Şekil 3.20 Pencere Süslemesi	41
Şekil 3.21 Alın Süslemesi	41
Şekil 3.22 Balkon Altı Süslemesi	42
Şekil 3.23 Balkon Altı Süslemesi	42
Şekil 3.24 Payanda Detayı	43
Şekil 3.25 Payanda Detayı	43
Şekil 3.26 Balkon Korkuluğu	44
Şekil 3.27 Taş Üzeri Ahşap Konstrüksiyon Arası Tuğla Dolgu Üzeri Sıva	46

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 3.28 Ahşap Konstrüksiyon Arası Ahşap Dolgu Üzeri Sıva	47
Şekil 4.1 Zemin Kat Kullanımı	50
Şekil 4.2 Sofa ve Balkon Kullanımı	51
Şekil 4.3 Ev Tipleri	52
Şekil 4.6 Zemin Katta Yeni İşlevler	54

ÖZET

18. yüzyılda başlayan ve kısa sürede bütün dünyaya yayılan modernleşme, Osmanlı'da da Tanzimat ile beraber kendisini gösterir. Tanzimat ile başlayan Osmanlı'nın moderleşmesini, Batılılaşma çabaları içinde incelemek ya da değerlendirmek gerekir. Moderleşme süreci Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla farklı bir ivme kazanır. "Muasır medeniyetleri seviyesini aşmak" Cumhuriyet'in en önemli hedeflerinden birisiydi. Tüm bu modernleşme süreci bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetinde de kazanımlarının yanı sıra çeşitli problemleri de beraberinde getirdi.

Tanzimat modernleşmesi ile beraber anadolu kentleri aynı ortak kaderi paylaştılar. Bu ortak kaderin eksenini kültürel kimliğin yitirilmesi, geleneksel kent dokusunun yokolması, 'yer'e ait özelliklerin silikleşmesi ve ardından gelen tekdüzelik ve yavan bir aynılık oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın inceleme konusu olan Bartın'da, aynı önü alınamaz değişimden etkilenmiştir. Ancak bununla beraber, tüm bu aynılık kaderi içinde Bartın diğer Anadolu kentlerinden tarihsel dinamikleri ile farklılaşır. Bartın, 19. yüzyılda coğrafi konumunun getirdiği özellikler ile klasik Anadolu kent şemasından ayrılır. Bunda doğrudan İstanbul'a olan coğrafi yakınlığı ve Tanzimat reformlarının etkisi sözkonusudur. Bu çalışma da, Bartın'ın geçen yüzyılda yaşadığı değişimin izleri arandı; sözü edilen değişim ve farklılıkların dinamiklerini incelemek ve belgelemek amaçlandı.

BARTIN TRADITIONAL HOUSES DURING THE TANZİMAT MODERNIZATION PERIOD

SUMMARY

The modernism, which started in the beginning of 18th Century, showed its effects in the Ottoman Empire with Tanzimat. The modernisation of Ottoman Empire that starts with Tanzimat should be investigated or evaluated together with Occidentalism. Occidentalism period gains a different acceleration after the fall of the Ottoman Empire and foundation of the new Turkish Republic. “To reach the level of developed countries” was one of the major targets of the new Republic. This modernism period brought various problems together with its benefits to the Ottoman Empire and the Republic of Turkey like all around the world.

After the Tanzimat modernism period, Anadolu cities have shared the same faith. The common points in that faith are lost of the cultural identity, demolishing of the traditional town characteristics, vanishing of the specialities that belongs to the locality and the monotone, dull similarity that comes after.

Bartın, the subject of this study, has been affected from the same irrevocable changes. Bartın is separated from the similar faiths of the other Anatolian cities by its historical dynamics. Bartın is different that the classical 19th century Anatolian town schemes because of its geographical position. The effects of he short geographical distance between İstanbul and the Tanzimat reforms can be seen. The aim of this study is to search for the changes occurred in Bartın in the last century and to evaluate and document the dynamics of those changes and differences.

Bartın has a unique position between Istanbul and Anatolian City developments due to its geographical location. For this unique position, city's development must be considered separately in terms of city planning and construction styles. Differences become more apparent after the Tanzimat reforms and Occidentalism period have been intensively felt in Bartın being a harbour town and the trade centre of the region. Neighbouring to İstanbul, Bartın had a chance to encounter the changes and the new idea emerged after the Tanzimat by the close trade relationships with the Central Government. Therefore, Bartın was able to follow İstanbul in terms of the town policies, regulations and planning. Those effects could be noticed not only at a grater scale but also in the building styles, plans and ornamentation.

City Planning

The first map of Bartın was made in 1925. This map shows the new development after the 1874 and 1898 fires. This development is the perpendicular scheme that has been applied in Istanbul and the outskirts after the Tanzimat. After this scheme, the characteristic town layout formed with the curved narrow roads and dead-ends have disappeared. This is most obvious in the town centre. In the other parts, the building blocks look more separated. The concepts brought by Tanzimat first caused a restructuring in the city planning. After the completion of the city hall, hospital, school and other government buildings, city reached to the characteristics of the Tanzimat period.

Modernization period not only affected the city planning but also reflected the Western styles in the construction types, facade design, interior planning and ornamentation. The developments that lead to a better life-style created a new face to the streets. The direct connection of the entrance floor to the street is one of those changes. Window fences have disappeared at this period as well. The main elements of the facades after Tanzimat were column decorations on the outer walls, horizontal profiles used to separate the floors, posts, arches, triangular additions on the roofs. The entrances with the doors that have windows at the top and both sides were used as a characteristic and common building decoration. The balconies and porticos that were not seen in the traditional Turkish houses become fashionable.

House Planning

The major change after Tanzimat in Bartın House plans is the change of “kulluk” to a living space. This change have occurred in two different ways. The first one is abandoning the “kulluk” completely and placing rooms on the ground floor. This

also meant combining the house life with the street. Other choice was using “kulluk” as an empty and idle space. In this case “kulluk” kept its existence and took place in the house plans as a basement or a semi-basement. In such houses the ground floor have been raised.

After Tanzimat, as another important change in Bartın house plans, sofa lost its importance and started being used as a regular room. After sofa’s use as a room, the “eyvan” changes into toady’s aisles. “Eyvan” gets narrower by time and used for circulation between the rooms. Balconies have also added to the plans after Tanzimat. Those balconies have generally been placed where the “evyans” that turned into aisles meet the facade. Balconies were either located at the end of “eyvans” or covered all the facade and were accessible from the rooms as well. The examples with balconies connected to sofa are also seen.

Changes are observed in the positioning of the houses after Tanzimat. Twin houses or rows of houses become common. By the house rows, the direct contact of the houses with the street is established and the gardens forming a barrier with the street disappear. Twin houses were either in a garden or directly connected to the street.

Facade Design and Decoration

The major change in the front side of the houses is the totally symmetric design. Before Tanzimat central plans and symmetric sides were seen in the loyal buildings and monuments. In the Tanzimat era, a tendency to copy those buildings have developed and the esthetical points are carried to the houses. Symmetric facade designs are made by cumbas, balconies, wooden posts, and porticos or in the types without cumbas and balconies by emphasising the building corners. In the house rows and twin houses the same type of symmetry is also observed.

Another difference in the facades is the increased amount of decoration and usage of different patterns. First, the arch design is used at the top parts of cumbas and stair windows. Then, columns become more fancy. The wooden frames called “kuşluk” that highlight the floors have been used. Canopies and window frame decoration has increased.

Construction Method

Even though there are major changes in the outer and interior design of the buildings,

Similar types of changes are not seen in the construction methods. The traditional construction techniques are used without any changes. This is also related to the economy of Ottoman Empire in 19th century. Although the cultural trends and new life styles have easily spread over the country, the modern construction methods could not be applied due to the economic reasons.

Bartın during the Republic Period

In the first quarter of 20th Century, after the developments in the road transport and the railways, sea transpiration lost its importance. As railroad did not pass through Bartın, the city was no longer the region's trade centre. This fall have faded the city's star and together with the sharpened effects of modernism and the cultural erosion, the period that destructed all the characteristics of Bartın have started. Today, Bartın is loosing its identity and becoming a dull, undefined building stocks; the faith of all the Anatolian cities.

In 1979, 526 houses were registered by the Monuments' Council and declared as a city protection zone. In 1985 the number of registered houses declined to 285. The number of old and historical houses is decreasing rapidly. One reason for that is Monuments' Council's decision to take out some houses from the registration list. Being the cost of a real restoration higher than building a new one, have created an opposition to the protection concept. The construction materials industry that exists in Bartın, makes new constructions attractive. As the wooden products, lime, cement, bricks, roof tiles are supplied from the local factories and the steel the brought from the near by Karabük mill, Bartın residents prefer to build new apartments or houses instead of repairing the old ones.

Today, Bartın does not have an effective protection plan. The decrease in the number of registered houses from 526 in 1979 to half within six years clearly proves that. Under the today's developing conditions, Bartın houses are deteriorating rapidly. Basement floors and "kulluks" are changed to stores or cafes and for that reason the facade designs are changed by adding wide glass windows. Each floor of the houses most of them built as three stories are seperated and used is a separate flat. This means totally changing the floor plans, adding kitchens and bathrooms to every floor and stairs that directly climb to upper floors

As defined in the above paragraphs, Bartın that involves specific historical values has a different development than other Anatolian cities, entered into a rapid development phase after the declaration of Republic. This period have been accelerated of Bartın's

declaration as a province. Unfortunately, Bartın like all other cities does not have a public conciseness that will protect the city from this deterioration. The aim of this study is to report those vanishing cultural and historical values, to point out the unique position of Bartın and to have public attention to the subject.

BÖLÜM 1

BİR LİMAN KENTİ BARTIN

Bartın coğrafi konumu nedeniyle diğer anadolu kentlerinden farklı bir gelişme göstermiş ve onlardan ayrılmıştır. Bu farklılaşma 19.yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat reformlarıyla daha da belirginleşmiş, batılılaşma sürecini liman kenti ve bölgenin ticaret merkezi olmasıyla daha yakından yakalayabilmiştir. Diyebiliriz ki Bartın Osmanlı İmparatorluğundaki ayrıcalıklı kimliğini İstanbul yakınında bir ‘liman kenti’ olmasına borçludur.

Bir liman kenti olan Bartın İstanbul’un batılılaşma sürecini yakalamış ve yansıtmıştır. Fiziksel görünümü, uzamsal planı, ekonomik mekanizmaları, nüfus dinamikleri, sınıf yapıları, siyasal hedefleri ve kültürel yaşamı ancak İstanbul’la kurduğu ticari ilişkiler prizmasından süzülerek anlaşılabilir.

‘19. yüzyılda gerçekleşen kapitalist açılma döneminde önem kazanan liman kentlerinin, tepeden yönetilen İmparatorluk ticaret merkezlerinden ister istemez farklı oldukları söylenebilir. Çok açık nedenlerden ötürü, ekonominin farklı uzamsal yönelimi, farklı ekonomik etkinlik doğumları gerektirir. Coğrafyacı ve tarihçilerin sık sık dikkati çektikleri gibi, kapitalizmin dünya imparatorluklarına nüfusu bağlamında incelenen limanların çoğu merkez-çevre ticaretiyle bağlantılı olmalarından önce, çok farklı bir oluşum gösteriyorlardı.’ (Keyder, ve diğ., 1992, s.121)

1.1 COĞRAFI KONUMU

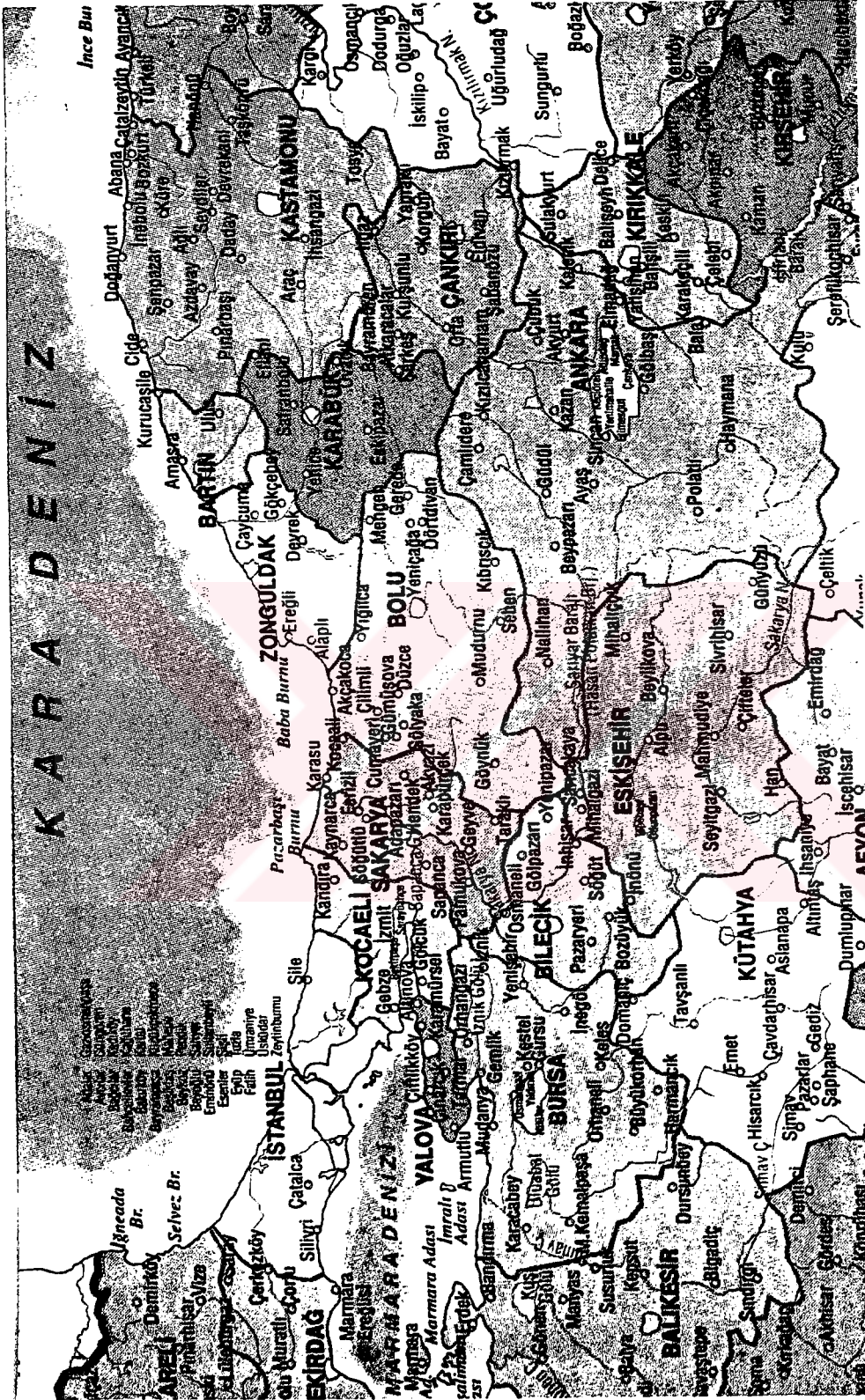
Bartın, Karadeniz Bölgesinin Batı Karadeniz kısmında bulunmaktadır. Karadeniz'den 12 kilometre içeride kurulmuş olup, doğusu Kastamonu, batı ve güneyi Zonguldak, kuzeyi ise Karadeniz ile çevrilidir. (Şekil 1.1)

“Denizden yüksekliği Cumhuriyet Meydanında 62, Atatürk Okulu'nun bulunduğu yerde 110 metredir. Enlemi 41 derece 37 dakika, boylamı 32 derece 22 dakika doğudur. Bartın, 200 tonluğa kadar deniz nakil vasıtalarının işleyebileceği Bartın Irmağının üzerindedir.” (Samancıoğlu, 1941, s.5)

Türkiye'de yalnız iki il ile komşu olan dört ilden biri olan Bartın 2140 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin en küçük ilidir. Merkez, Amasra, Kurucasıle ve Ulus olmak üzere dört ilçe ve bu ilçelere bağlı 259 köy bulunmaktadır.

“Doğusundan ve batısından dağlarla çevrili olan Bartın ilçesinde, dağlar oldukça dik, sahiller ise sarp ve kayalıktır. Bununla birlikte il merkezine inildikçe düz ovalar dikkati çekecek ölçüde artmaktadır. İl merkezi doğusundan Arıt dağları, kuzeyden Karadeniz'e dik olarak uzanan Boğaz (Karasu) Dağları ve batıdan da Aladağ ile kuşatılmıştır. Halatçıyaması, Orduyeri, Kırtepe ve Ömertepesi şehrin önemli tepeleridir.” (Aşçıoğlu, 1984, s.19)

“İlçe merkezinden geçerek Karadeniz'e dökülen Bartın Irmağı kısa olmasına rağmen önemli bir akarsudur. Başlıca iki koldan meydana gelir. Bunlardan birincisi Kozlu Irmağı, diğeri Kocanaz Irmağı'dır. Kozlu Irmağı Mevren ve Arıt Derelerinin birleşmesinden meydana gelir; soldan Koca Irmak, sağdan Akpınar ve Karaçay kollarını alarak büyür ve şehir içinde Gazhane Burnu'nda Kocanaz Irmağı ile birleşir. Kocanaz Irmağı güneyden doğar ve Kozcağız yakınından geçerek kuzeye doğru akar ve şehir içinde Bartın Irmağına katılır. Bartın Irmağının bu kısmı Gazhane Burnu'ndan Boğaz'a kadar uzunluğu 7 mil kadardır”. (Cansever, 1965, s.9).

Şekil 1.1 Bartın İli Haritası

1.2 İKLİM

Bartın ve çevresinde ılıman deniz iklimi hakimdir. Yaz mevsimi normal bir sıcaklık altında, kış mevsimi ise Karadeniz ikliminin özelliklerine uygun halde geçer. “Denize komşuluk, kıyıya paralel dağ sıralarının bulunuşu, genellikle kıyı şeridi üzerinde sıcaklık farklarının azalmasına ve nemin fazlalaşmasına meydan verir. Kıyıda iç kesimlere doğru gelindikçe sıcaklık farkları barizleşir. Bölgede yüksek dağların bulunmamasından dolayı iklim Balkanlardan gelen hava kitlelerinin etkisi altında kalır.” (Aşçıoğlu, 1984, s.18). Yıllara göre yıllık yağış miktarları ve ortalama sıcaklıklar tablo 1 ve tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1.1: Yağış Miktarı

Yıllar	Aylar												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1981	112,4	109,1	90,2	40,3	48,3	22,9	77,2	49,2	79,3	37,8	124,1	140,8	931,6
1982	121,7	53,2	146,4	58,4	37,0	25,8	135,6	301,7	49,6	66,4	31,7	84,4	1111,9
1983	227,2	114,2	29,1	57,8	21,2	43,7	114,1	53,6	34,2	177,3	72,0	53,7	998,1
1984	110,7	41,2	50,0	98,5	20,1	195,1	97,3	81,2	1,6	98,2	199,1	91,9	1084,9
1985	100,1	153,6	35,3	69,5	31,8	68,8	71,0	16,0	19,5	192,7	44,1	142,3	944,7
1986	98,7	65,5	14,4	36,5	79,1	89,9	63,2	2,5	12,2	59,5	150,3	111,0	791,8
1987	204,8	31,6	79,1	61,7	41,9	30,1	33,8	77,0	1,2	88,8	86,1	202,1	938,2
1988	61,7	47,1	77,5	78,2	61,2	74,6	89,0	44,9	62,2	187,7	197,1	120,4	1101,6
1989	50,2	56,3	24,1	16,6	59,4	79,2	19,5	10,5	226,0	159,6	172,2	92,0	965,6
1990	75,5	51,4	37,3	69,5	74,4	42,6	71,8	14,8	181,4	85,7	35,9	135,3	875,6

Tablo 1.2: Ortalama Sıcaklık

Yıllar	Aylar												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1981	6,3	5,1	8,3	9,6	13,7	20,1	21,5	21,0	18,1	15,8	7,7	9,7	13,1
1982	3,7	2,3	6,1	10,3	14,6	20,0	20,0	20,3	18,7	13,6	7,2	6,8	12,0
1983	1,2	4,5	7,4	12,6	16,8	18,6	21,9	19,8	17,2	12,5	8,4	5,7	12,2
1984	5,8	5,5	7,7	9,3	17,2	19,2	20,6	18,8	17,8	13,4	9,8	3,5	12,4
1985	5,2	-0,9	4,9	11,7	17,5	18,9	19,1	22,1	15,9	11,1	11,5	6,6	12,0
1986	7,2	5,6	6,1	11,4	13,3	20,2	21,5	22,4	17,9	12,1	6,5	4,1	12,4
1987	4,2	6,0	3,8	9,6	15,2	19,3	23,1	20,4	17,4	12,6	9,3	5,6	12,2
1988	5,5	5,6	8,1	10,6	14,7	19,4	22,3	20,9	16,8	12,4	6,1	5,2	12,3
1989	1,6	4,0	8,3	13,7	15,2	19,0	21,3	22,4	17,1	12,2	8,3	4,9	12,3
1990	1,9	4,3	6,7	11,7	14,7	19,3	22,0	20,7	16,4	12,8	11,0	6,8	12,4

1.3 NÜFUS

Türkiye'de Genel Nüfus Sayımı ilk kez 1927'de, ikinci kez 1935'de yapılmış .1927 ve 1935 yıllarındaki nüfus sayımlarında yalnız şehir nüfusunu bildiğimiz için Bartın'a ait nüfus genel toplamından söz edemiyoruz. 1940 sayımlarından sonra Bartın'ın nüfus genel toplamını baktığımızda 1940-1945, 1960-1965 ve 1985-1990 yılları arasında bir azalma görülmektedir. Bu yılların dışında sürekli bir artış göze çarpmaktadır. Şehir merkezinde ise 1935-1940 ve 1965-1970 yılları arasında nüfusta düşme, diğer yıllarda artış gözlenmektedir. Bartın genelinde yıllara göre nüfus dağılımı tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 : Bartın Geneline Yıllara Göre Nüfus Dağılımı

Yıllar	Genel Toplam			Şehir			Köy		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1927				8681					
1935				8825	4147	4678			
1940	72027			8226	3727	4499	63801		
1945	66622			8740			57882		
1950	76757			8789			67968		
1955	82998	39645	43353	9922	5124	4798	73076	34521	38555
1960	84572	40934	43638	11506	5975	5531	73066	34959	38107
1965	76212	36384	39828	30323	20626	9697	45889	15758	30131
1970	100465	47730	52735	15926	8470	7456	84539	39260	45279
1975	112728	56657	56071	18409	9039	8470	94319	46718	47601
1980	128132	62522	65610	20786	10949	9837	107346	51573	55773
1985	147212	72957	74255	25117	14056	11061	122095	58901	63194
1990	133942	65661	68281	30142	16474	13668	103800	49187	54613

1.4 TARİHSEL GELİŞİMİ ve KENT YÖNETİMİ

Antik Çağ Devri

“Bugüne kadar Bartın için yazılmış olan muhtelif kitaplarda, Bartın'ın M.Ö. 1200 yılına kadar Gaskaların elinde bulunduğu, bu kavimin Hititlilere yenilmesinden sonra çevrenin Kringenlerin eline geçtiği belirlenmektedir. Ayrıca bazı kavimlerin istilasına uğradığı; Kokon'ların, Henet'lerin, Paflogon'ların, bölgede hakimiyet kurdukları bilinmektedir.

Homeros, İlyada'sında Karadeniz sahilleri ile ilgili olarak geniş bilgiler verirken "Parthenios Irmağı " ndan bahsetmek suretiyle Bartın tarihini de yazmaktadır;

" Erkek yürekli Pylaimenos komuta eder Paphlagonia'lılara,
" Gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Enetlerin yurdundan,
" Kytiros'ta, Sesmos'ta otururlar,
" Parthenios Irmağı çevresinde kurmuşlardır ünlü saraylarını,
" Kentleri Kromna Aigialos, yüksek Erythinol'dur.

Bu ifadelerden Milattan Önceki yıllarda bölgenin önemli bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak belirtilen şehirler hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir.”
(Aşçıoğlu, 1984, s.11)

Milattan önce 900 yıllarında kaleme alınan İlyada, Bartın'ın o çağlardaki sahipleri hakkında az da olsa bir fikir vermektedir. Burada Ereğli'den başlayarak Bartın nehrini takiben bütün Karadeniz sahillerinde Paflagon kavminin oturduğu yazılıdır.

Kastamonu, kısmen de Bolu illerinin tarihi ile incelenen Bartın tarihi hakkında kesin ve ayrıntılı belgelerin bulunamaması, bazı noktalarda tereddütler hasıl etmektedir. Hernekadar, Bartın'da ilk çağlarda bazı kavimlerin yaşadıkları ileri sürülmekte ve isim olarak belirtilmekte ise de, bu görüşler belgelere dayandırılmamaktadır.

Selçuk ve Osmanlı Devirleri

“Bartın 11. yüzyıla kadar Bizanslıların elinde kalmıştır. Bizanslılar çevrede bir hakimiyet kurmuşlar, civardaki kolonileri ile birlikte Bartın çevresini de sınırları içine

olarak uzun yıllar bu topraklarda yaşamışlardır. Bizans zamanında bölge ticari bir merkez haline gelmeye başlamış ve belirli bir gelişme göstermiştir. Bartın ve çevresinde yerleşen, yıllarca bölgeyi hakimiyetleri altında tutan Bizanslılar Selçuk İmparatorluğunun yayılması ve büyümesi üzerine bölgedeki üstünlüklerini sürdürememişlerdir. Bunun neticesi olarak, Bartın 11. yüzyılda Selçuk Devletinin eline geçmiş ve 2 yüzyıl bu devletin elinde kaldıktan sonra Candaroğulları Beyliğine dahil olmuştur. Osmanlı Devletinin Anadolu Beylikleri üzerine açtığı savaşlar sırasında, 1392 yılında Yıldırım Beyazıt'ın Candaroğullarından alması üzerine Bartın, Osmanlı Devletinin sınırları arasına geçmiştir. Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a yenildiği 1402 yılındaki Ankara savaşına kadar Osmanlı Devletinin idaresi altında bulunan bölge bir ara İsfendiyaroglu Beyliğinin eline geçmiş ise de, Fatih Sultan Mehmet'in Amasrayı fethettiği 1461 yılında Osmanlı Devleti'nin sınırlarına katılmıştır.” (Aşçıoğlu, 1984, s.22)

Kent Yönetimi

Kent yönetimine bakıldığında Bartın, Osmanlı idaresi altında bulunduğu yıllarda, Anadolu Beylerbeyliğinin Bolu sancağı sınırları içinde görülmektedir. Bolu sancağının kaldırılmasından sonra, 1811 yılına kadar Voyvoda idaresi kurulmuş, 1811 yılından itibaren tekrar Bolu Başmutasarrıflığına bağlanmıştır. Bu sırada Bartın'a Gölpazarı, Zerzene, Amasra, Çaycuma, Perşembe, Filyos, Tefen, Yenice, Karaköy, Fermit ve Kocanaz'ı içine alan bölgenin 12 Divan Merkezi denmiştir.

Bartın 1867 yılında ilçe haline gelmiştir. İlçe olduktan 9 yıl sonra, 1876 yılında Bartın'da ilk Belediye teşkilatı kurulmuş, 1920 yılında da Zonguldak mutasarrıflığına bağlanmıştır. Zonguldak'ın 1924 yılında il olmasından sonra bu ilin ilçesi haline gelmiştir.

Ticari ve sanayi alanındaki atılımlar sonucu büyüyen il 28 Ağustos 1991'de kabul edilen 3760 sayılı yasayla Zonguldak ilinden alınan topraklar üzerine kurulmuştur.

BÖLÜM 2

TANZİMAT REFORMLARININ KENT DOKUSUNA YANSIMALARI

Osmanlı İmparatorluğunda 1839'dan itibaren devleti ve toplumu Batılılaştırma doğrultusunda girişilen ve Tanzimat olarak bilinen reformlar kent alanını da ilgilendirmektedir. "Osmanlı bürokrasisi için reformların hedefi Batı üstünlüğüne karşı, onun kazanımlarını kullanarak müdahale etmektir. Devleti oradan hareketle toplumu modernleştirmek için öngörülen şey Batı'nın tekniğinden ve giderek kültüründen yararlanmaktır. Bu hedefin kent alanındaki izdüşümü Batılı anlamda bir kentti." (S. Yerasimos, 1996, s.2)

Tanzimatla birlikte kenti daha eli, yüzü düzgün kılmak, kente düzen verme, kentte düzeni egemen kılma isteği gündemdedir. Bunun için gerekli modelleri ve hukuki araçları yalnız Batılı tarzı şehircilik sağlayabilirdi.

Kente düzen vermek isteyen iktidar doğal felaketlerden de yararlanmayı bildi. Özellikle konut mimarisinde neredeyse ahşap malzemenin kullanıldığı kentlerde çok sık rastlanan yangınlar kentin bazı bölgelerini dümdüz etmeye yaradı. Ama felaketler Osmanlı kentleri için yeni birşey değildi; yeni olan felaketten sonrasını yeni ölçülere göre düzenleme isteğiydi.

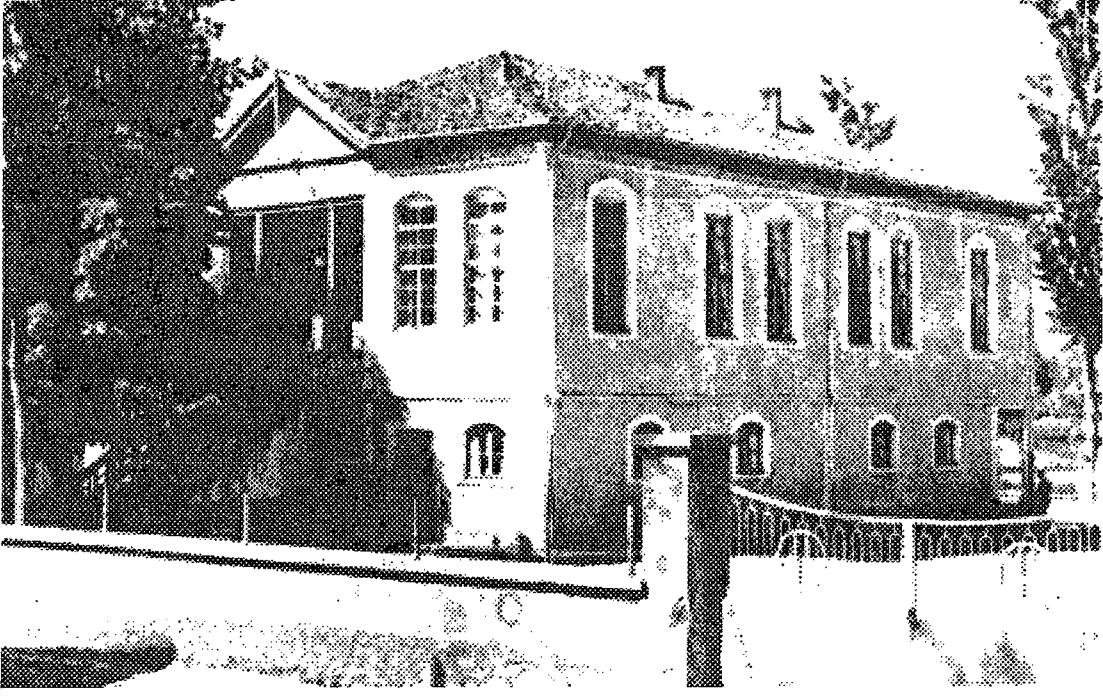
2.1 YENİ YAPI TÜRLERİ

Osmanlı toplumunda yeni baştan örgütlenme istemi, yeni işlevleri karşılayacak yeni yapı türlerine gereksinimi zorunlu kılmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra sivil bir eğitim sistemi geliştirilmeye başlanmış yeni askeri okullar, eski kuran okullarının yanında sivil ilkokullar açılmıştır. Bunlardan başka rüştiye ve idadiler gibi orta dereceli okullar da kurulmuştur.

1885 yılında İptidaiye ve Rüştiye Mektebi'nin açılmasıyla Bartın'da da sivil bir eğitim sisteminin gelişmeye başlamış ve yeni yapı türlerinden olan eğitim yapıları Bartın'da görülmeye başlanmıştır (Şekil 2.1). 1887 yılında Rum okulu yapılmış olup, Rumların Lozan Antlaşmasından sonra Yunanistan'a gitmeleriyle boşaltılmış, okul 1925 yılında İstiklal İlkokulu olarak açılmıştır (Şekil 2.2).

Şekil 2.1 İptidaiye ve Rüştiye Mektebi

Şekil 2.2 İstiklal İlkokulu

"Osmanlı Devleti'nin yönetim düzeninin Tanzimat ile birlikte yeniden örgütlenmesi yeni yönetim yapılarının tasarlanmasını gerektirmiştir. 1868'de Teşkilat-ı Vilayet Nizannamesinin yürürlüğe konmasından sonra vilayet ve livaların merkezlerinde vali ve mutasarrıflarla memurların resmi görevlerini yürütecekleri hükümet binaları yapılmaya başlanmıştır. Bu yapılar kentsel mekanlarda önemli değişiklikler yaratmışlardır." (M. Cezar, 1971, s.84). Bartın'da da Hükümet binası yapımı 1898 yılında tamamlanmış, kagir yapısıyla kent mekanına değişiklik getirmiştir (Şekil 2.3).

Ticaret ilişkilerinin yoğunlaşmasıyla birlikte konaklanabilecek ve yemek yenilebilecek otel, pansiyon ve lokanta gibi yerler yapılmaya başlanmıştır. Sanayi yapıları ise 19. yüzyılın ortalarından sonra çoğalmıştır.

Bartın'da eski yıllardan beri kerestecilik sanayii vardır. Bunu da 1611-1682 yılları arasında yaşayan Evliya Çelebi'nin, Seyahatnamesinin 2. cildinin 1190. sahifesinde Bartın'dan bahsederken "Bartın ormanlarından hayli kereste kat olunup bir miktarı Tersane-i Amiriye alınır" cümlesinden anlamaktayız. "Daha yakın yıllarda Bartın ve

çevresinde kerestecilik ile ilgili tesislerin kurulduğu görülmektedir. 1884 yılında Filyos'ta buharla çalışan, 1896 yılında İskalan'ın Gürgenlik mevkiine su ile çalışan kereste fabrikaları kurulmuştur.” (Aşçıoğlu, 1984, s.57).

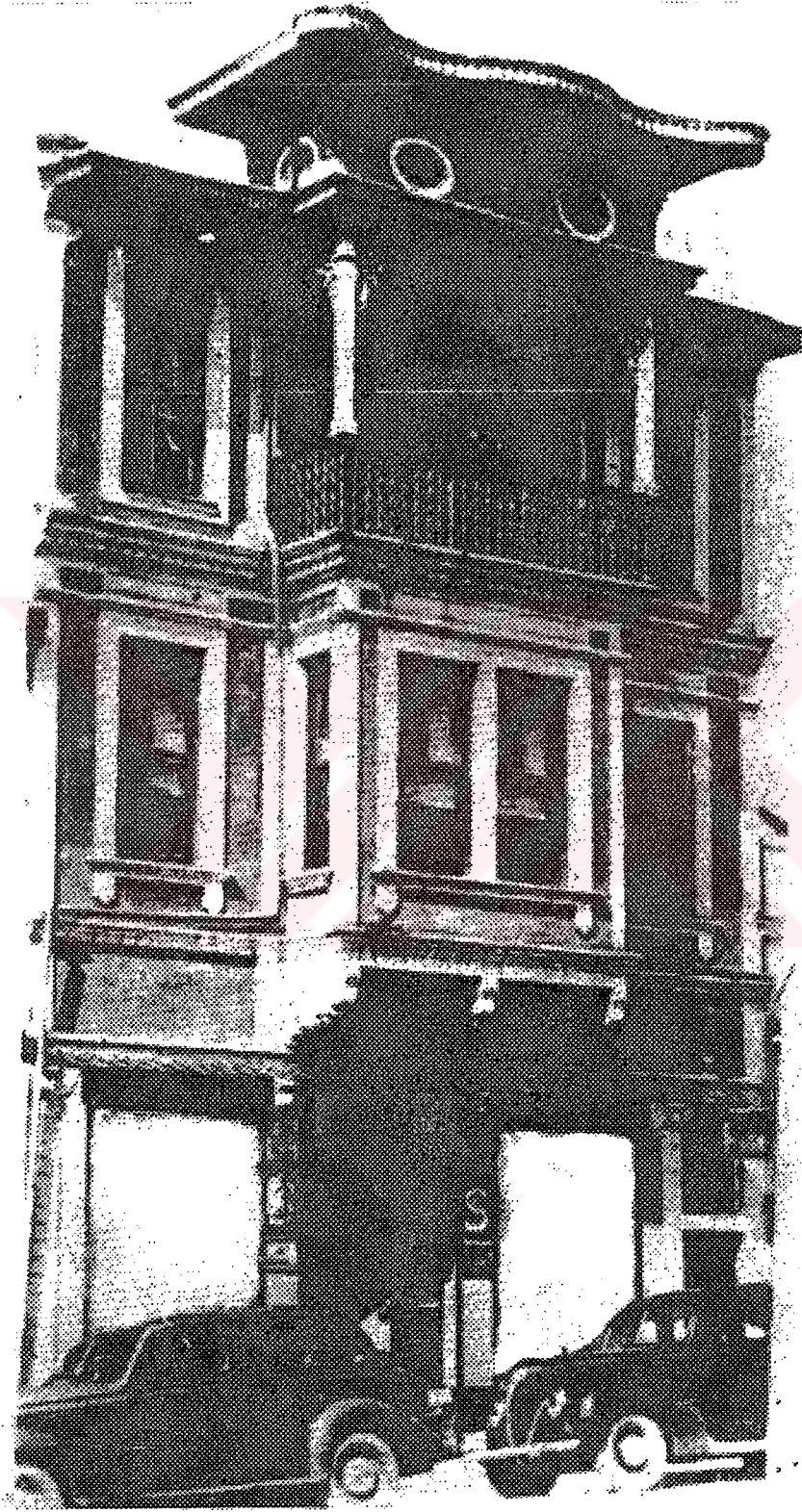

Şekil 2.3 Hükümet Binası

Bartın'da ilk otel ise 1909 yılında yapılmış olan Osmaniye Otelidir. Otel hem yeni yapı türlerine hemde Batı etkisini yansıtan iyi bir örnektir. (Şekil 2.4)

Yapı türlerindeki çeşitliliğe karşın, planlamada işleve bağlı olarak değişkenlik sözkonusu değildir. Genelde simetrik planlama anlayışına dayanan ve koridor boyunca dizilen hacimler arasında eksenlerle köşelerin mekansal ve kütleli olarak vurgulandığı bir plan şeması ile karşılaşmaktadır. İster hastane, kışla ister okul olsun tasarım bu plan şemasının ilkeleri doğrultusunda çözümlenmektedir (A.Ödekan, 1992, s.412).

Plasterlarla cephe düzenlemeleri, alınlıklı pencereler, bitkisel ve figürle bezeme öğeleriyle 19. yüzyılın geçerli üslup özelliklerini ve yapım tekniklerini yansıtan yeni yapı türleri kent mekanının görsel etkisini zenginleştirmiştir.

Şekil 2.4 Osmaniye Oteli

2.2 KENT DOKUSU ve FİZİKSEL ÇEVRE

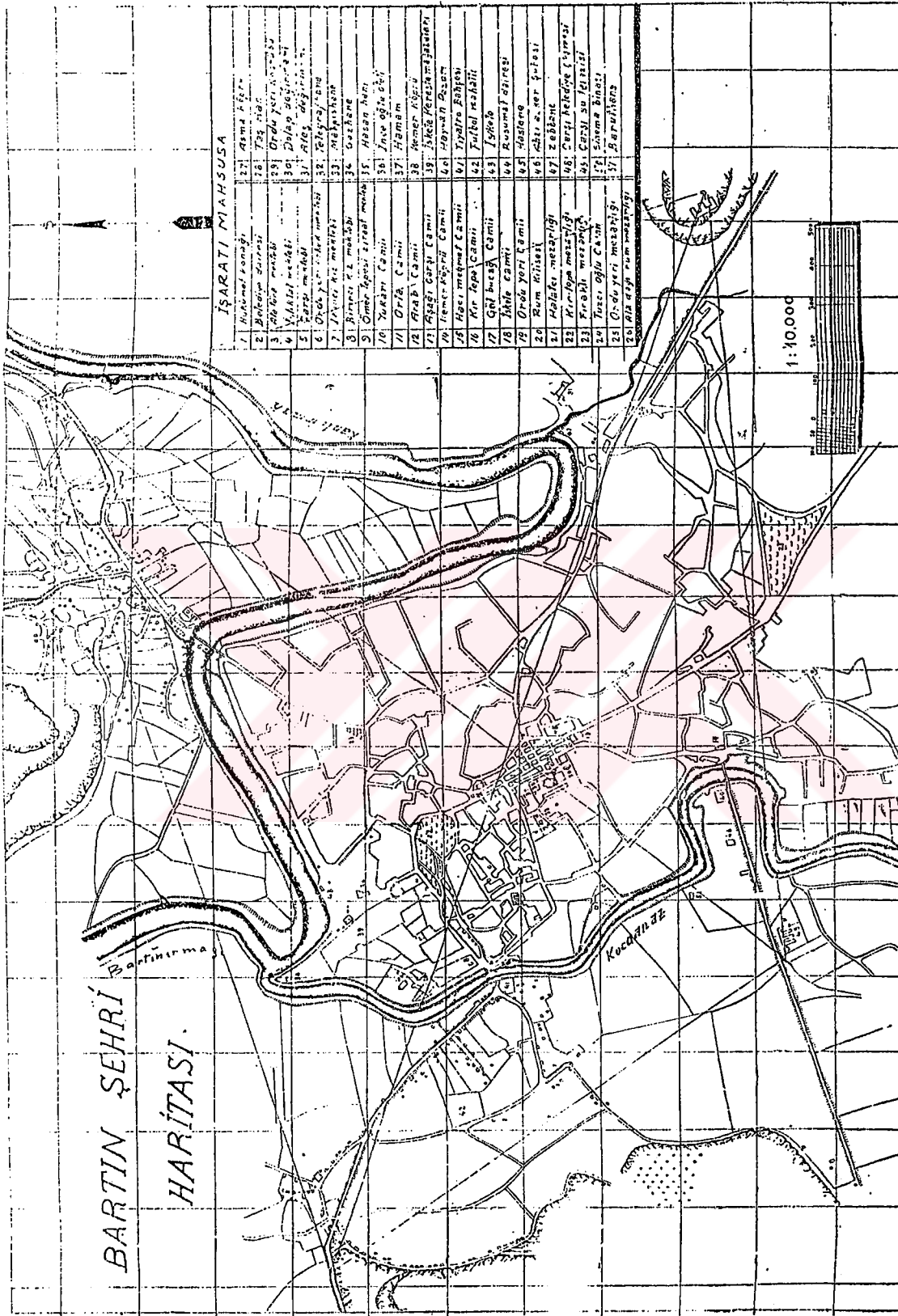
Bartın'ın ilk haritası (Şekil 2.5) 1925 yılında yaptırılmış olduğundan daha önceki kent dokusunu Belediye teşkilatının yapmış olduğu işleri inceleyerek anlayabiliyoruz. Bartında Belediye teşkilatı 1876 yılında kurulmuş ve bu tarihten sonra kasabada önemli imar hamlelerine başlanmıştır. Tanzimatla birlikte kenti daha eliyüzü düzgün kılma isteğinin ve Batılı tarzı şehircilik anlayışının gündeme geldiğini yapılan imar hamlelerinden anlamaktayız.

1882'de	Yukarı camii inşaatı ikmal edilmesi
1885'de	İptidaiye ve rüştiye mektebi binası yapımı
1889'da	Asma Köprü yapımı
1891'de	Orduyeri Köprüsü yapımı
1898'de	Hükümet Konağı yapımı
1898'de	Çarşının yangın sonucu tümüyle yok olması
1908'de	Kemerköprü başı rıhtımı kaldırım ve lağım çalışmaları
1909'da	Hamam sokağının başından Yukarıçarşı meydanına kadar olan caddenin kaldırım taşı döşenmesi
1910'da	Boğazda telgrafhane binası yapımı
1911'de	Hapishane binası yapımı
1919'da	Aşağı Camii çeşmesi yapımı
1919'da	Hendekyolu yapımı
1919'da	Yalı Caddesi yapımı
1922'de	Kavaklı Mezarlığı Yapımı
1925'de	600 hektarlık alanın haritasının çıkarılma çalışmaları
1929'da	İtfaiyenin islah ve tevsii; dar sokakların genişletilmesi, yangın ihbar ve istihbar tesisi oluşturulması
1929'da	Eski millet bahçesinin hayvan pazarı haline getirilmesi
1929'da	Müezzinoğlu çıkmaz sokağının Kanlırmak Caddesine kadar olan yerinin açılması
1929'da	Fenni mezbaha yapımı
1929'da	Tahliye rıhtımı yapımı

1929'da	Eski Belediye dairesinin altında sinema binası yapımı
1930'da	Kanlırmak Caddesinin güzergahı

“01.11.1930 tarihinde Belediye Reisinin okuduğu icraat raporuna göre, Karagözdüzü bataklığının, Kemerköprü camii sokağının, Mıstan Ağa sokağının, Orduyeri, Sıtmayanı caddelerinin ve Hamidiye mahallerindeki mezarlık yolunun, Asma caddesinin ve Paşa Ali aralığının yaya ve ekseriyetle araba kaldırımlarının tamamen döşendiği, buradan başka Küllü, Sinopluoğlu, Hacı Yağcı, Mezinoğlu, Tosyeli, Molla İbrahim ve Sabuncu aralıklarının çıkmaz sokaktan çıkar sokak haline getirildiği ve kaldırımlarının döşendiği, açılan bu uzunlukların 1145 m ve diğerleriyle beraber yapılan bütün kaldırımların uzunlukları ise 3051 m ve sahalarının 10723 m² olduğu anlaşılmaktadır.” (K. Samancıoğlu, 1954, s.86)

1931'de	Belediye'ye devrolunan Aladağ cihetindeki Rum Mezarlığı satılmıştır.
1931'de	Kırtepe eski Halkevi ve bugünkü hastane binası sahasında mevcut olan eski Kırtepe mezarlığı taşınmıştır.
1931'de	Bugünkü Kavaklı Mezarlığı denilen yerdeki eski mezarlık taşınmıştır.
1931'de	Ömertepesi altındaki eski salhane arsası satılmıştır.
1934'de	Evlerin pencerelerindeki kafesler kaldırılmıştır.
1944'de	Hükümet binası ile eski Belediye binası arasındaki yol açılmıştır.
1947'de	Asma Caddesinden Kemerköprüye giden yeni yol açılmış ve kaldırımlanmıştır.
1951'de	Sanayi tesislerinin Yalı mevkiine kurulması ve Yalı Meydanının sanayi meydanı haline getirilmesi.
1951'de	İskele mevkiinde Belediyeye ait meydandan arsalar ifraz edilerek elektrikle işleyen atölyeler halinde çalışmak şartıyla taliplere satılmış ve bu suretle kereste ve bıçkı fabrika ve atölyelerinin kurulması sağlanmıştır.
1951'de	Ömertepesi mevkiindeki Belediyeye ait meradan 94595 m ² yerin üzerinde Verem Hastanesi yapılması şartıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına parasız saha ayrılmıştır.

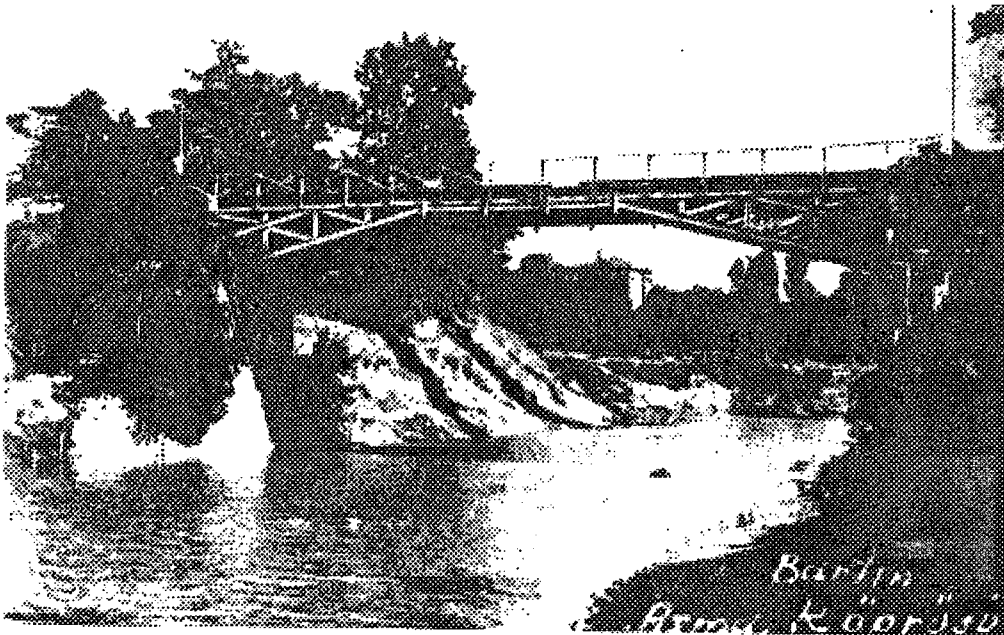

Şekil 2.5 Bartın İli haritası (1925)

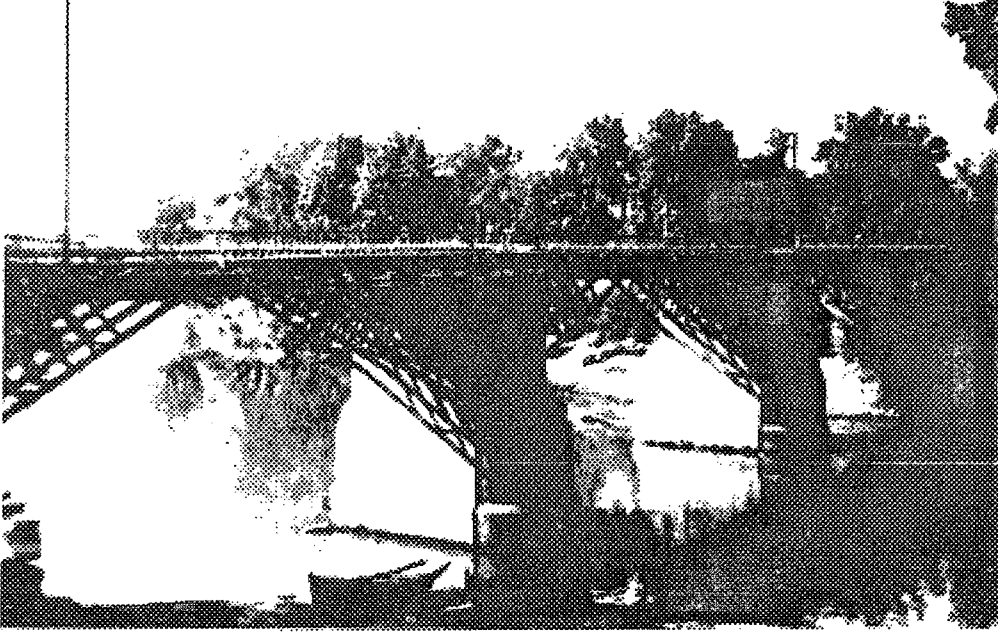
Ulaşım

19. yüzyıl kentlerine çağdaş ulaşım sistemlerinin girişi önemli bir etki yaratmıştı. Geniş arterlerin açılması, kentlerin mahalleleri arasında hızlı ve kolay ulaşımı mümkün kılmıştı. Daha iyi ulaşım imkanları fiziki gelişmeye mekan açarken aynı zamanda bu gelişmeyi teşvik etmişti. Bir yarımada şeklinde olan Bartın'ın iki yakasının köprülerle birbirine bağlanması, kent içindeki çıkmaz sokakların açılması, büyük adaların yeni açılan sokaklar vasıtasıyla parçalanması 19.yüzyılda uygulamaya konulan genel ulaşımı kolaylaştırma projelerinin bir parçasıdır.

Bartın'daki ilk köprü 1787 yılında yapılmış olan Kemerköprüdür. Bu köprü Tanzimat öncesi yapılandıan olup boyu 42 m, genişliği 8.5 m'dir. Tanzimat ile gelen ulaşımı kolaylaştırma projeleri ikinci ve üçüncü köprünün yapılmasıyla kendini göstermiştir. İkinci köprü 1889 yılında yapılmış olan Asma Köprüdür. Köprü iki ayak üzerine kurulmuş olup ayaklar arası 30 m genişliği ise 8 m'dir. Bu köprü Kocanaz Irmağı üzerindedir ve Kırtepe Mahallesi'ni Gölbucağı Mahallesi'ne bağlamaktadır (Şekil 2.6). Üçüncü köprü 1891 yılında yapılmış olan Orduyeri Köprüsüdür. Köprü 5 ayak üzerine kurulmuş olup boyu 98 m, genişliği ise 7.30 m'dir. Bu köprü Kanlırmak üzerindedir ve Bartın-Amasra yolunu bağlamaktadır (Şekil 2.7).

Şekil 2.6 Asma Köprü

Şekil 2.7 Orduyeri Köprüsü

Sahil Şeridi düzenlemesi ve Altyapı Çalışmaları

Bartın'ın en çarpıcı özelliklerinden biri nehirlerle olan ilişkisidir. Nehir Bartın'ın tek ticaret yoluydu. Bartın'da başlıca yollar ya nehri izler yada nehre inerler. Bu yollar ticaret merkezi ile ticaret yolunun bağlantılarıdır. Sahil şeridinin düzenlenmesi, rıhtım çalışmaları ve şehir merkezine çıkan yolların yeni ilkelere göre düzenlenmesi Tanzimat sonrasında kent tasarımı olarak gündemdedir. Bartın'da sahil yolu yapımı, rıhtımın yeni tekniklere göre yapılması, sokak dokusuna getirilen yeni düzenlemeler, çıkmaz sokakların kaldırılması, büyük adaların sokaklarla bölünmesi, yol ve kaldırım taşlarının döşenmesi, altyapı çalışmaları, yeni projelerin egemen olduğu Tanzimat reformlarının bir ürünüdür.

Fiziksel çevrenin değişimi

Bartın'da kentin konut dokusunda da Tanzimatla birlikte bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümün birbiriyle ilgili üç farklı boyutu vardır. Birincisi ahşap konutlardan kagir konutlara geçiştir. Ancak bu dönüşüm sınırlı ölçekte Rumların yaşadığı mahallelerde gerçekleşmiştir. Yaşanan dönüşümün ikinci boyutu konut alanlarında sıraevlerin (Şekil 2.8), ikizevlerin (Şekil 2.9) ortaya çıkışıdır. Üçüncü boyut kentin yeni alanlara yayılma ve yangın yerlerini düzenleme sonucunda yeni bir biçim oluşmasıdır.

Şekil 2.8 Sıraevler

Şekil 2.9 İkizev

Bartın evleri ie dönük bir yaşamın ifadesi değil,  zg r bir yaşam tarzına elveren yeni toplumsal gelişmelerin göstergesi olarak şehir dokusuna etkimişlerdir. Bu anlayış gerek planlar da gerekse cephe tasarımında karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yaşam tarzının göstergesi olan evler ve bu evlerin sokak içindeki yerleri Bartın'daki sokak dokusunu diğer Türk sokak dokusundan ayırmıştır. Evlerin dışa d n kl ğ n n ifadesi olarak cephe tasarımında zemin kata açılan pencerelerden, kalkmış olan kafes kullanımlarından, sokağa açılmış olan balkonlardan bahsedebiliriz.(şekil 2.10)

şekil 2.10 Sokak-bina ilişkisi

Sokakla olan ilişkiler, sokağı sınırlayan evlerde giriş katının sokağı açılmasıyla, bahçe içinde yapılmış olan evlerde ise sokağı sınırlayan alçak bahçe duvarları veya alçak darabalarla sağlanmıştır. Ev, bahçe, sokak ilişkisi özgür bir yaşamın ifadesi olarak ele alınmış, aile yaşamını içeren ev ile kentsel uzantı olan sokak arasında bir bütünleşme gerçekleşmiştir.

Yangın Sonrası Düzenlemeler

1874 ve 1898 yılları arasında çıkan yangınlar ve meydana gelen sel felaketleri Bartın'da bir dizi yıkım çalışmasını gerçekleştirmiştir. Büyük hasarlara yol açan doğal afetler, Tanzimat ilkeleri uyarınca modern bir kent haline getirilmesinin koşullarını bir araya getirmiştir. 1898 yılında Bartın çarşısında çıkan yangın sonucunda Orta Camii, Hacı Mehmet Camii de dahil olmak üzere çarşı ile Kırtepe mahallesinin büyük bir kısmı yanmıştır. Bu yangında yanan Orta Camii ve Hacı Mehmet Camii yeniden inşaa edilmişlerdir. Bartın çarşısı ise yeniden denecek bir şekilde imar görmüş, bu yangını takiben Bartın çarşısının tasarımında ızgara plan şeması uygulanmıştır. Bugün Bartın arastası 100 yıl kadar önce büyük bir yangın geçirmiş olmasına karşın, yine de yöredeki köklü ticaret uygarlığının zenginliğini sürdürmektedir. "Kasaplar arastası", "Yemeniciler arastası" gibi hem eski isimlerini hem de işlevlerini korumayı sürdüren bu bölge, bugün bile kentin çarşı merkezi olarak başarıyla görev yapmaktadır.

Kent alanının büyümesi

Bartın'da halen kullanılmakta olan 4 mezarlık vardır. Eski yıllarda ise bu mezarlıkların sayısı onu bulmaktaydı. Bunlar; Kırtepe Mezarlığı, Kavaklı Mezarlığı, Gavurtaş Mezarlığı, Aladağ Mezarlığı, Aşağı Cami Mezarlığı, Ömer Tepesi Mezarlığı, Erenler Mezarlığı, Halatçı Yaması Mezarlığı, Orduyeri Mezarlığı, Gölbucağı Mezarlığı'dır. Bu mezarlıklardan; Gavurtaş Mezarlığı, Rumlara ait okulun karşısındaki yamaçta Rumlar tarafından kurulmuştu. Bugün ise burada konut yerleşmeleri vardır. Aladağ Mezarlığı ise Ermenilere aitti. Ayrıca yalnızca şehirdeki yabancıların gömüldüğü Aşağı Cami Mezarlığı vardı. Bu mezarlık 1903 yılında kaldırılarak yerine Aşağı Camii yapılmıştır. Kırtepe Mezarlığı Bartın'ın en eski mezarlığı olup, bugünkü Cumhuriyet İlkokulu ve Devlet Hastanesinin bulunduğu yerde idi. 1930 yılında kaldırılarak Halatçı Yaması Mezarlığına nakledilmiştir. 1931 yılında Kavaklı Mezarlığı da kaldırılmış olup

yerine 1957-1958 yıllarında İtfaiye Garajı ve Lojmanı yapılmıştır. Ömertepesi Mezarlığının yerinde ise bugün Verem Hastanesi bulunmaktadır. Bugün kullanılan en büyük mezarlık olan Halatçı Yaması Mezarlığının güney tarafına Belediye tarafından 1949 yılında Asri Mezarlık yaptırılmıştır. Kemerköprü mahallesindeki Erenler Mezarlığı halen mevcut ise de bugün kullanılmamakta, diğer üç mezarlık ise halen kullanılmaktadır.

BÖLÜM 3

TANZİMAT REFORMLARININ BARTIN MİMARİSİNE YANSIMALARI

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun Batı uygarlığını kabul edip hayranlık beslemesi niteliksel değişimi de beraberinde getirmiştir. ‘Gerçek anlamda niteliksel değişim 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkar. Osmanlı sanatı ve mimarisi 18. yüzyıl boyunca çağın koşullarına göre Batı sanatı ve mimarisi’ne aşamalı olarak açılır. Niteliksel değişimin yalnızca biçimsel düzeyde kalmayıp tasarım ilkelerini, teknik ve malzeme konularını zorlayan boyutlara varması ise 19. yüzyılın içinde gerçekleşir. Osmanlı sanatı ve mimarisi 18 ve 19. yüzyıllarda Batılılaşma süreci içine girer ve bu süreç içinde Avrupa’daki gelişmelere koşut olarak çeşitli durumlar geçirir.’ (Ödekan, 1985, s.347)

Batı ile gittikçe girift ilişkilere giren Osmanlı toplumu ve özellikle İstanbul nüfusu, Avrupa kökenli birçok davranış biçimleri ve imgeleriyle karşılaşır, bunları giderek artan bir hızla benimsemek durumunda kalmıştır. Fakat bu alanda gerçek bir entegrasyon ve moderleşme sürecinden bahsetmek zordur. Gözlemlenen, genellikle şekillerin içeriklerinden yoksun olarak algılanmasının ötesine geçmemektedir. ‘Maddi ve teknolojik bazı girdiler eğitim, tüketim, üretim kanallarıyla rahatlıkla anlaşılırken, kültürel ve toplumsal değerlere gelindiğinde içeriğin büyük bir kısmı reddedilmek veya kısmen de olsa kaybolmak tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Buradaki en önemli etken, psikolojide ‘içselleştirme’ olarak adlandırılan sürecin tam olarak yaşanmaması ve dolayısıyla, alıcı kültürel ve sosyal yapının kendine yabancı olan her türlü imge ve kavramı kendi değerlerine göre yorumladıktan sonra, çarpıtılmış haliyle kabul etmesi veya kendi değer sistemini tehdit etmeyecek derecede yüzeysel bir seviyede tutup, bu sistemle bağdaşmasını sağlamasıdır.’ (E. Eldem 1992)

3.1 KONUT PLANI

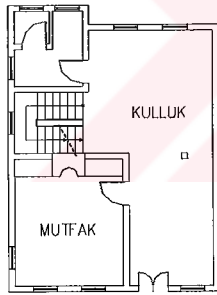
Bartın evlerinin planlarını incelemeden önce Türk evi plan tiplerinin nasıl bir gelişme gösterdiğini yüzyıllara dayandırarak incelemenin daha doğru olacağı kanısındayım.

“18.yüzyılda konutlar kırsal yaşamın gerekliliklerinden uzaklaşıp daha küçük sahalarda daha kentsel zevklerle yapılmaya başlanınca, daha çok sayıda oda yapılmaya başlanmıştır. Odalar ya daha uzun bir hayat boyunca sıralanmış, yada küçülmüş bir hayat çevresinde sıralanmışlardır.Hayatın küçülerek üçüncü bir odanın yapılması yada evi U şeklinde, avluyu kuşatan karmaşık galeri şeklinde düzenlemek hep 18. yüzyıl dönüşümleridir. Bu şekilde hayat kalıyor, evin uzunluğu artmıyor, oda sayısı da artıyordu.U şeklindeki plan daha sonraki eksensel ve merkezi tiplerin gelişmesi için bir basamak olmuştur. 19. yüzyıl da asimetrik olarak yerleştirilmiş üç odalı hayatlı evler en yaygın tiplerdir. Bu yapılar hayatlı evin kronolojik evriminde, 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış eksensel, simetrik planlı kent evleri döneminden önceki bir aşamayı temsil ederler.Soylu konutlarında merkezi plan kullanılmasının İslam mimarisinde erken müslüman kentlerin dar-al-imara’ları ile başlayan oldukça eski bir tarihi vardır. Bu geleneğin sürekliliğini Osmanlı saray mimarisinin tarihinde de görmekteyiz. Merkezilik soyluların konutları için içsel bir anıtsallık niteliği taşısa da Türk halk konutlarında anıtsallık hiçbir zaman belirleyici bir istek olmamıştır. Daha sonraki dönemlerde, başkentin saray geleneği ve olasılıkla batı mimari modellerinin de etkisi ile, İstanbuldan başlayarak 18 ve 19. yüzyıl kent evlerinde içe dönük bir tasarımla simetrik yada merkezi tipolojiler gelişmiştir....Hayatlı evin şekil değiştirmesi sonunda evin yarıkırsal niteliği ortadan kalkmıştır. Evler daha küçük arsalar üzerine ve sıralar halinde yapılmaya başlanmıştır. Küçülen bahçeler evin arkasına itilmiştir. Odaların biçimi ve yerleşimi, eyvanlar, boyutsal ve orantısal özellikler merkezi sofalı bir evde eski boyutsal oranlara yakındır. Fakat klasik hayatlı evin önemli öğelerinden biri olan eyvan ya ortadan kaybolmuş ya da odalara dönüşmüştür. Artık giriş doğrudan içeriye açılmaktadır. Bazen taş döşeli olduğu için taşlık adı verilen büyük giriş holü çevresinde sıralanan bazı hizmet odaları ile daha önceki dönemin giriş katlarının işlevini görmektedirler.” (Kuban, 1993, s.47) Bazen kış odası olarak

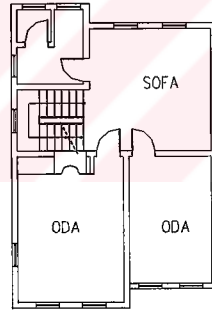
kullanılan basık tavanlı ara bir kat vardır. Giderek bu ara katlar üst katların planları ile aynı plana sahip tam katlara dönüşmüşlerdir.

Bartın konut mimarisi, Karadeniz ikliminin etkisi altında bulunması, denize komşuluk, kıyıya paralel dağ sıralarının bulunması, sıcaklık farklarının azalması ve nemin fazlalaşması nedeniyle yazlık ve kışlık ayrımını gerektirmemiştir.

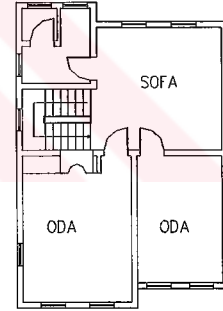
Nemlilik oranının fazla olması, geleneksel Bartın evlerinin ayrıntı nizamda ve ahşap yapılmalarına neden olmuştur. Daha eski tip evlerde kulluk bölümüne rastlanır (Şekil 3.1). Kulluk temel ihtiyaç maddeleri ile mısır, buğday gibi yiyeceklerin depolanmasında kullanılan bölümdür. Zemin katta bulunan kulluk, havalandırma vazifesi de görür; böylece diğer katların da rutubeti alınır. Son yıllarda konut sıkıntısından dolayı kulluk kısımları odalara çevrilmiş, daha yakın tarihli evlerde ise kulluk anlayışı ortadan kalkmış ve kulluk yerini odalara bırakmıştır.

Zemin Kat Planı

1. Kat Planı

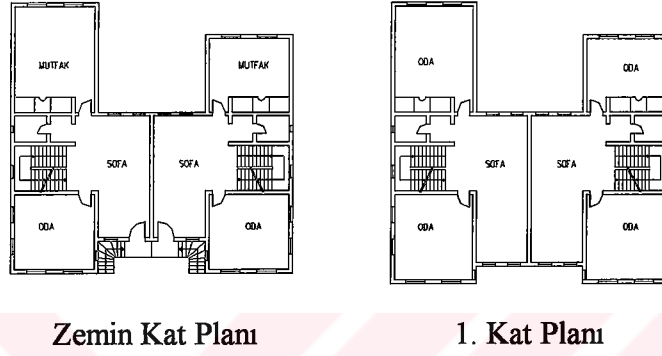

2. Kat Planı

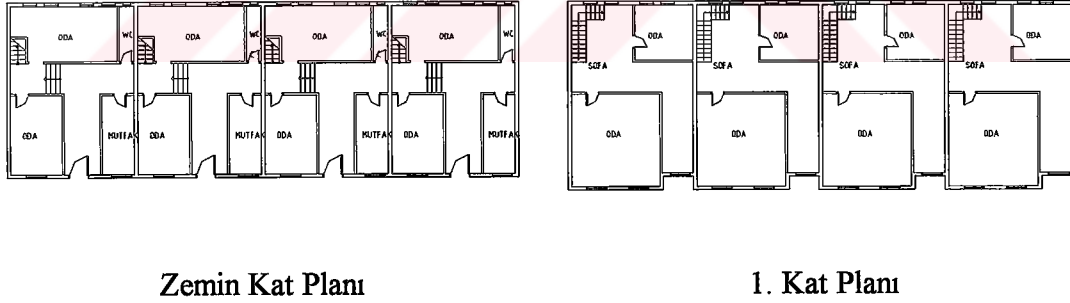
Şekil 3.1 Kulluklu Plan Tipi

Bartın'daki geleneksel evlerin büyük bir kısmı bahçe içinde yapılmış olup, yarı kırsal Türk evinin örneğidir. Bu evler boyut olarak da hemen hemen birbirlerinin aynıdır. Genel olarak 10x10 metre bir zemin oturma alanına sahiptirler. Bu evlerin girişleri, ağaç kabuklarından yapılmış, yöre ağzıyla telaffuz edilecek olursa "daraba" denilen çitle çevrilidir. Her bahçede bir kuyu bulunur. Bu kuyular taştan olup, bazıları kitabelidir. Bahçelerdeki yürüme alanları ve kulluklar kayrak taşı ile kaplıdır.

Bu evlerin yanı sıra, 19. yüzyıl ikinci yarısında gözlemlenen, yarı kırsal niteliği ortadan kalkmış, daha küçük arsalar üzerinde yeralan ve bahçenin evin arkasına itilmiş olan ev tiplerine de rastlanmaktadır. Aynı zamanda ikiz ev (Şekil 3.2) ve 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da görülmeye başlanan sıraev örneklerine de rastlanır (Şekil 3.3). Bu evler sokağı sınırlar ve girişleri kulluk yerine doğrudan içeri açılır.

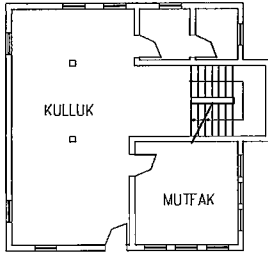

Şekil 3.2 İkiz Ev Plan Tipi

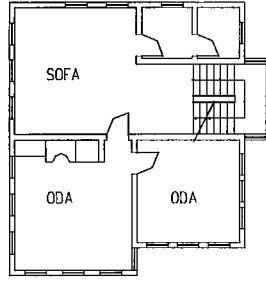

Şekil 3.3 Sıraev Ev Plan Tipi

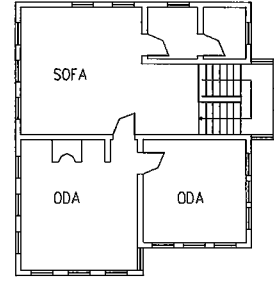
Bartın evleri plan tiplerine baktığımızda sofanın konumlandırılışındaki çeşitlilik göze çarpmaktadır (Şekil 3.4, 3.5, 3.6). Bu evlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı düşünülürse, bu plan tiplerinin bir dönemsel sürecin ifadesi olmadığı, 18. yüzyıldan sonra başkent İstanbul'da görülen ev tiplerinin, Bartın'ın başkent İstanbul'la kurmuş olduğu ticari ilişkiler sonucunda ithal edildiğinin göstergesidir.

Zemin Kat Planı

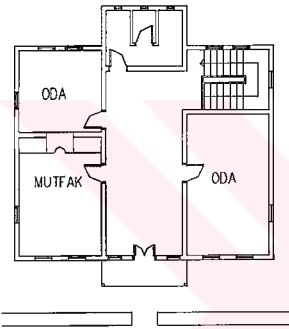

1. Kat Planı

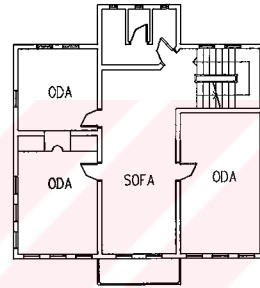

2. Kat Planı

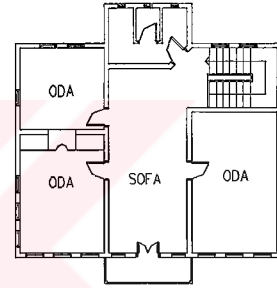
Şekil 3.4 Köşe Sofalı Plan Tipi

Zemin Kat Planı

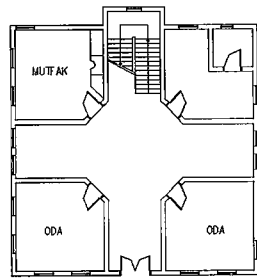

1. Kat Planı

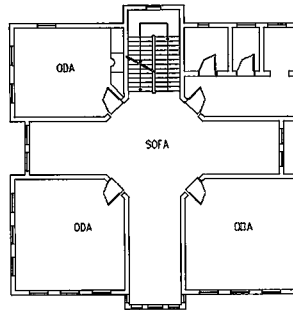

2. Kat Planı

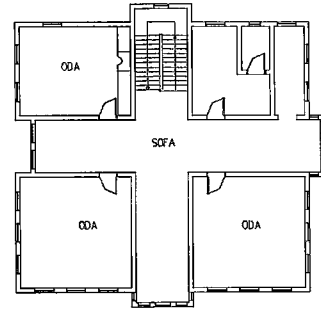
Şekil 3.5 İç Sofalı Plan Tipi

Zemin Kat Planı

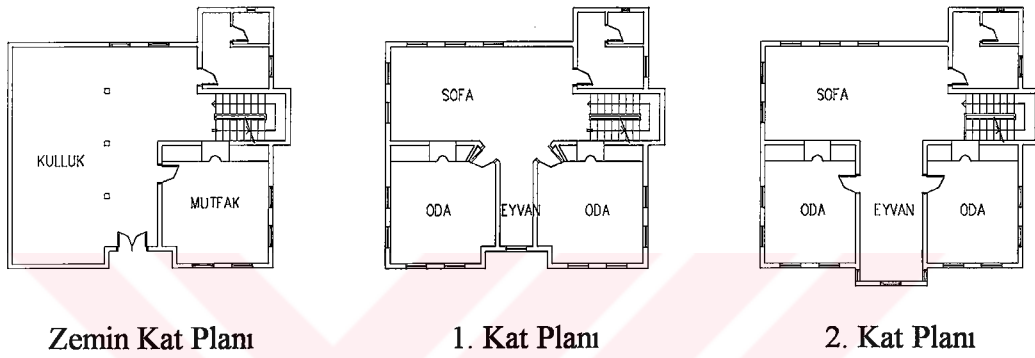
1. Kat Planı

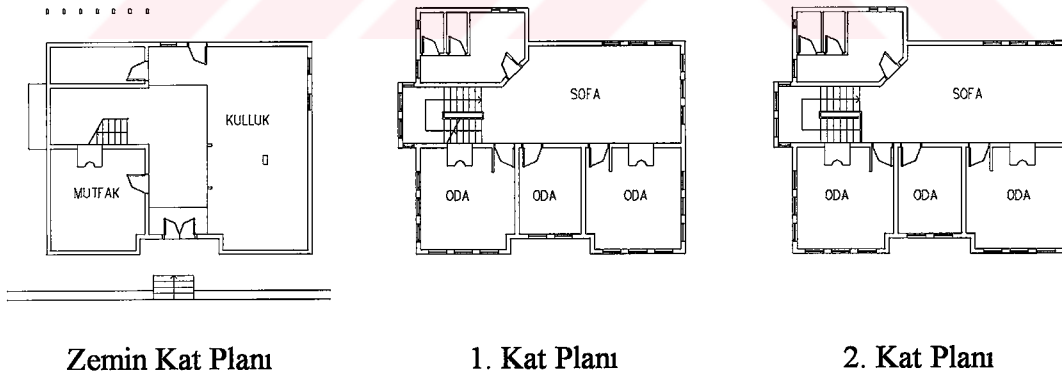
2. Kat Planı

Şekil 3.6 Merkezi Sofalı Plan Tipi

Bartın evlerinde, plan tiplerinde kullanılan sofa çeşitliliğine karşın en çok raslanan dış sofalı plan tipidir. Bu tipler genelde iki odalı ve eyvanlıdır. Odalar sokağa cephelidir. İki odalı plan tipinde, eyvan odalar arasındadır (Şekil 3.7). Ancak eyvanın yerine üçüncü bir odanın bulunduğu, eyvansız tipler de vardır. Eski Türk evinde önemli bir öge olan eyvanın yerini odaya bırakması, dönemin yenilikçi ve eski kuralları terk etmeye zorlayan karakteristiği ile de uyum içindedir (Şekil 3.8). Sofanın arkadaki bahçeye bakması ise Türk evinde mahremiyetin korunmasının işaretidir.

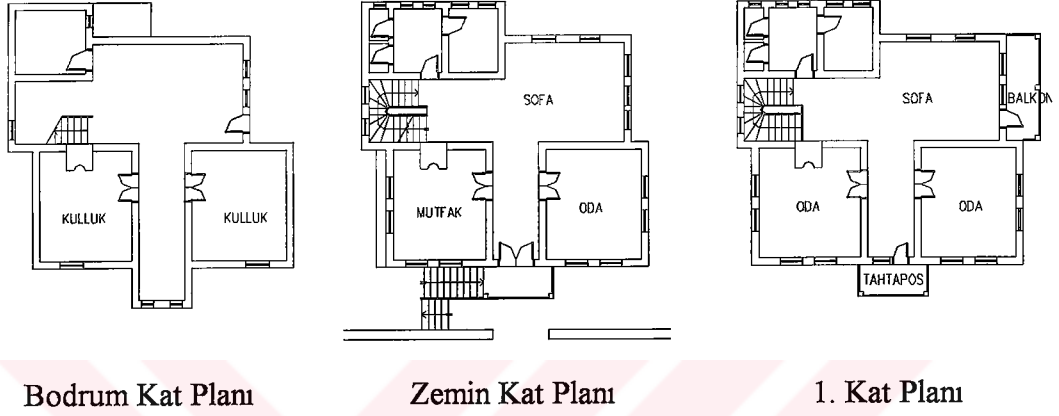
Şekil 3.7 Eyvanlı Plan Tipi

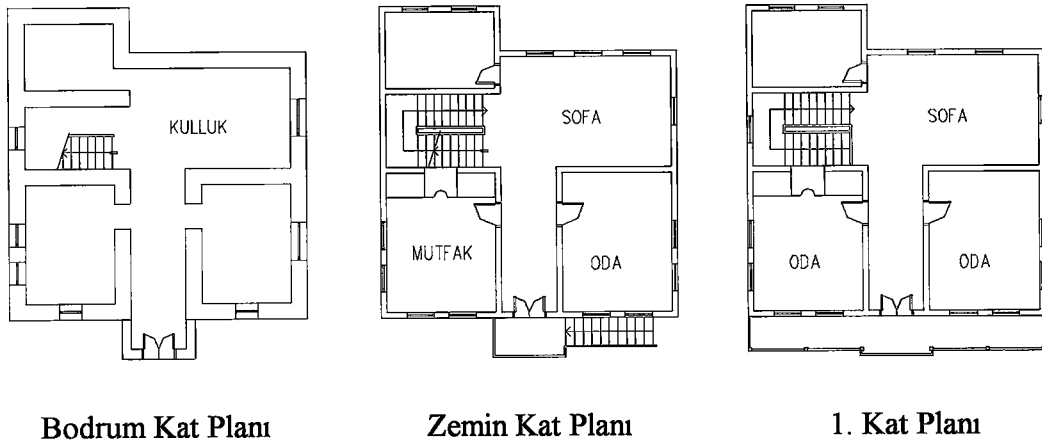
Şekil 3.8 Eyvan'ın Odaya Çevrilmesi

Plana hareket kazandıran diğer bir unsur da balkonlardır. Balkonlar, Türk evi geleneğinde görülmeyen, geç 19. yüzyıl mimari üsluplarının Batı etkisi ile daha özgür bir yaşam tarzına elveren yeni toplumsal koşulların getirdiği rahatlığın göstergesidir.

Tahtapoşlar ve cephe boyunca devam eden balkonlar Bartın evlerinde karakteristik kullanımlardır (Şekil 3.9, 3.10)

Şekil 3.9 Tahtapoş Kullanımı

Şekil 3.10 Balkon Kullanımı

3.2 CEPHE TASARIMI

Anadolu Türk evinde cepheyi belirleyen etkenler arasında en önemlileri çıkmalar ve mahremiyet nedeni ile zemin katların dışı kapalı oluşlarıdır. Sağır olan zemin kat dış duvarları organik Türk sokağı dokusunu oluşturuyorlardı. Dar sokaklardan oluşan Türk şehrinde zemin katın genişleme imkanı olmadığı için, üst katlar çıkmalarla genişletiliyordu. Yapılan bu çıkmalarla rasyonel biçimli odalar yaratılmış, manzaraya ve sokağa açılma, ışık ve havalandırma olanakları sağlanmış oluyordu.

19. yüzyılda ise cephe tasarımıdaki değişimler, batıyla kurulan ilişkiler sonucunda batıya benzeme isteğinin şekil ve biçimsel olarak mimariye yansımasydı. Bu şekilsel ve biçimsel yaklaşımlar, batı modelinin benimsenmesi oluşulagelmiş Osmanlı kültürünün reddedilmesi anlamına gelmekteydi.

‘19. yüzyıl mimari üsluplarının Batıdan alındığı gibi, daha özgür bir yaşam tarzına elveren yeni toplumsal gelişmeler de gerçekleşmişti. Bu da mimari tasarıma yeni tavırlar, ev planlamasına özgürlük getirmiştir. Giriş katlarının sokağa açılması, kafeslerin kalkması, balkon kullanımı bu gelişmelerdendir. Cephelerin ana öğeleri klasik mimari nizamlardan esinlenen hafif plastrlarla, vurgulanmış kornişler, süveler, kemerler, frontlar, dekoratif demir parmaklıklardı. Üzerlerine eliptik ya da dairesel kafa pencereleri olan kapılar ve yanlarındaki pencerelerle düzenlenen girişler karakteristik ve yaygın bir cephe motifi olarak kullanılmıştır. Türk ev geleneğinde pek görülmeyen çatı katı moda olmuştur. Çatı aralarındaki balkonlar genelleşmiştir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yapılan evlerin bir özelliği süslü saçaklarıdır. Heykel gibi şekil verilen konsollar üzerindeki bu saçaklar Art Nouveau tarzından etkilenmiş geometrik süslemelere sahiptir.’ (Kuban, 1993, s.96)

Tanzimat sonrası Bartın evi cephe tasarımı, İstanbul’la kurulan ticari ilişkiler sonunda 19. yüzyıl ortalarında Türkiye’ye giren Batılı mimari üslupların daha özgür bir yaşam tarzına elveren, yeni toplumsal gelişmelerin mimari tasarıma getirmiş olduğu özgürlüklerin benimsenmesi çerçevesinde gelişmiştir.

Bartın geleneksel evlerinin çoğu zemin ve zemin üzerine iki kattan oluşmaktadır. Kat yükseklikleri yaklaşık olarak hepsinde aynıdır. Bartın evlerinin cephe düzeninde, sokağa bakan tarafta genel olarak bir simetri hakimdir. Bu simetri evlerin plan düzeninde bina köşelerinin cephe boyunca öne çıkarılması ya da çıkmanın, evyanın veya tahta poşun evlerin orta aksında yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu evlerde görülen yükseltilmiş zemin katları yaklaşık sekiz, on basamak yüksekliğindedir. Evlere giriş ise orta aksı oluşturan cumba altından, portikli girişlerden ya da bina köşelerinin vurgulanmasıyla oluşan aksdan sağlanır

Bartın geleneksel evlerinin, Türk ev geleneğinde olan zemin kat, birinci kat temel ikilemini terk ettiği görülmektedir. Zemin kattan üst kata kadar aynı kütlenin devam ettirildiği evler ve portikli girişli evler, Türk ev geleneğinde görülmeyen yuvarlak kemerli pencerelerin kullanılmasıyla Neo-klasik tasarımları andıran cephe düzenine sahiptirler. (Şekil 3.11, 3.12)

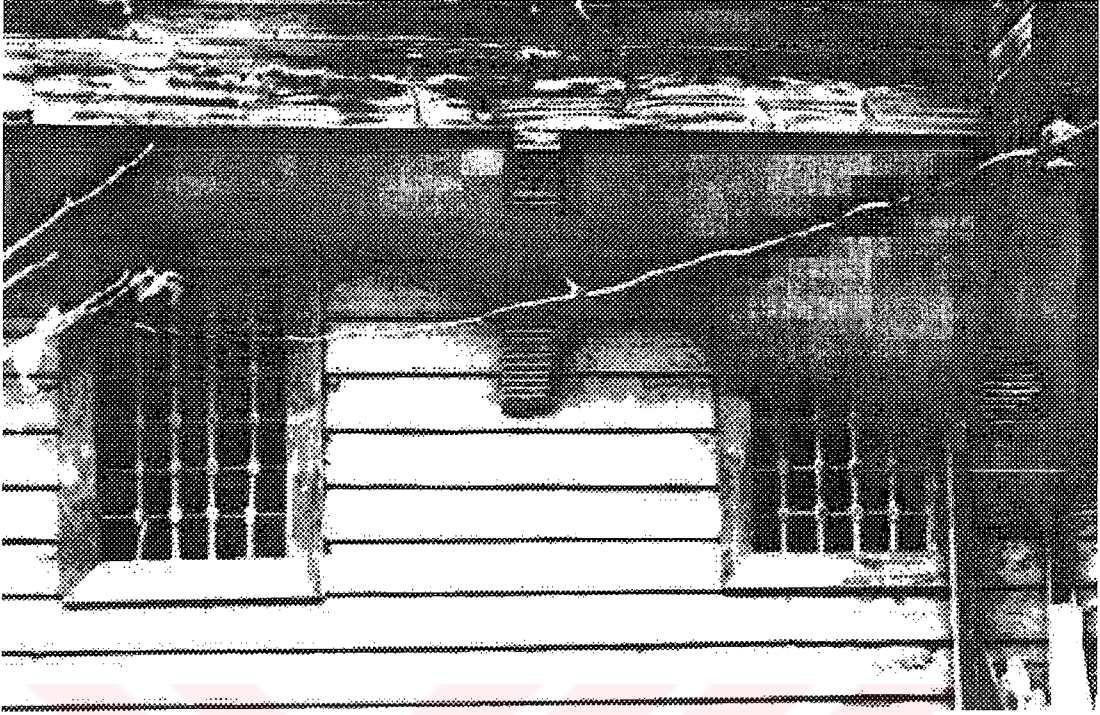

Şekil 3.11 Portikolu giriş üzeri cumba

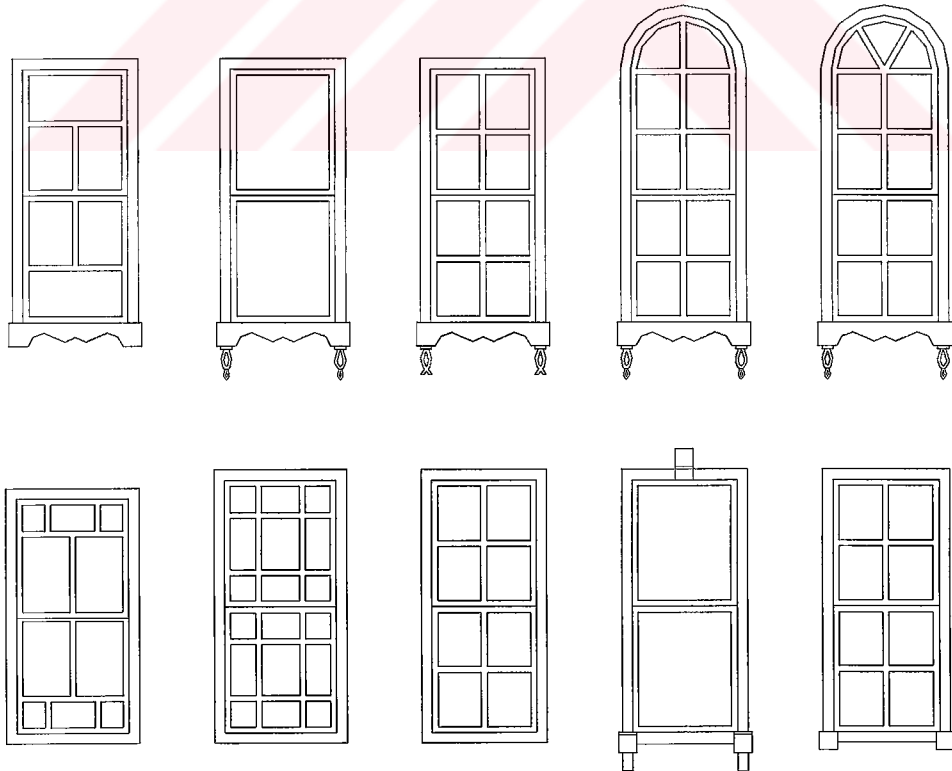

Şekil 3.12 Portikolu giriş üzeri tahtapoş

Bartın evlerinde zemin ve üst katlardaki pencereler aynı boyutdadır. Bunun nedeni üst katlarla, zemin kat arasındaki işlevlerin aynı olması ve mahremiyet olgusunun Batı etkisi ile daha zayıflamış olmasıdır. Ama zemin katın kulluk olarak kullanıldığı evlerde, zemin kat pencereleri küçük ve demir parmaklıklarla kapatılmıştır (Şekil 3.13). Eğer zemin kat yaşama mekanı olarak kullanılıyorsa, buradaki pencereler normal boyutlarda, cephe düzenine uygun olarak yapılmış ve yaşama mekanı olarak kullanılan zemin katların sokakla ilişkileri sağlanmıştır. Cumbalarda ve merdivenlerde kemerli pencereler kullanılarak çeşitlemeye gidilmiştir. Odalara mümkün olduğunca fazla pencere açılmış, dışarı ile olan ilişkisi kuvvetlendirilmiştir. Diğer bölümlerde ise giyotin açılan ve dikdörtgen biçiminde olan pencereler kullanılmıştır. Dikdörtgen pencereler yalın olmakla beraber, etrafına yapılan süslemelerle bir estetik kazanmışlardır. Pencere boyutları, geleneksel Türk evi pencere boyutuna, yani 1/2 dikey oranına sahiptir (Şekil 3.14).

Şekil 3.13 Kulluk Penceresi

Şekil 3.14 Kullanılan Pencere Tipleri

Hacimlerin oluşumunu ve belirginleştirilmesini sağlayan diğer elemanlar, strüktürel olanlardır. Türk evinin bulunduğu bazı yörelerde cepheler sıva veya kaplama ile kapatılmamış; strüktür açık bırakılmıştır. Bartın evlerinin cephelerinde kaplama ve sıva kullanıldığında kolon ve kirişlerin yerlerine göre mekanları belirleme imkanı yoktur. Buna karşılık, birçok evde kat seviyelerini belirleyen kayıtlar yapılmıştır. Mekanı belirleyen öğeler cumba ve kütle hareketleridir. Cumba ve pencere dizilerinin dış cephede verdiği boyut hissi ile mekanın büyüklüğü hakkında bilgi sahibi olunur.

Cepheye hareket getiren elemanlardan olan çıkmalar, dışardan bakan kişiye içerdeki oda boyutu hakkında bilgi verir. Çıkma mesafeleri ise yüz ile yüzüymü santim arasında değişmektedir. Diğer eleman olan tahta poş denilen balkonumsu çıkma, evin orta aksında yer alıp, giriş kapısının üzerini örtmektedir. Tahta poşlar genellikle odalar arasındaki eyvana açılmakta ve ahşap dikmelerle taşınmaktadır.

Evlerde ahşap ve taş malzeme, bağdadi tekniğinin bir düzen içinde kullanılması estetik kazandıran diğer bir öge olarak karşımıza çıkar. Taş malzeme genellikle bodrum katlarda kullanılır. Üst katlardaki ahşap kaplamanın yirmi santimlik derzleri, kat aralarındaki kayıtları cepheyi monotonluktan kurtarır. Çıkma tiplerinin çeşitliliği, çıkmaları taşıyan payandalar ve ayaklar, portikli bina girişleri, balkonlar ve tahta poşlar ve onların korkulukları birtakım geometrik şekillerle süslenmiş ve etrafına pencereler açılmış kapılar, cepheye hareket getiren ve bir karakter kazandıran estetik değerlerdir.

Giriş kapıları tek ya da çift kanatlı olabilir. Kapılar ahşap ve sağır olarak imal edilmişlerdir (Şekil 3.15). Zemin katın kulluk olarak kullanıldığı evlerde ise kulluk kısmının havalanması için kapı üstünde demir parmaklıklı bir pencere boşluğu bırakılır (Şekil 3.16). Girişin ışık alması istendiği durumlarda ise kapının yanlarına ya da üstüne pencere açılmaktadır. Bu tür yaklaşımlar 19. yüzyıl toplumsal gelişmelerin örneğidir ve konutlarda karakteristik cephe motifi olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.17, 3.18).

Şekil 3.15 Çift Kanatlı Sağır Kapı

Şekil 3.16 Kapı Üzerinden Kulluk'un Havalandırılması

Şekil 3.17 Kapı Kenarında Pencere Kullanımı

Şekil 3.18 Kapı Kenarında ve Üzerinde Pencere Kullanımı

3.3 MİMARİ BEZEMELER

Genellikle yalın bir cepheye sahip olan Türk evi, cepheyi oluşturan duvarların örgüsü veya konstrüksüyonu açısından süslüdür. ‘Batılılaşma sürecine girinceye, hatta 19. yüzyıl sonlarına değin bazı önemli saray, köşk ve kasırların dışında, genel olarak evlerin dış cepheleri oldukça yalın bir karakter gösterirdi. Bu yalınlığı bir yandan ‘dünya malını önemsemeyen’ islam inancına ve fazla gösterişli olarak dikkat çekmek istemeyen ‘çekingen düşünceye’, diğer yandan kullanılan ahşap malzemenin niteliklerine bağlamak olasıdır.’ (Ciner, 19982, s.11)

‘Batı beğenisi ve özentisi Osmanlı mimarisi’nde bezeme-strüktür ilişkisinin yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmıştır. Batı kültürüne yönelişle birlikte, Klasik Osmanlı mimari bezemesinin yapıda programlanması, düzenlenmesi, ölçülendirilmesi ve öge dağarcığı niteliksel değişimin içine girmiştir. Klasik mimaride strüktüre bağımlı ve ona katkıda bulunan bir öge olan bezeme Batılılaşma sürecinde yapım ve strüktür gerekliliklerinden önce değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle mimari bezeme yapının üslubunu tamamlayan asal öğedir. Osmanlı mimarisinin etki alanı olarak yöneldiği çağdaş tarihi üsluplar bezeme, strüktür, iç mekan, dış kütle, yapım gibi tüm bileşenlerle bir bütün olarak yorumlanmışlardır. Oysa, Osmanlı tasarımında strüktür sistemi, yapım teknikleri ve mekan yorumu gelenekselden uzaklaşmış, etkilenme genelde mimari bezeme sınırları içinde kalmıştır. Bu olgunun nedenlerini Osmanlı toplumunun Batı kültürüne biçimsel yaklaşmasında aramak gerekir’ (Ödekan, 1984, s.44).

Genel olarak Türk evinin dış cephesinde fonksiyonu olmayan süsleme göze çarpmaz. Cepheye estetik değer kazandıran elemanlardan biri malzeme ve onun kullanılış biçimidir. Yapısal öğelerin ritmi, dolguların geometrik dokuları yanında parmaklıklar, kepenkler, kafesler, çıkma altlarındaki kirişlerin veya payandaların profillendirilmesi, kapı tokmakları, pencere pervazlarının köşe birleşimlerini kapatmak için kullanılan elemanlar başlıca bezeme öğeleridir. Bunların dışında kapı ve pencerelerin etrafında, bacalarda, çatılarda bir takım bitki ve hayvan motifleri, geometrik desenler olabilir ki

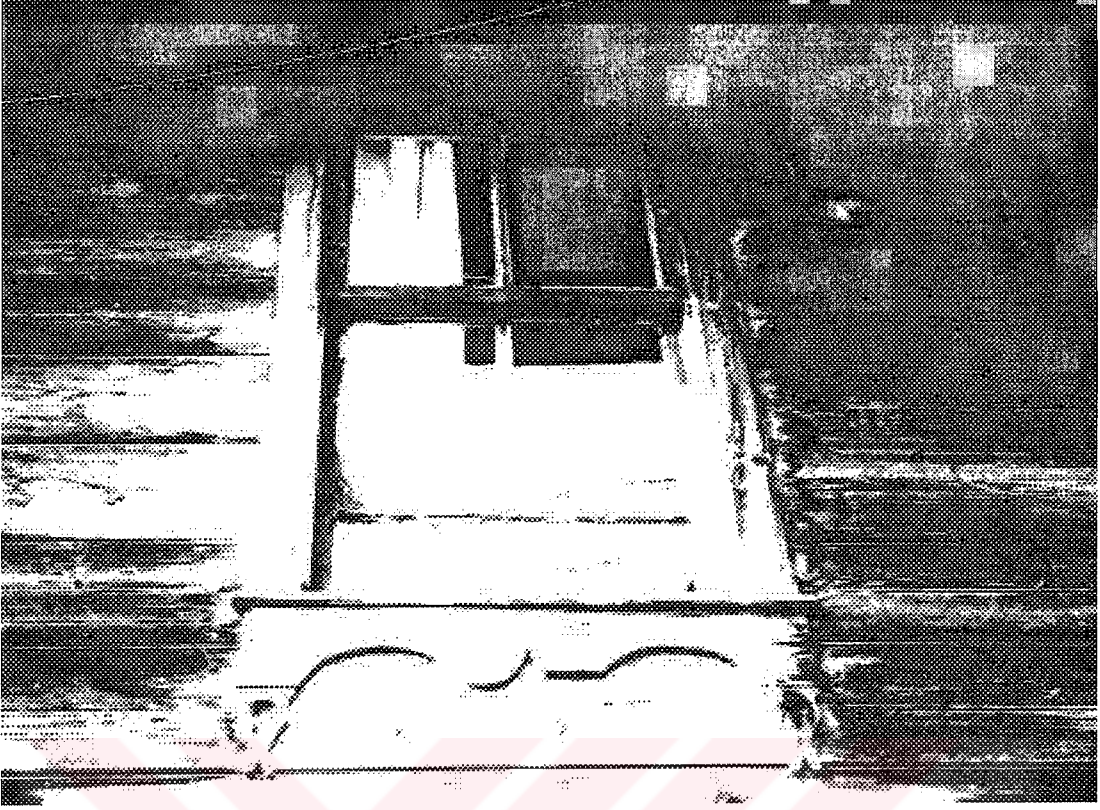
bunlar plandan, strüktürden veya diğer cephe elemanlarından bağımsız olarak tamamen estetik amaçlarla yapılmış süslerdir.

Cephe elemanlarında süslemelere rastlanmakla beraber, Bartın evlerinde kütlenin genel karakteristiğini form ve kütle hareketleri belirler. Süslemelerin yalınlığını ekonomik nedenlere de bağlamak mümkündür. Asıl olarak cepheye estetik kazandıran şey, çeşitli cephe elemanlarının kendi içlerinde oluşturduğu uyumdur. Diğerisi ise malzeme ve onun kullanılış biçimidir. Ahşabın kullanılış biçimi, katları belirleyen yatay silmeler, köşeleri vurgulayan düşey ahşap elemanlar kullanılan malzemenin cepheye kattığı estetik değerlerdir.

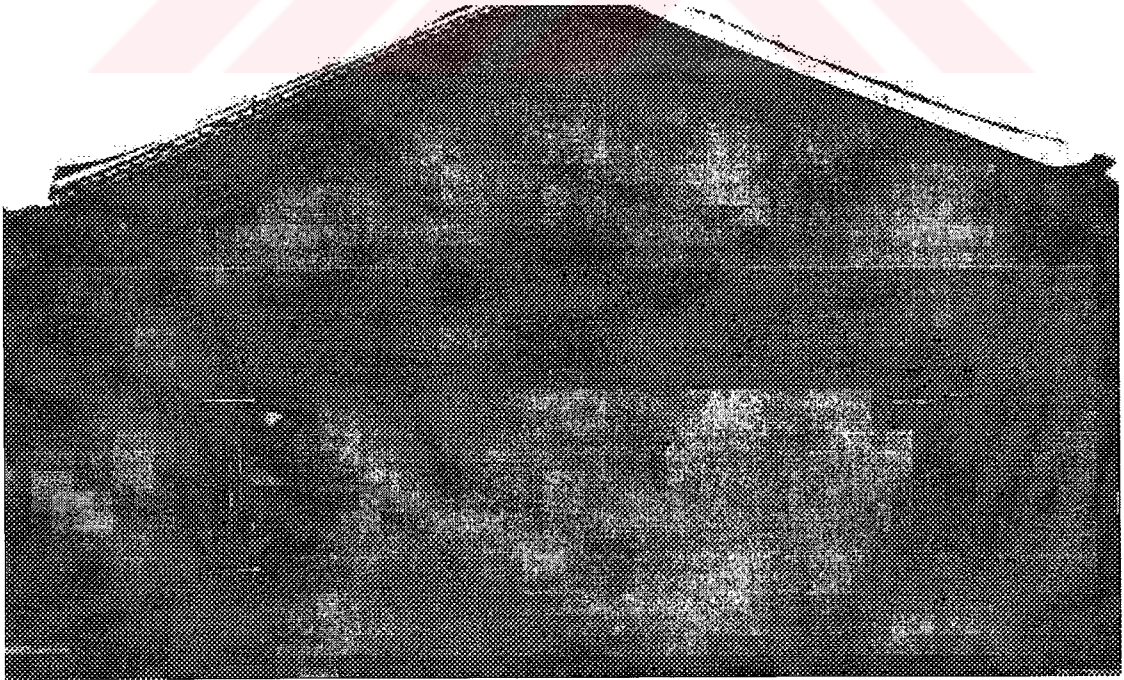
Bartın evlerinde rastlanan pencere pervazlarındaki motifler (Şekil 3.19, 3.20), pencere aralarındaki kuşluk adı verilen ahşap silmeler, girişin üzerini örten çıkmaların altında, saçak uçlarında ve altlarında, balkon dikmelerinin çatı ile birleştiği noktalarda ve cumba alınlarında süslemeler (Şekil 3.21, 3.22, 3.23) batılılaşma etkilerinin konuta yansımalarıdır. Savunma amacı ile yapılmış olan zemin kat pencerelerindeki demir işçiliği, balkon korkulukları, giriş merdivenlerindeki korkuluklar ve payandalar (Şekil 3.24, 3.25, 3.26) ise Barok tarzının getirdiği eğrisel özelliklerin yansımalarıdır.

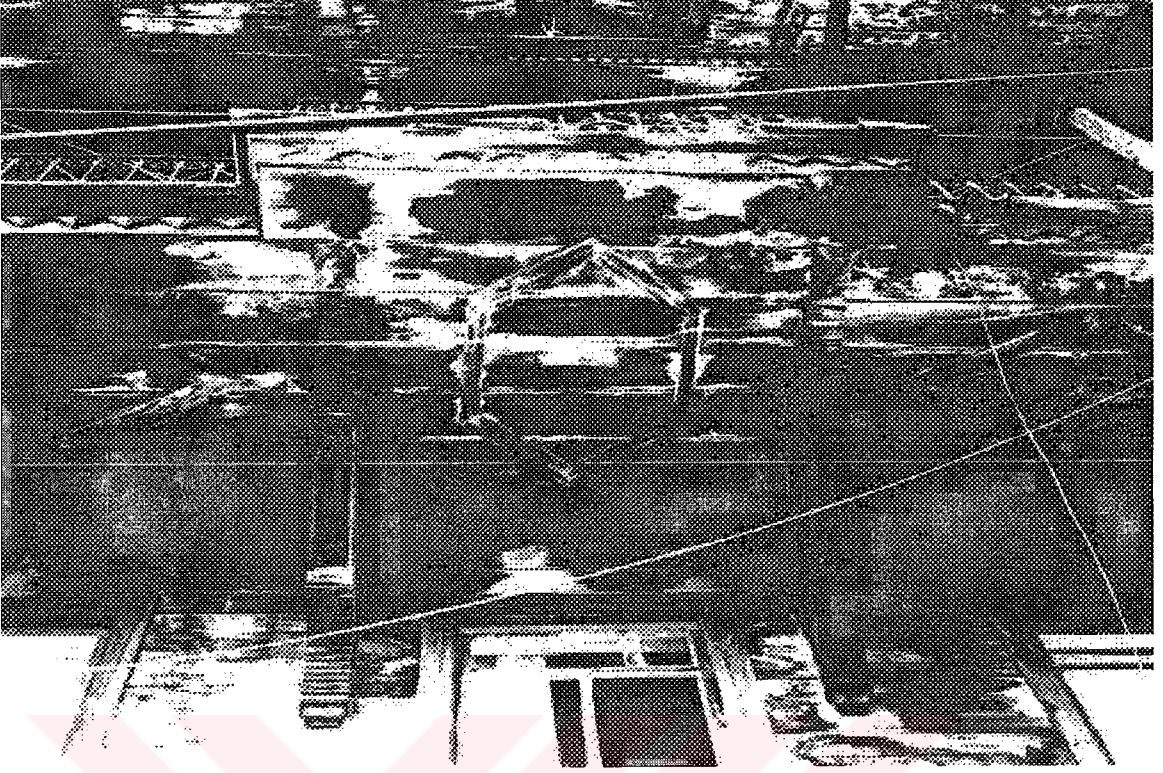
Şekil 3.19 Pencere Süslemesi

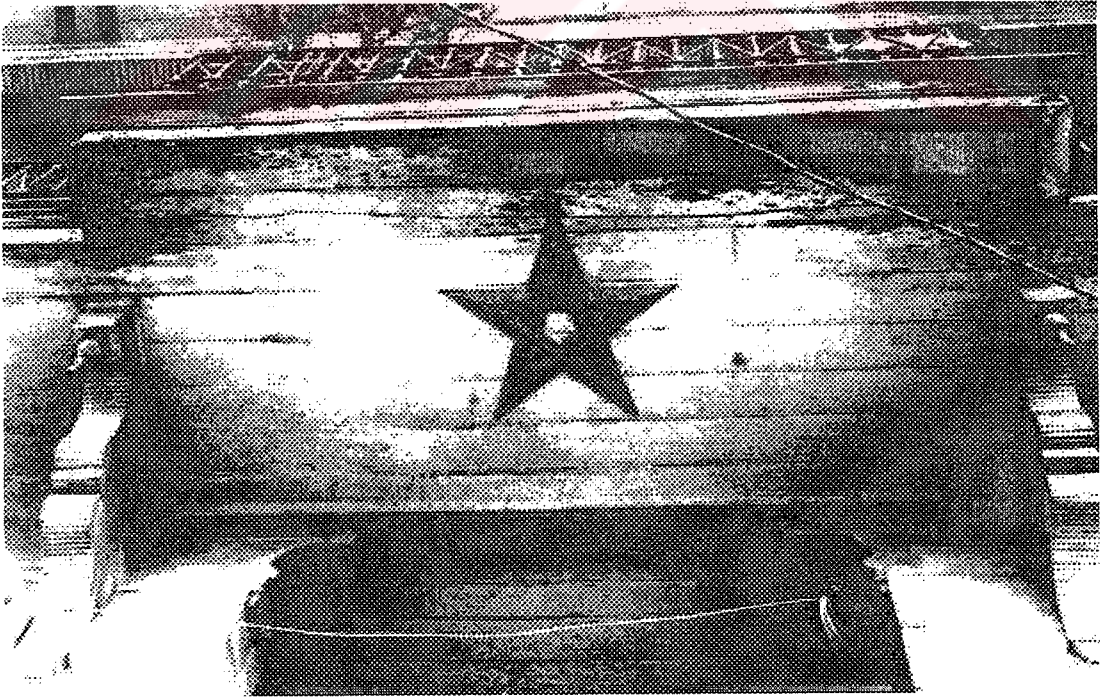
Şekil 3.20 Pencere Süslemesi

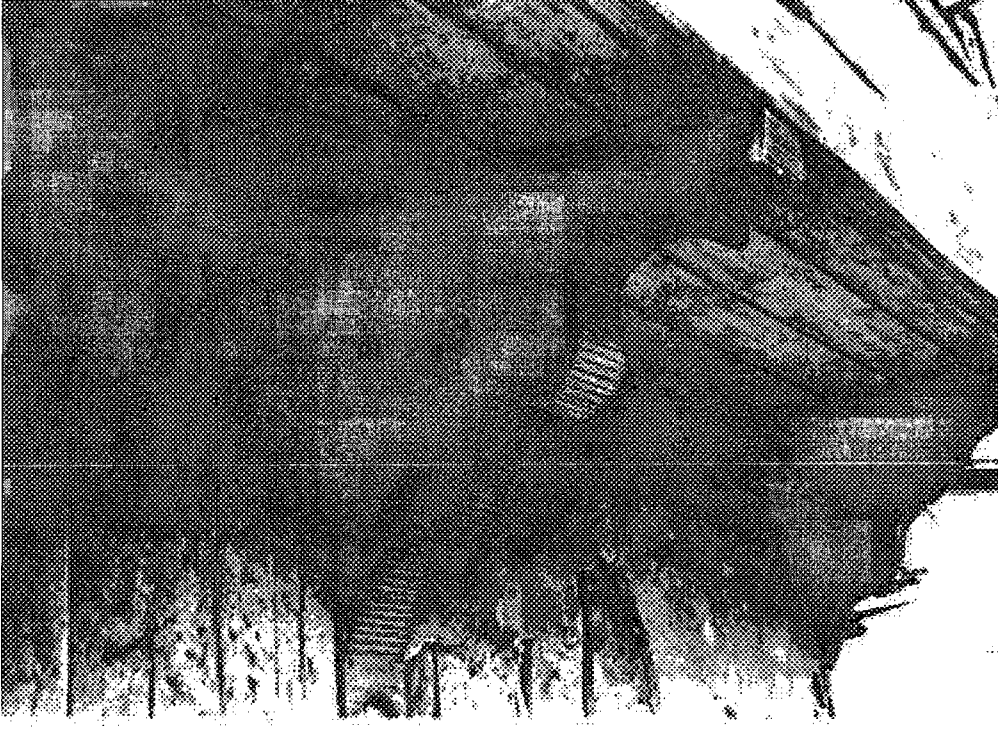
Şekil 3.21 Alın Süslemesi

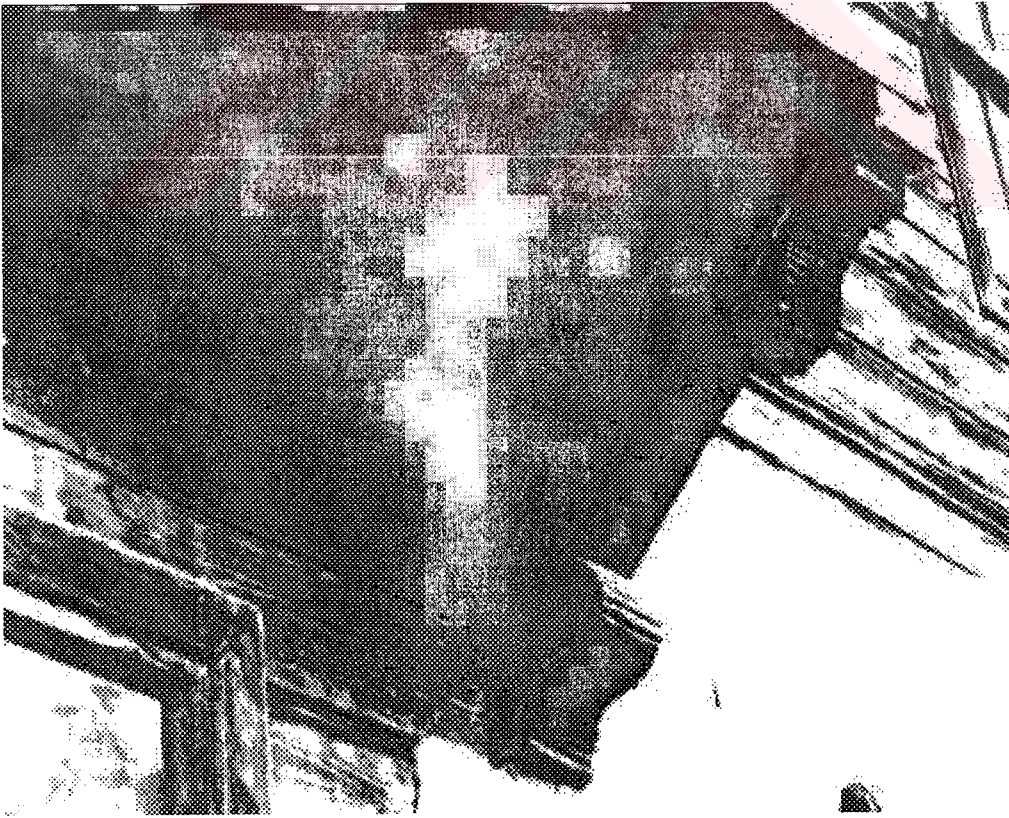
Şekil 3.22 Balkon Altı Süslemesi

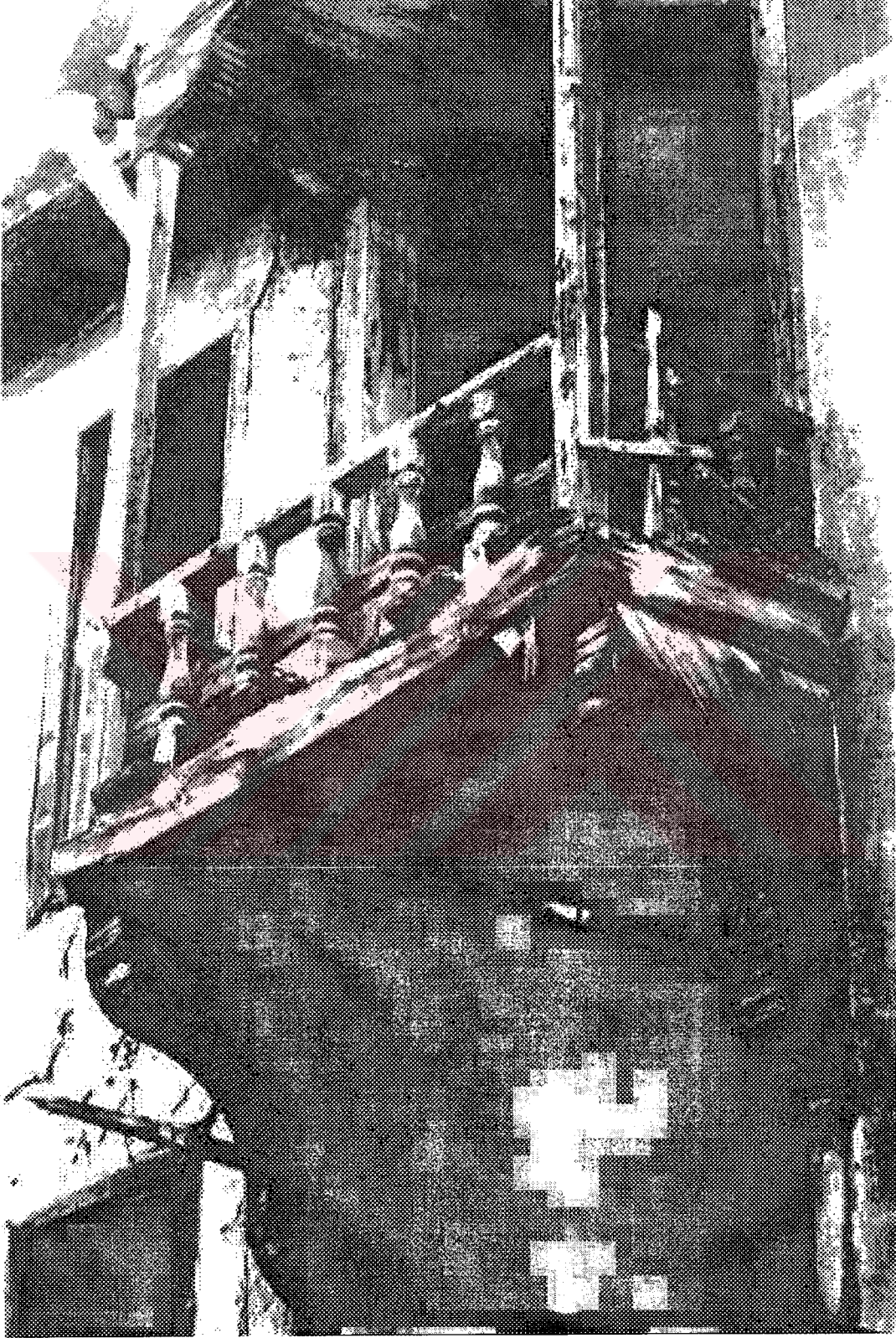
Şekil 3.23 Balkon Altı Süslemesi

Şekil 3.24 Payanda Detayı

Şekil 3.25 Payanda Detayı

Şekil 3.26 Balkon Korkuluğu

3.4 YAPIM TEKNİKLERİ

Bartın Evleri, geleneksel olarak ahşap karkas olarak inşa edilmişlerdir. Temel ve bodrum kat duvarları taştan olabilir. Bazen zemin katların tamamen taş olduğu ev örneklerine de rastlanmaktadır. Ahşap dikme ve kirişlerin araları, ahşap dolgu ile kapatılmış üzeri bağdadi, rabbitz veya ahşap kaplanmıştır. Ahşap kaplamalar, yalı baskısı ve lambalıdır. Dikmeler, köşelerde ve pencere alt ve üst seviyelerinde birbirlerine bağlanırlar, sistem gereği olarak yer yer konulan payandalarla eğilme önlenmiştir. Çıkımlar, payandalarla desteklenir. Üzeri ya ahşap kaplanır veya bağdadi ile kapatılarak sıvanır.

Tanzimat sonrası dönemde, yangınları önlemek için taş yapıları özendirme girişimlerine karşın ahşabın konut için temel yapı malzemesi olmasından vazgeçilmemiştir. Bu seçimin nedenlerinden birisi ahşap yapı tekniğinin basitliğidir, üstelik ahşap strüktürün kurgusu çok az işlenmiş kereste ile yapılabilir. Bunun arasını doldurup, üzerine çita çakıp ve çitanın yüzeylerini sıvayarak yapı bitirilir. Ancak bu durum resmi yapılar ve kamusal yapılar için geçerli değildir. Bu yapı türlerinde Tanzimat'ın getirdiği yenilikçi havanın etkisiyle de, geleneksel ahşap yapım sistemleri terkedilmiş ve yerini kagir yapı sistemine bırakmıştır.

Bunun dışında, temel yaklaşım değişmeden yapılan farklı uygulamalar da vardır. Tüm bu uygulamalar göz önüne alındığında Bartın'daki yapım teknikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Ahşap karkas sistem üzerine ahşap dolgu ve kaplama tahtası veya sıva ile yapım.
2. Ahşap karkas sistem temel alınarak ara dolguların tuğla ile yapılması ve üzerinin sıva yapılması.
3. Konutlarda görülmeyen daha çok resmi yapılarda uygulanan tümüyle taş, kagir binalar.
4. Bodrum ve zemin katlarının taş olup, diğer katların 1 ya da 2 numaralı yapım teknikleri ile oluşturulduğu melez yapım sistemleri (Şekil 3.27, 3.28).

Şekil 3.27 Taş üzeri ahşap konstrüksiyon arası tuğla dolgu üzeri sıva

Şekil 3.28 Ahşap konstrüksiyon arası ahşap dolgu üzeri sıva

Su basman ya da giriş katının taştan yapılması doğrudan güvenlik ve nem sorununu çözmekle ilgilidir. Giriş katın taş duvarlarının üstlerinde bulunan ahşap tabanlar üst katın ahşap strüktürüne bağlanarak geçişi sağlamaktadır.

Bartın'da kagir denilen tuğla, taş yapıların tarihi geçmişi çok eski sayılmaz. Bartın'da 19. yüzyıldan sonra meydana gelen büyük yangına kadar taş ve tuğla yapı hemen hemen yok gibidir. Büyük yangına kadar evler ve dükkanlar ahşap yapıydı. Ancak büyük camiler, resmi yapılar ve okulların büyük bir kısmı taştan yapılmıştır. Yapım tekniğinde tercihin ahşaptan yana olması, çevrede ormanlık alanın zenginliğine ve iklim koşulları ve kagir yapıların maliyetinin yüksek olmasıyla ilgilidir. Ancak Tanzimat'tan sonra yangınlara karşı tedbir alınması ve çevre ormanların azalmasıyla ahşap malzemenin çekiciliğini yitirmesi, kagir ya da yarı kagir binaların sayısında artışın ana nedenlerindendir.

Tanzimat'la beraber çıkmaların yanında ahşap dikmeler üzerinde duran portikolu girişlerde yapı ögesi olarak binaların yapım sistemine katılmıştır. Bu ahşap dikmeler çıkmaları ya da balkonları taşımanın yanı sıra, girişi vurgulayan ögeler olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Çatılar ise genelde kırma ve oturtma çatı olarak yapılmışlardır. Çatılarda makaslama sistemi kullanılmıştır. Mertekler kiremit altı tahtaları ile kaplanmış, üzerleri alaturka kiremitle örtülmüştür. Saçaklar binadan 50 - 70 cm kadar çıkmakta, saçak ucu 20 cm'lik kayıtle, saçığın altı ise ya düz ya da meyilli olarak ahşapla kaplanmıştır.

SONUÇ

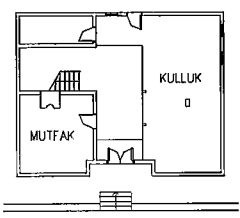
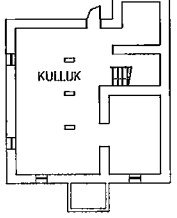
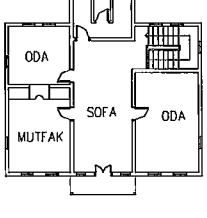
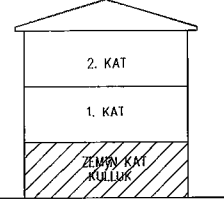
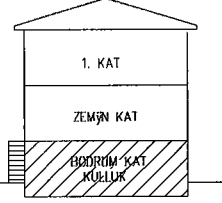
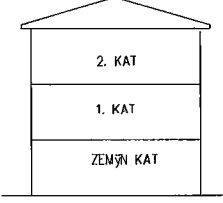
Bartın, özel coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı'nın İstanbul merkez yerleşmesi ve Anadolu yerleşmesi ikiliği karşısında farklı bir konuma sahiptir. Bu konumu nedeniyle kentin gelişimi, kentsel mekandan yapı ölçeğine kadar ayrı bir değerlendirme içerisinde bakılması gereken bir yapısal özellik gösterir. Söz konusu farklılaşma 19. yüzyılın ikinci yarısında, Tanzimat reformlarıyla beraber daha da belirginleşmiş; Batılılaşma sürecini bir liman kenti ve bölgenin ticaret merkezi olma avantajlarını kullanarak daha yakından izleyebilmiştir. İstanbul'a yakınlığı ve merkezle kurduğu sıkı ticari ilişkileri nedeniyle Tanzimat'ın getirdiği yeni fikir ve akımlarla doğrudan temasda bulunma şansını elde etmiştir. Böylelikle Bartın diğer Anadolu kentlerinden farklı olarak hem kentsel düzen, hem de kent politikası ve yönetimi alanında İstanbul'u izledi. Bu etkiler sadece büyük ölçekte değil, bina formları, süsleme ve plan şemalarının gelişiminde de izlenebilir.

Tanzimat sonrasında İstanbul ve hinterlandında uygulanmaya başlayan dik açılı plan şemasıdır Bartın için de geçerlidir. Bu şemanın kent dokusuna hakim olmasıyla, dolambaçlı dar sokaklar ve çıkmazlardan oluşan karakteristik kent dokusu yokolmuştur. Bu etkinin en çok hissedildiği yer ise kent merkezidir. Diğer kısımlarda ise mevcut bina adaları daha parçalı bir görünüm kazanmıştır. Tanzimatın getirmiş olduğu düşünce ve fikirler ilk olarak kent dokusunun düzenlenmesiyle başlamış; yönetim yapıları, hastane, okul gibi resmi ve kamusal yapıların çoğalmasıyla kent Tanzimat sonrası şehir dokusunun karakteristik özelliklerini kazanmıştır.

Kentin modernleşme süreci sadece kent dokusu ölçeğinde kalmamış, bina yapım yöntemleri, cephe tasarımı, plan şeması ve süsleme ölçeğinde de Batılı düşünceleri

yansıtmıştır. Daha özgür bir yaşam tarzına imkan tanıyan yeni toplumsal gelişmeler sokağa yeni bir görünüm kazandırmıştır. Giriş katlarının sokağa açılması bu gelişmelerden biridir. Pencere kafeslerinin kalkması yine bu gelişmelerin etkilerindendir. Tanzimat sonrası ortaya çıkan cephelerin ana öğeleri klasik mimari nizamlardan etkilenen hafif pilastrlar, vurgulanmış kornişler, söveler, kemerler, üçgen alınlar ve demir parmaklıklardır. Üzerlerinde kafa pencereleri olan kapılar ve yanlarındaki pencerelerle düzenlenen girişler karakteristik ve yaygın bir cephe motifi olarak kullanılmıştır. Türk ev geleneğinde görülmeyen balkonlar, portikolu girişler moda olmuştur.

Tanzimat sonrasında Bartın'da konut plan şemasındaki en temel değişim zemin katta yer alan kullukların birer yaşama mekanına dönüşmesidir. Bu dönüşme iki şekilde olmuştur. Birincisinde kulluk kısmı tümden terkedilmiş ve zemin kata odalar yerleştirilmiştir. Bu aynı zamanda özel yaşam yani ev içi yaşamın dışarı, sokağa açılması demektir. Diğer bir dönüşüm ise kulluğun daha atıl bir yer olarak kullanılması şeklinde olmuştur. Kulluk varlığını korumuş ancak bodrum ya da yarı-bodrum şeklinde ev içindeki organizasyonda yerini almıştır. Bu tip evlerde zemin kat yükselmiş oluyordu.

	Geleneksel Kullanım	Tanzimat Sonrası Kullanım	
Zemin Kat Planı			
Kesit			

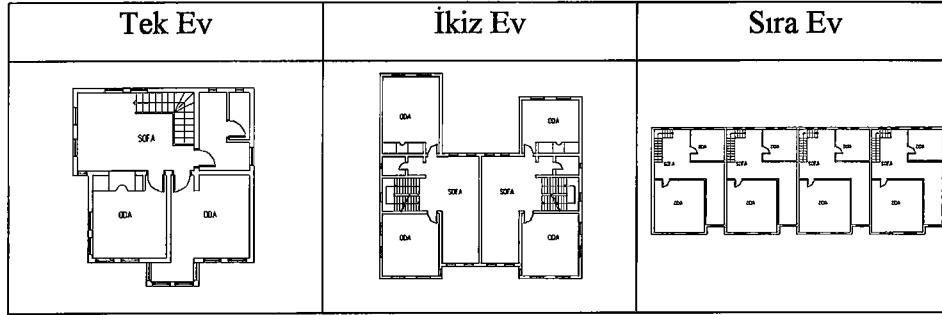
Şekil 4.1- Zemin Kat Kullanımı

Tanzimat sonrasında Bartın konut plan şemasındaki diğer önemli değişim ise sofanın önemini yitirmesi ve bu hacminde bir oda olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Sofanın kapatılıp oda olması ile beraber eyvan da bugün bildiğimiz koridor olmaya doğru yöneliyor. Gittikçe daralıyor ve sadece odalar arası sirkülasyonu sağlama görevini üstleniyor. Diğer önemli bir değişiklikte balkonun plan şemasına katılmasıdır. Bu balkonlar genellikle koridorlaştıran eyvanların dış cepheye açıldığı noktalarda bulunmaktadır. Balkon sadece eyvan önünde olabileceği gibi tüm cephe boyunca ve odaların da önünde olabilmektedir. Ayrıca sofadan balkona çıkılan örneklerle de rastlanmaktadır. Ancak hiçbir odadan dışarı, balkona geçişe rastlanmaz.

	Köşe Sofalı	İç Sofalı	Merkezi Sofalı
Eyvansız			
Eyvanlı			
Eyvannın Odaya Çevrilmesi			
Balkonun Eklenmesi			

Şekil 4.2 – Sofa ve Balkon Kullanımı

Konutların biraraya gelme şemasında da Tanzimat sonrasında yine bir değişime rastlanır. İkiz ev ve sıra evler ile karşılaşmaya başlanır. Sıra evler ile evin doğrudan sokak ile teması sağlanır, sokak ile ev arasında tampon bölge niteliğinde olan bahçe ortadan kalkar. İkiz evler ise bahçe içinde ya da doğrudan sokağa açılır şeklinde olabilmektedirler.

Şekil 4.3 – Ev tipleri

Cephe Düzeni ve Süslemeler

Bartın'da Tanzimat sonrasında cephe düzeninde görülen en önemli değişiklik, ön cephenin tümüyle simetrik bir düzen kazanmasıdır. Merkezi plan ve simetrik cephe düzeni genellikle soylu yapılarında ve anıtsal binalarda görülürdü. Tanzimat ile beraber bu tür yapılara öykünme önem kazandı ve bu yapıların sahip olduğu estetik beğeni konutlara da taşındı. Bunun en önemli kanıtı da simetrik cephe ile beraber Neo-Klasik süslemelerin de yer almaya başlamasıdır. Simetrik cephe düzeni cumbalarla, balkonlarla, tahta poşlarla, portikolu giriş veya cumbasız ve balkonsuz tiplerde bina köşelerinin cephe boyunca vurgulanmasıyla sağlanmıştır. İkiz ev ve sıra evlerde de aynı simetri cephe düzenine hakimdir.

Cephede farkedilen diğer bir değişiklik de süslemelerin artması ve daha önce görülmeyen biçimlerin de süsleme repertuarına katılmasıdır. Öncelikle cumba ve merdiven pencereleri üstleri kemerli olmaya başladı. Payandalar daha gösterişli oldu. Kuşluk adı verilen ve katları belirleyen yatay silmeler kullanılmaya başlandı. Saçak, alın işlemleri ve pencere altı işlemleri görülmeye başladı.

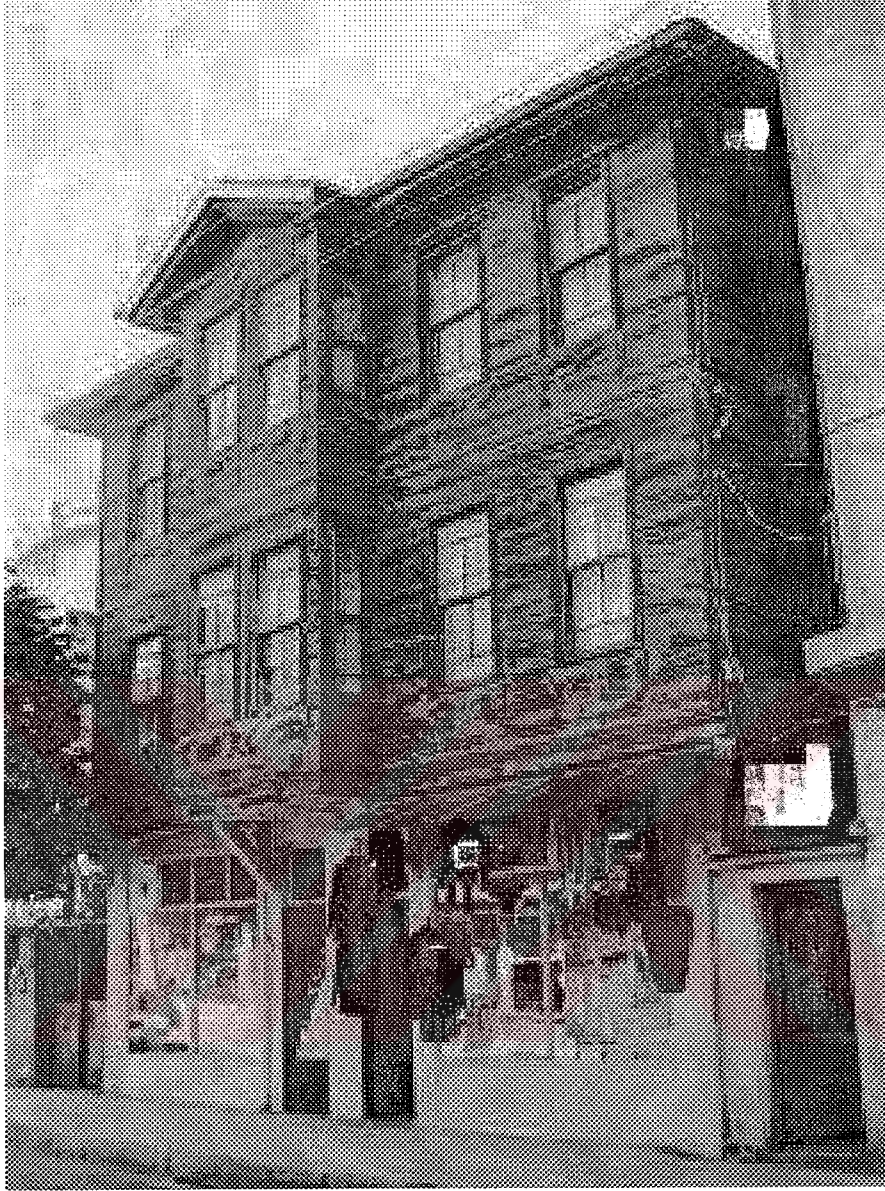
Yapım Tekniği

Gerek plan şemasında, gerekse cephe ve süslemelerde görülen bu değişikliklere rağmen, yapım tekniğine bakıldığında aynı değişim görülemez. Geleneksel yapım tekniği değişmeden varlığını korur. Bu durum da Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl ekonomisi ile ilgilidir. Kültürel izler ve yeni yaşam biçimleri ve buna eşlik eden yeni biçimler kolayca yayılırken; çağdaş yapım teknikleri ekonomik nedenlerden dolayı tekrarlanamaz.

Cumhuriyet Dönemi Bartın

20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde kara ve demiryolu ulaşım ağının gelişmesiyle deniz ulaşımı önemini kaybetti. Demiryolu ulaşım ağının da Bartın'a girmemesiyle, Bartın bölgenin ticaret merkezi olma özelliğini yitirdi. Bu önem kaybı kentin yıldızını söndürürken, modernleşmenin etkilerinin keskinleşmesiyle beraber kültürel erezyon Bartın'a karakteristiğini veren tüm özelliklerinin yitirilmesi sürecini başlatmış oldu. Bartın bugün tüm Anadolu kentlerinin ortak kaderi olan kimliksiz, tekdüze, tanımsız bir yapı stoğu olmaya doğru evrilmekte ve yerel kimliğini yitirmektedir.

1979 yılında anıtlar kurulu tarafından 526 ev tescillenmiş ve kentsel sit alanı olarak belirlenmişti. 1985 yılında ise tescilli yapıların sayısı 285'e düştü. Bartın'da eski ve tarihi sayılacak evler hızla azalmaktadır. Bunların nedenlerinden biri Anıtlar ve Eski Eserler Yüksek Kurulu'nun birçok evi tescilden düşürmesidir. Gerçek anlamda bir iyiliştirmenin getireceği maliyetin, yeni bir yapı yapma maliyetinden daha yüksek olduğu görüşü bu yörede koruma kavramına karşı bir muhalefet başlatmıştır. Yapı sektörüne yönelik malzemelerin Bartın'da üretiminin bulunması yeni konut yapımını cazip hale getirmektedir. Ahşap ürünleri sanayi, kireç, çimento, tuğla, kiremit fabrikalarının yanı sıra, demir-çelik ihtiyacı da çok yakındaki Karabük'ten sağlanınca, Bartın halkı için yeni konut yapımı eski binaların onarılmasından daha çok tercih edilir hale gelmektedir.

Şekil 4.4 Zemin Kata Yeni İşlevler

Bugün Bartın etkin bir koruma planına sahip değildir. 1979'da tescilli ev sayısı 526 iken altı yıl içinde bu sayının yarıya düşmesi bunun kanıtıdır. Günün değişen koşulları karşısında Bartın evleri hızlı bir deformasyona uğramaktadır. Zemin kat ve kulluk kısımları dükkan, kahvehane gibi yeni işlevlere sahip olmakta; bu amaçla cephe düzeni değiştirilmekte ve geniş, cam yüzeyler eklenmektedir. Genelde üç katlı olan bu evlerin her katı ayrı bir kata dönüştürülüp, üç ayrı ev olarak kullanılmaktadır. Bu ise plan şemasının tümünden değişmesi, her kata banyo ve mutfak eklenmesi, dış cepheye doğrudan katlara çıkan yeni merdivenler yapılması demektir.

Yukarıda ortaya konan tablodan da anlaşılacağı üzere diğer Anadolu kentlerinden farklı bir gelişmeye sahip olan ve kendine özgü tarihsel değerler içeren Bartın Cumhuriyetiyle beraber hızlı bir kentleşme sürecine girmiş; 1991'de il olması ile bu süreç daha da hızlanmıştır. Ancak Bartın, diğer tüm şehirlerimizde olduğu gibi, bu değişimin etkilerinden korunacak toplumsal bir mekanizmaya sahip değildir. Bu çalışmanın da amacı, yitirilen bu değerleri yokolmadan belgelemek, Bartın'ın kendine özgü farklılığını ortaya koyabilmek ve bu konuya dikkat çekebilmektir.

KAYNAKLAR

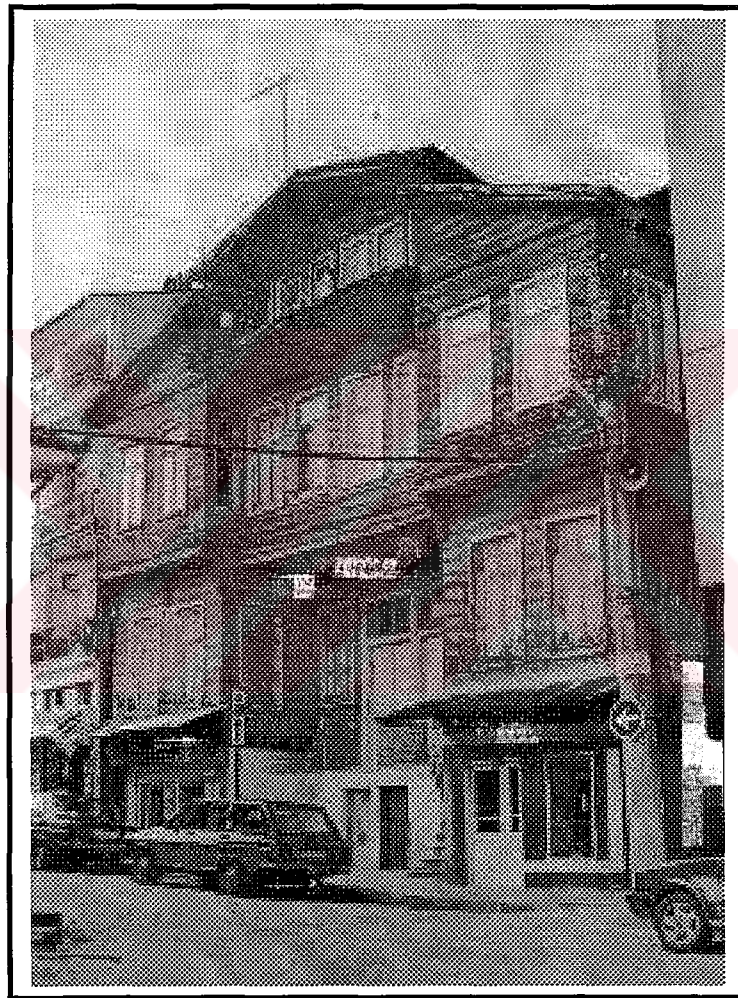
- AKTÜRE, S.**, (1978), “Ondokuzuncu Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi”
- AREL. A.**, (1972), “Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci”
- AŞÇIOĞLU, E.**, (1984), “Bartın”
- CANSEVER, N.**, (1965), “Bütün Yönleriyle Bartın”
- CEZAR, M.**, (1971), “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi”
- CİNER, S.**, (1982), “Son Osmanlı Dönemi İstanbul Ahşap Konutlarında Cephe Bezemeleri”, Doktora Tezi, İ.T.Ü.
- ÇELİK, Z.**, (1996), “Değişen İstanbul”
- DENEL, S.**, (1982) “Batılılaşma Sürecinde İstanbul’da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim Nedenleri”
- ELDEM, EDHEM.**, (1992), “Osman Hamdi Bey ve Dönemi”
- ELDEM, S.H.**, (1984), Türk Evi
- FAROQHI, S.**, (1996), “Osmanlıda Kentler ve Kentliler”
- KEYDER, Ç. , ÖZVEREN, Y.E., QUATERT., D.** (1994), “Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri”
- KUBAN, D.**, (1996), “İstanbul Bir Kent Tarihi”
- KUBAN, D.**, (1993), “Türk Hayatlı Evi”
- SAMANCIOĞLU, K.**, (1942), “İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın”
- SAMANCIOĞLU, K.**, (1954), “Bartın Belediyesi ve Tarihçesi”
- ÖDEKAN, A.**, (1985), “Türkiye Tarihi III”
- YERASIMOS, S.**, (1996), “Moderleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri”

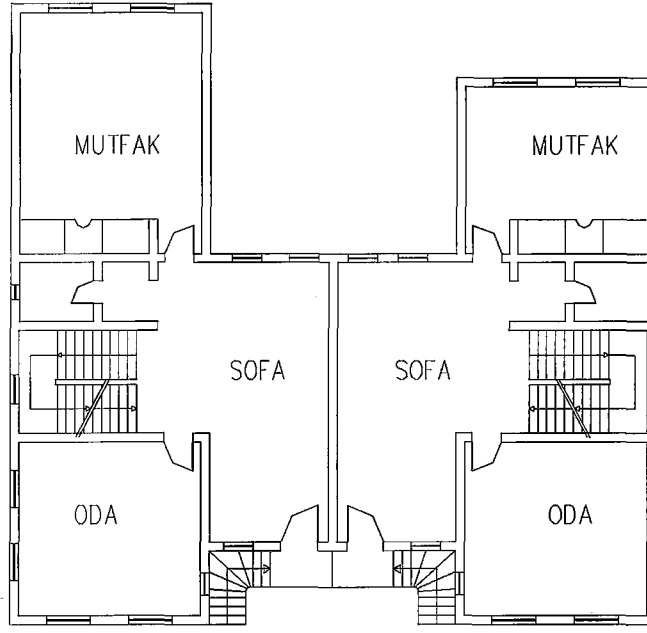

EK
EV ÖRNEKLERİ VE HARİTALAR

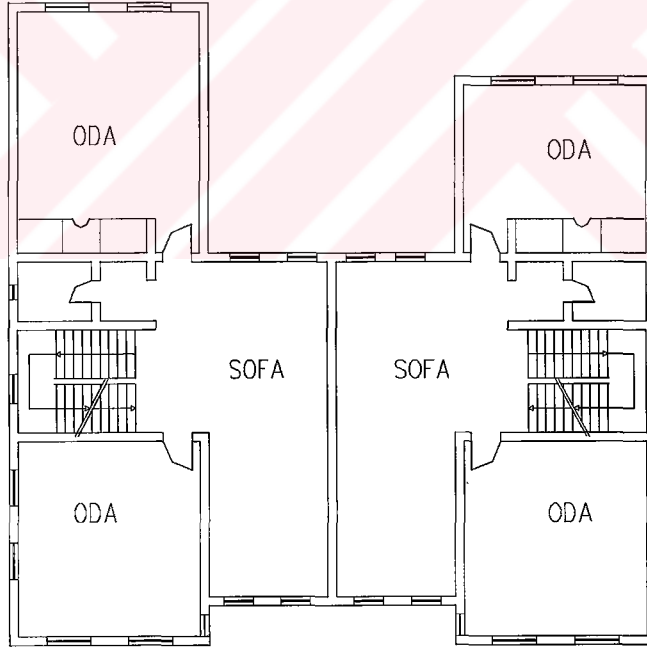
Envanter No:

16

ZEMİN KAT PLANI

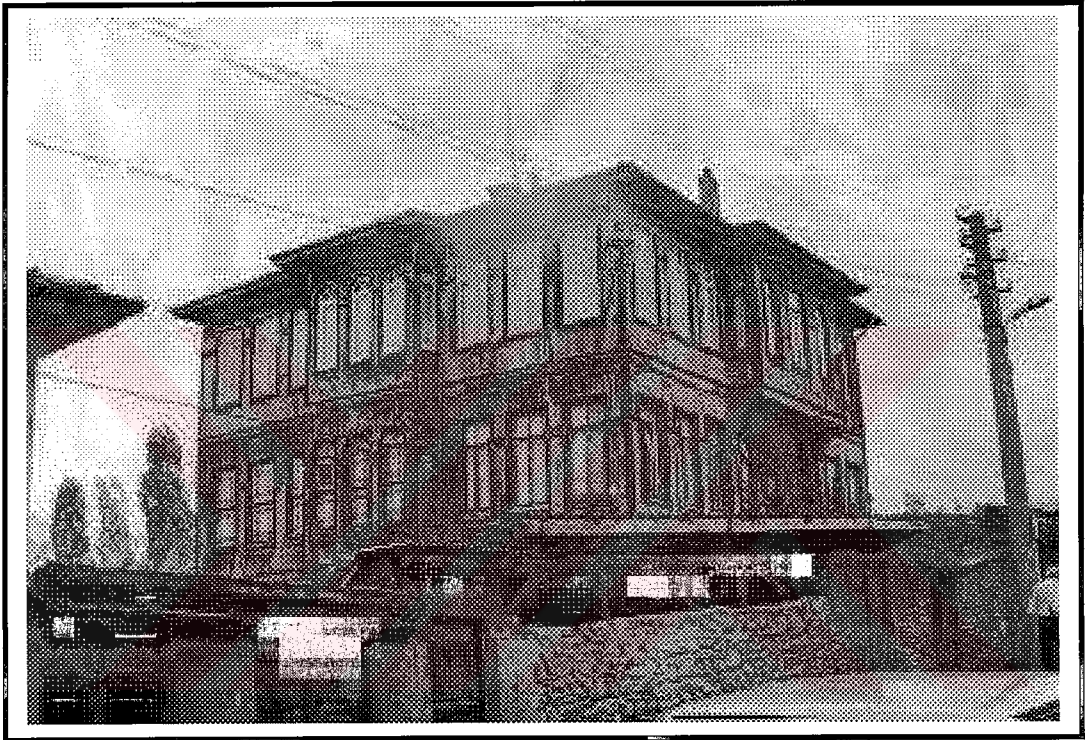

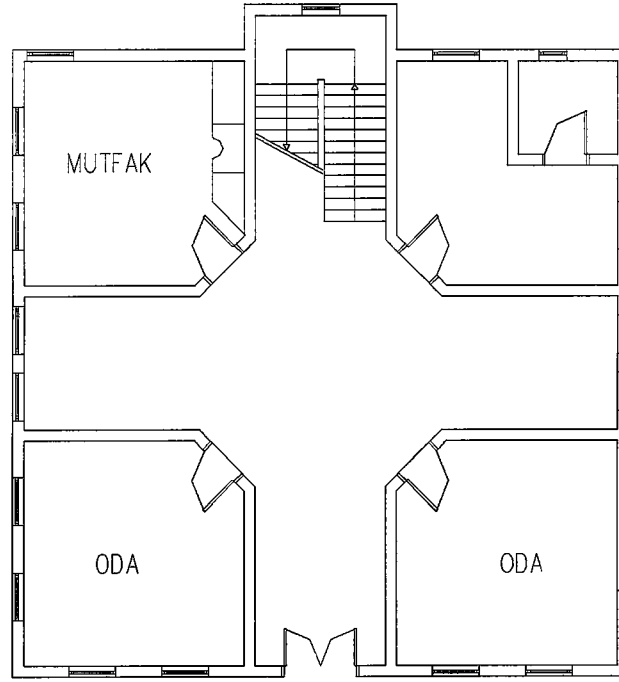
1. KAT PLANI

0 1 2 4

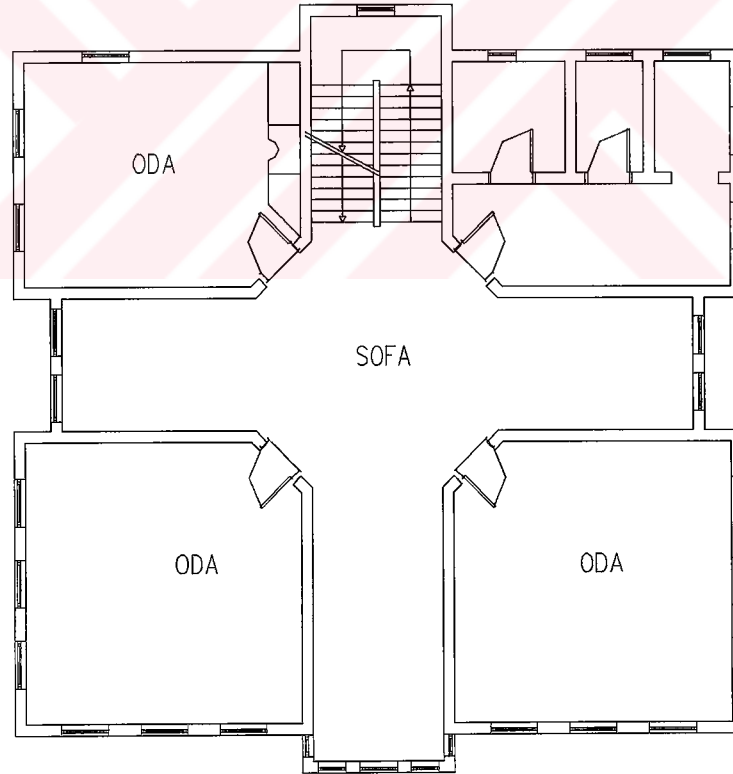
Envanter No:

17

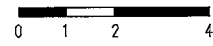

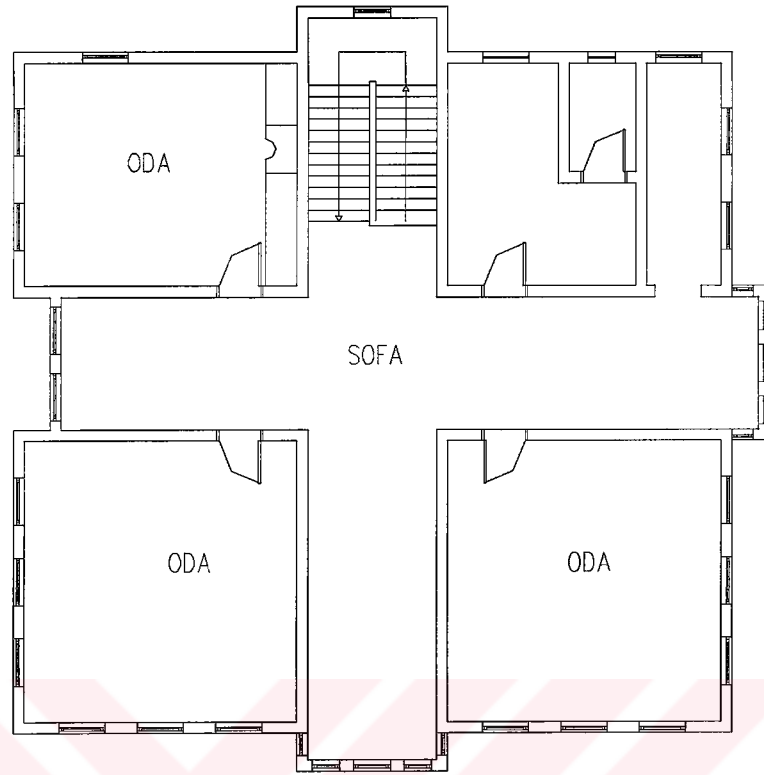

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

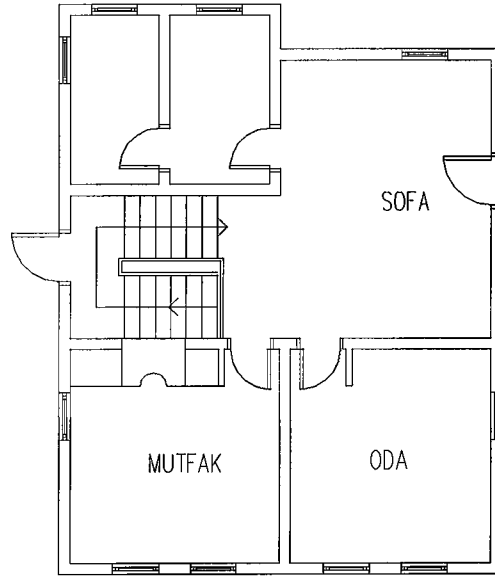

2. KAT PLANI

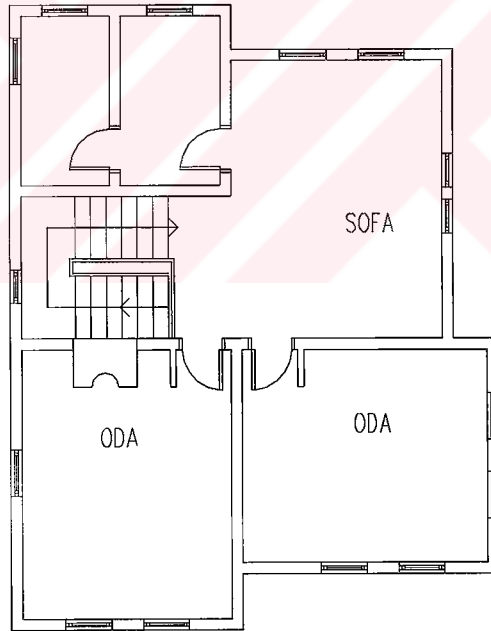
Envanter No:

33

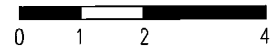

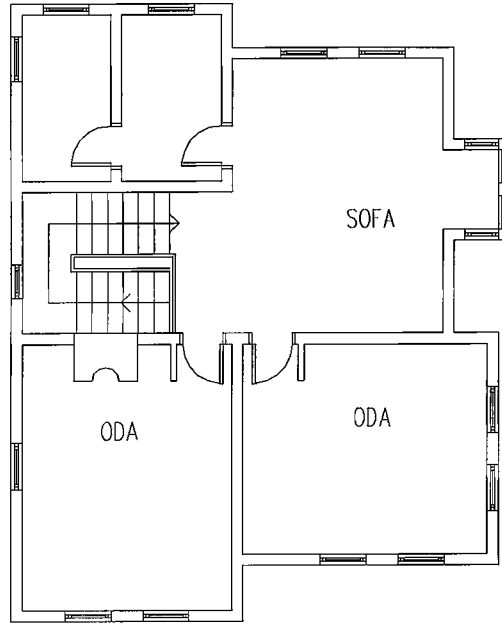

ZEMİN KAT PLANI

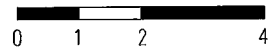

1. KAT PLANI

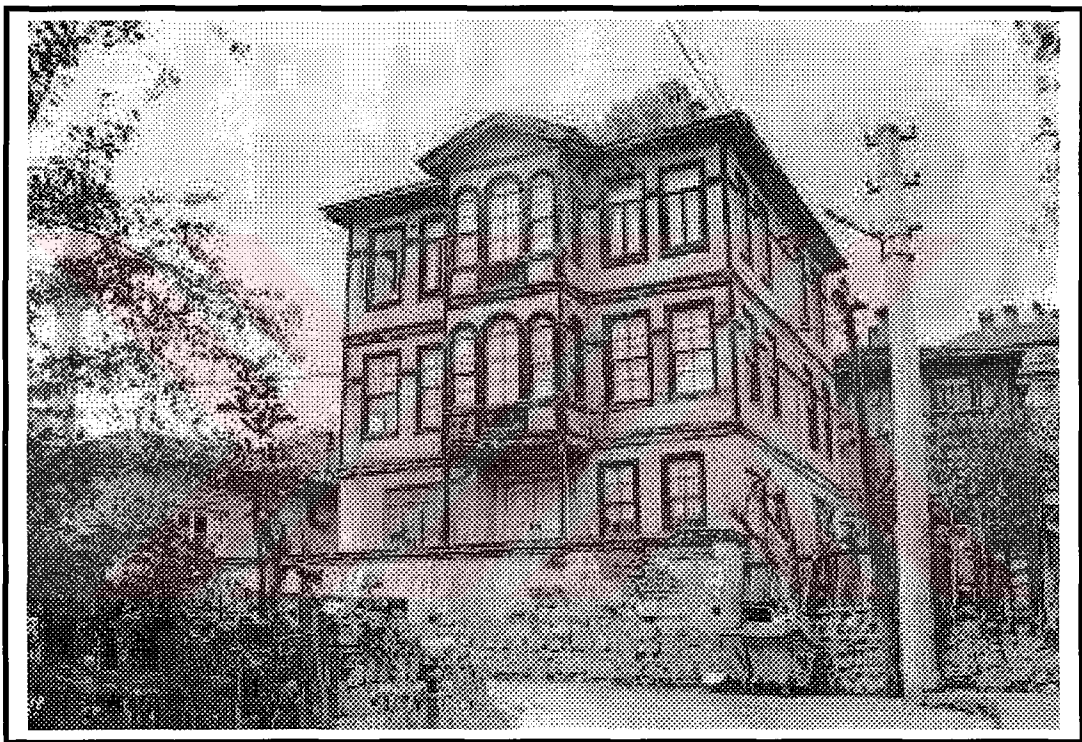

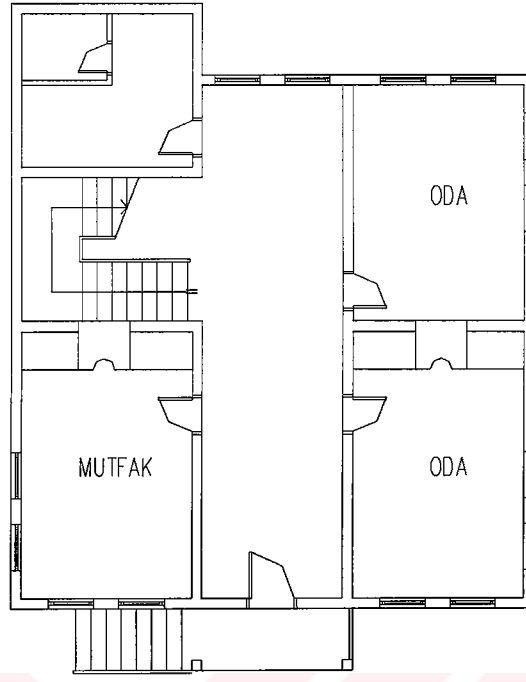
2. KAT PLANI

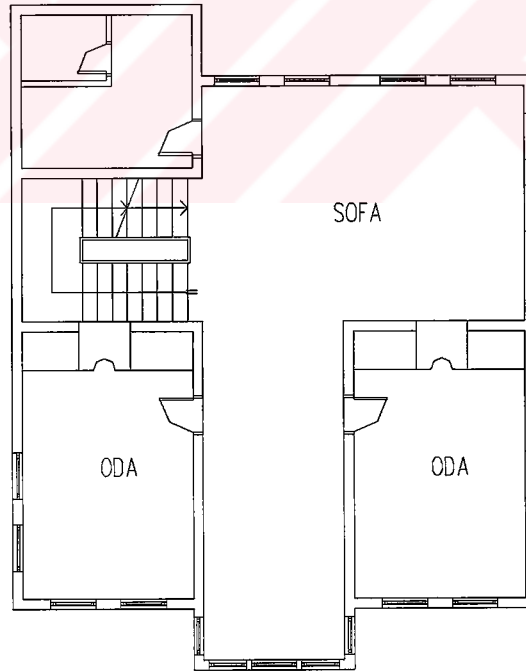
Envanter No:

41

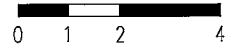

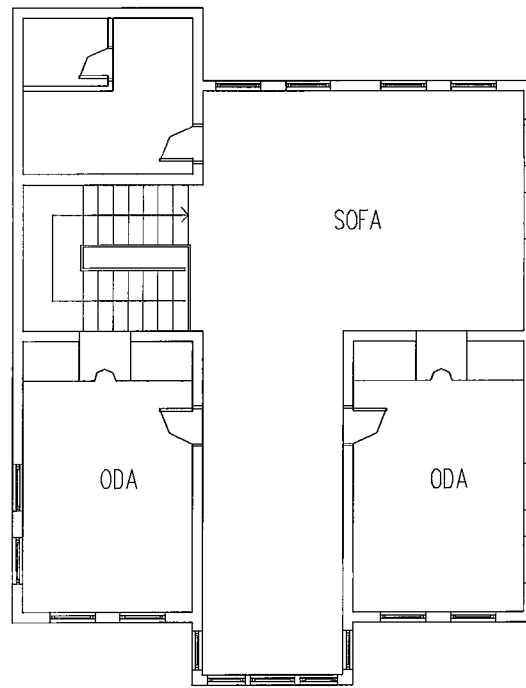

ZEMİN KAT PLANI

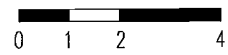

1.KAT PLANI

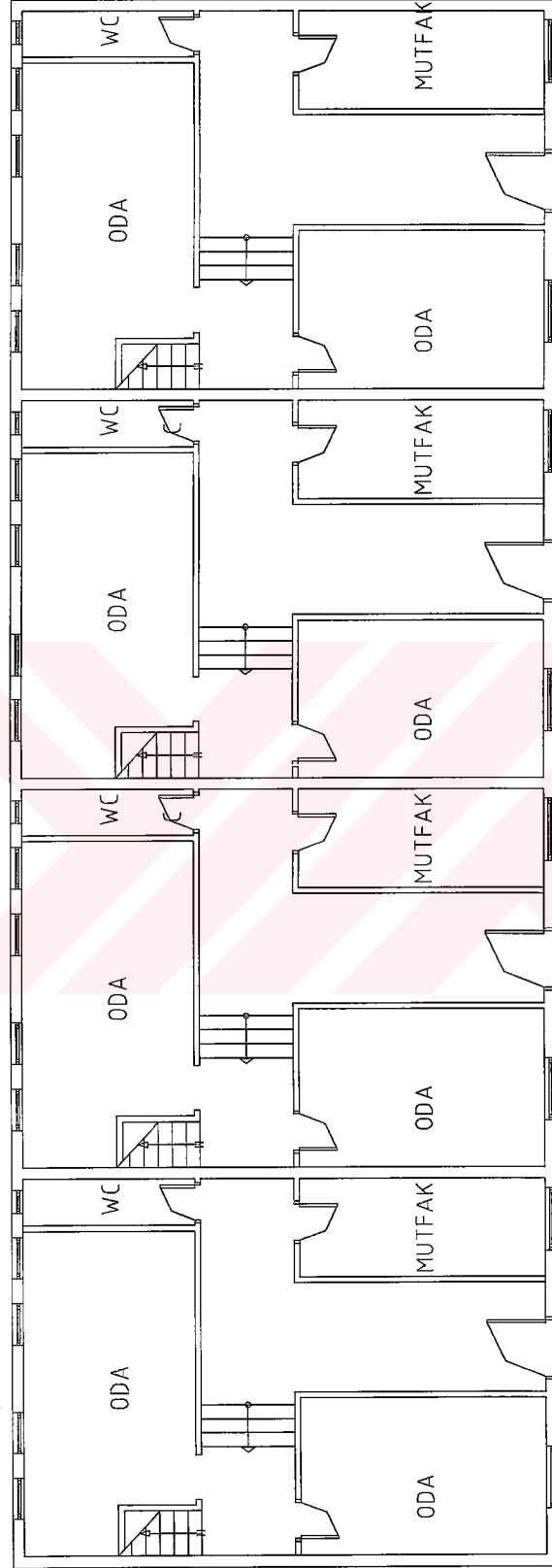
2.KAT PLANI

Envanter No:

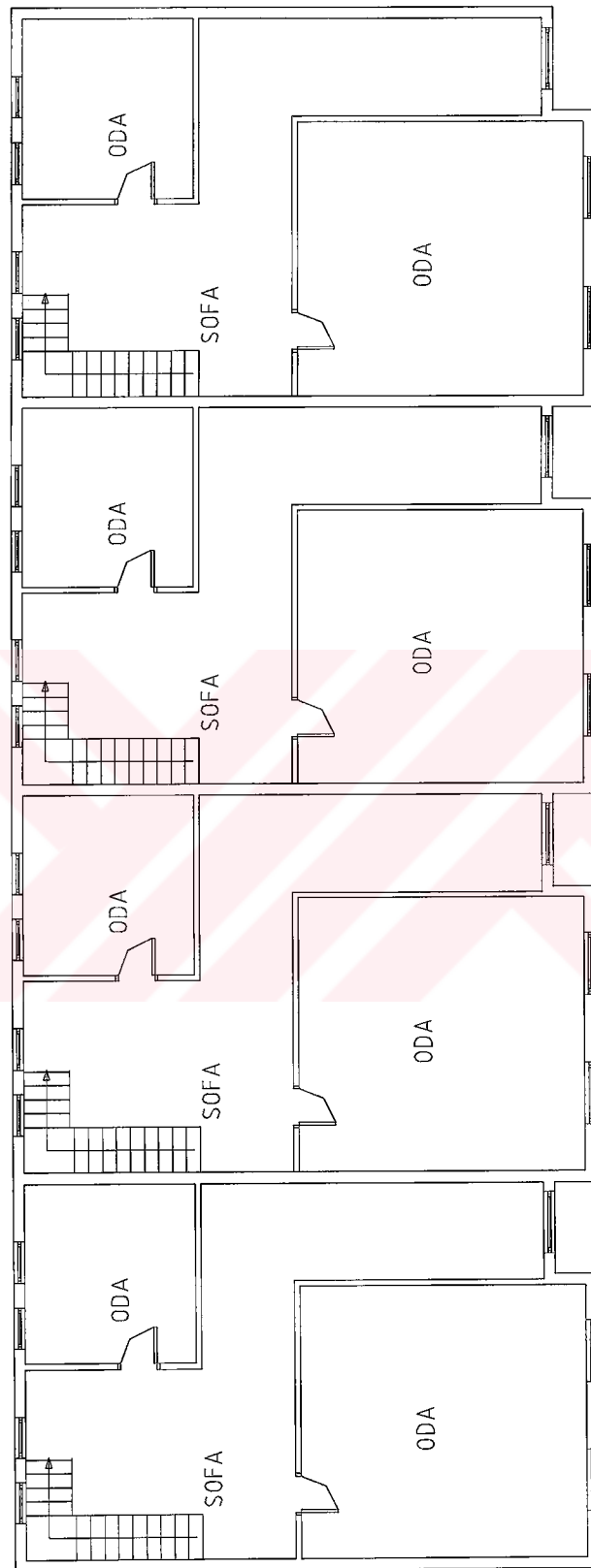
48-49-50-51

ZEMİN KAT PLANI

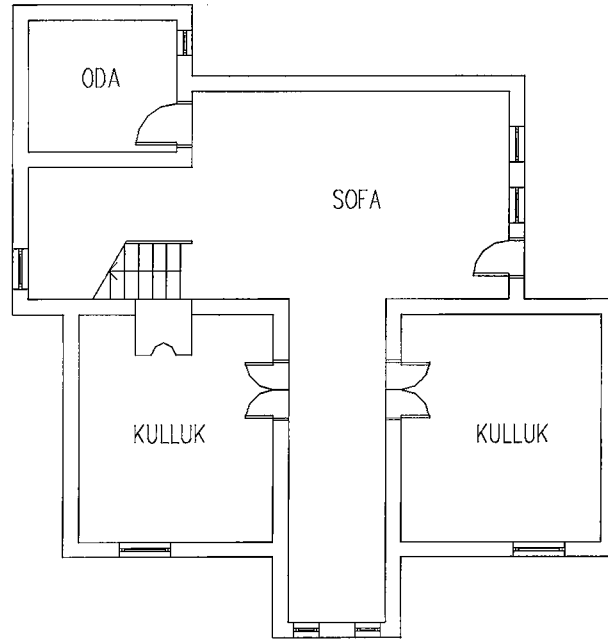
1. KAT PLANI

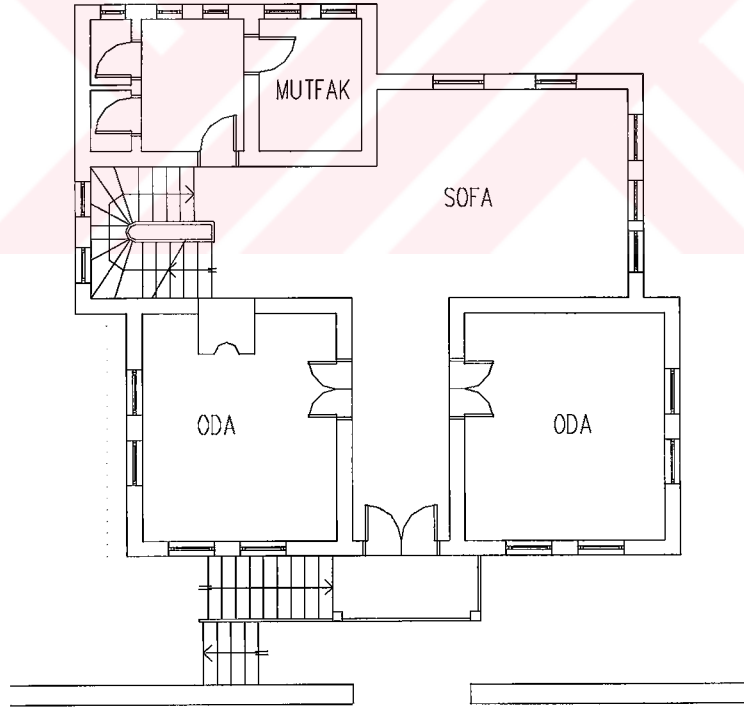
Envanter No:

93

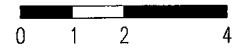

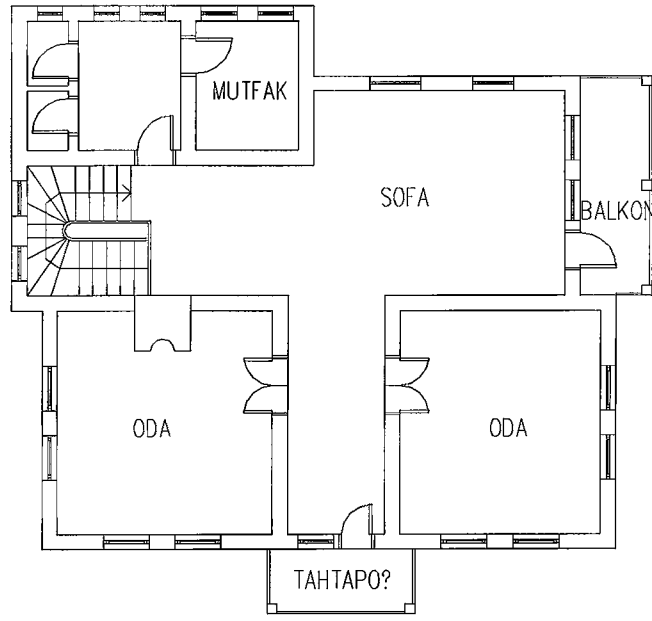

BODRUM KAT PLANI

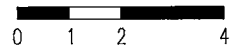

ZEMİN KAT PLANI

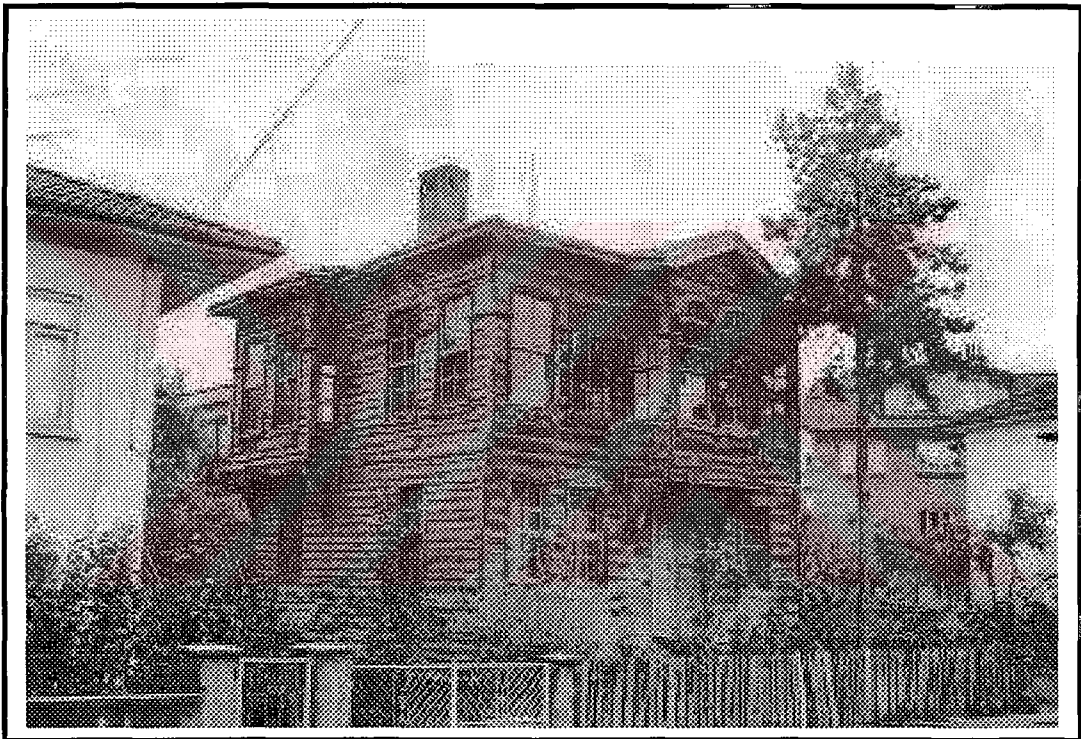

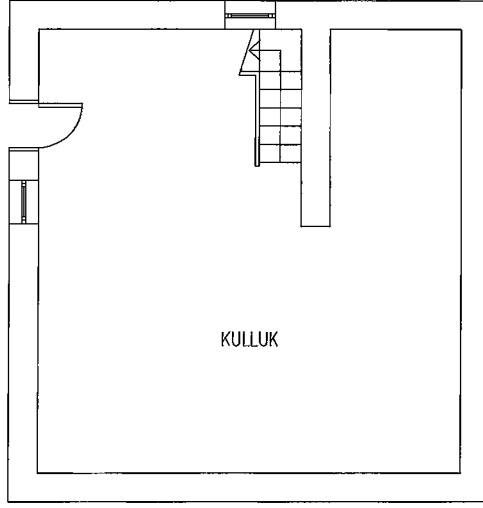
1. KAT PLANI

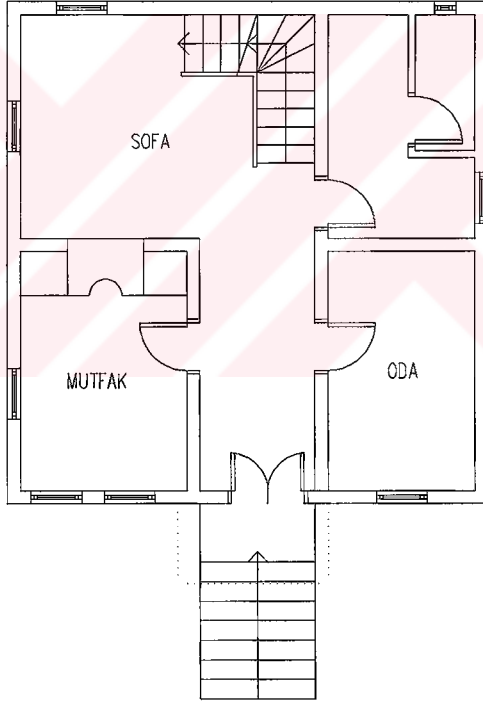
Envanter No:

133

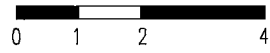

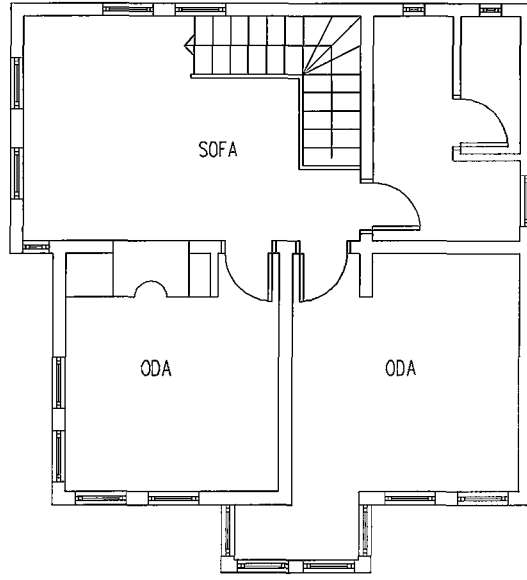

BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

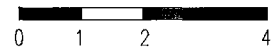

1.KAT PLANI

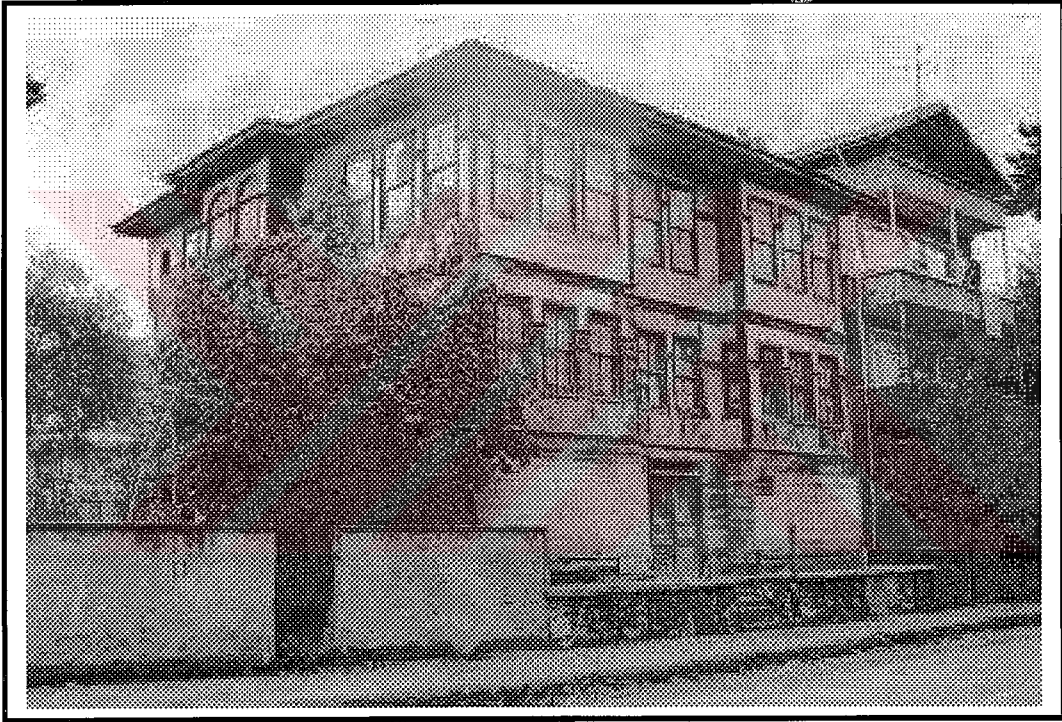

ÖN GÖRÜNÜS

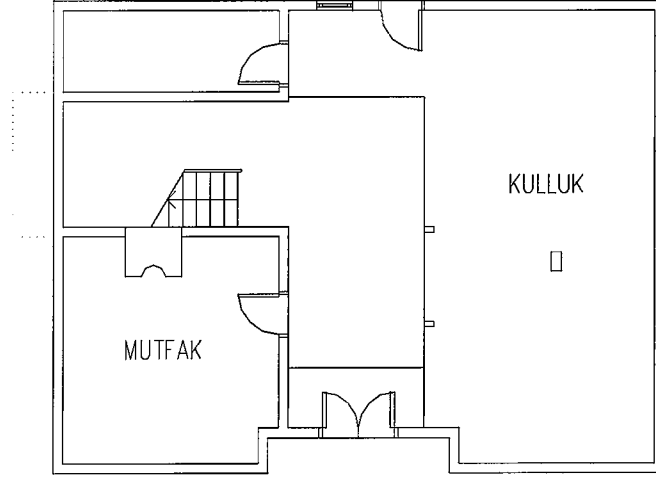

Envanter No:

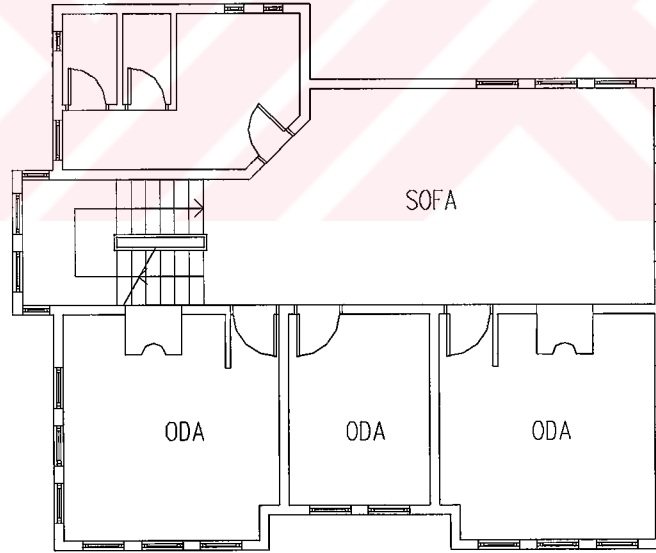
142

0 0 0 0 0 0 0

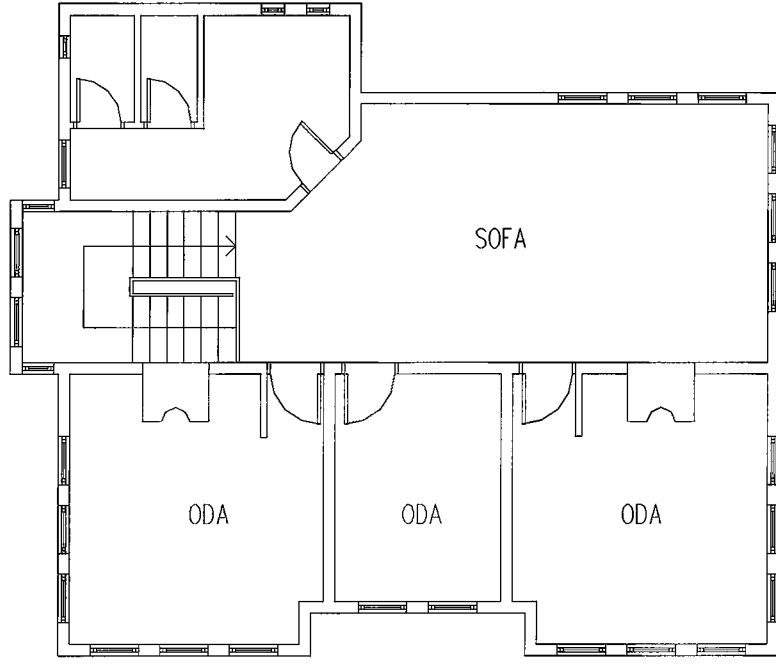

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

0 1 2 4

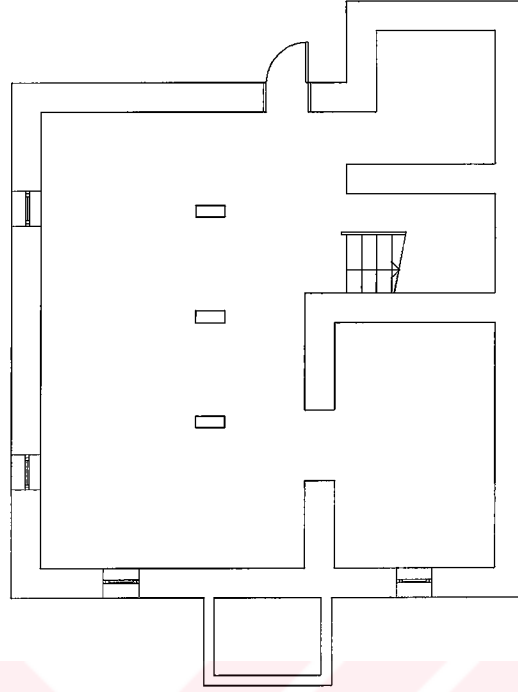
2. KAT PLANI

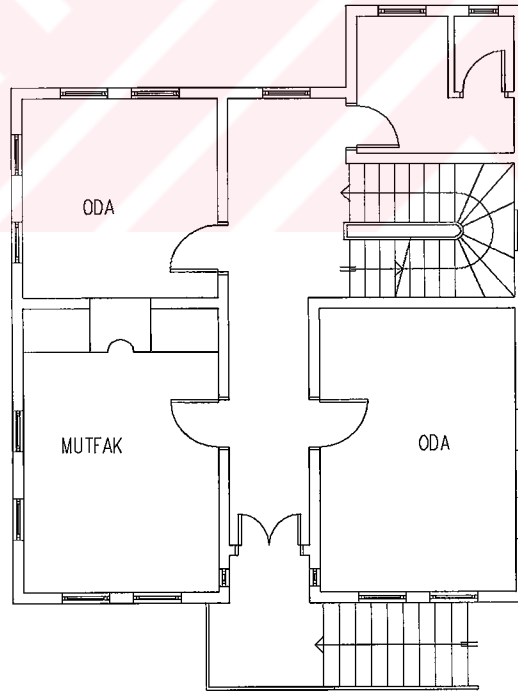
Envanter No:

143

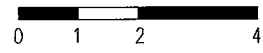

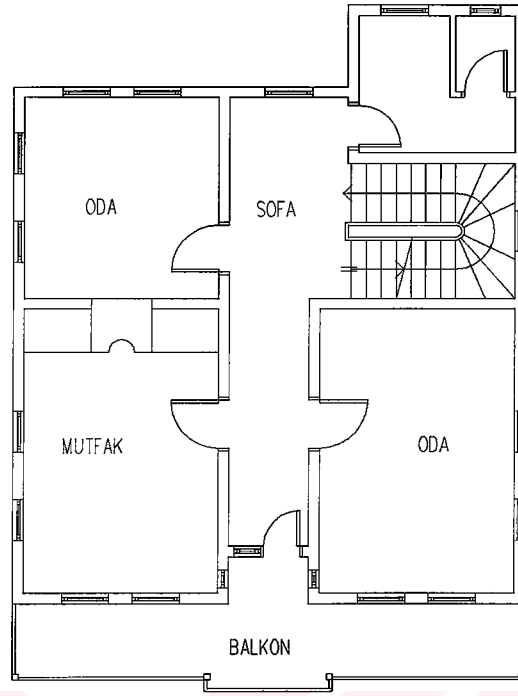

BODRUM KAT PLANI

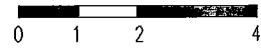

ZEMİN KAT PLANI

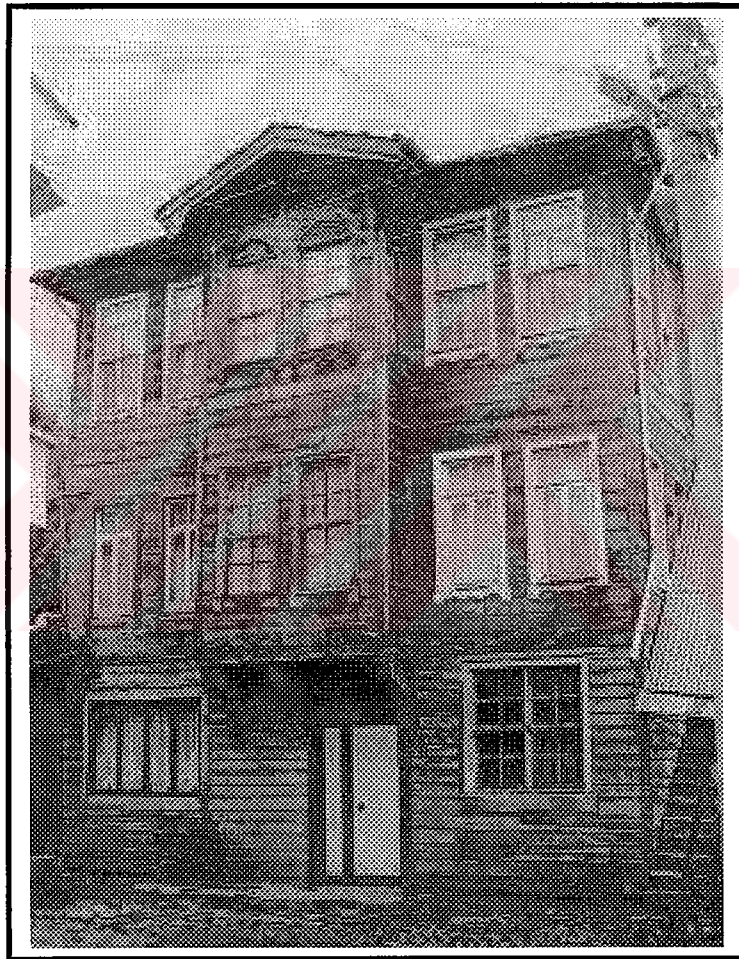

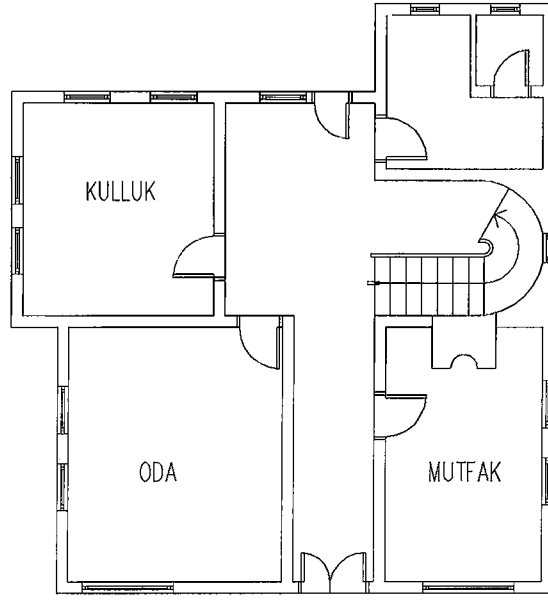
1.KAT PLANI

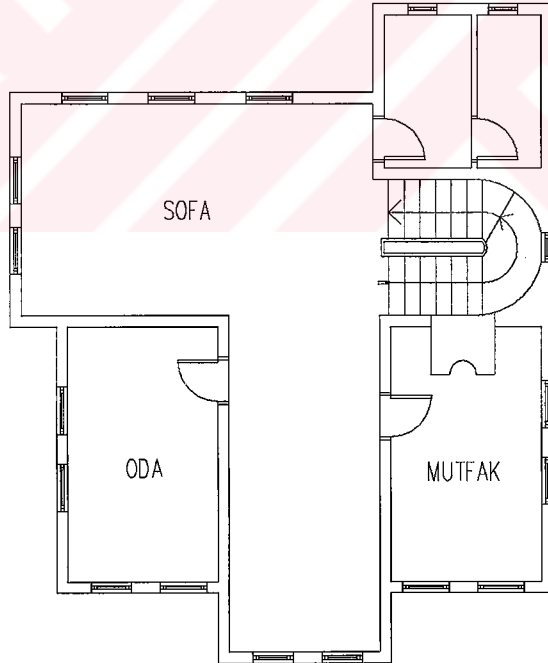
Envanter No:

152

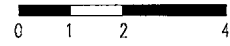

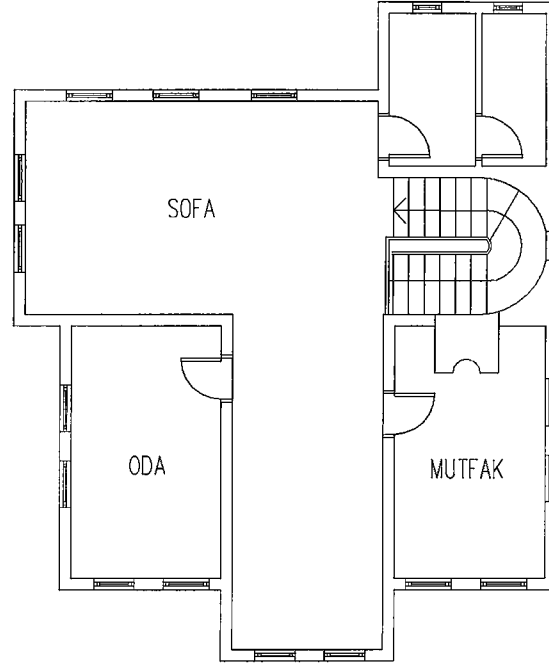

ZEMİN KAT PLANI

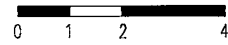

1. KAT PLANI

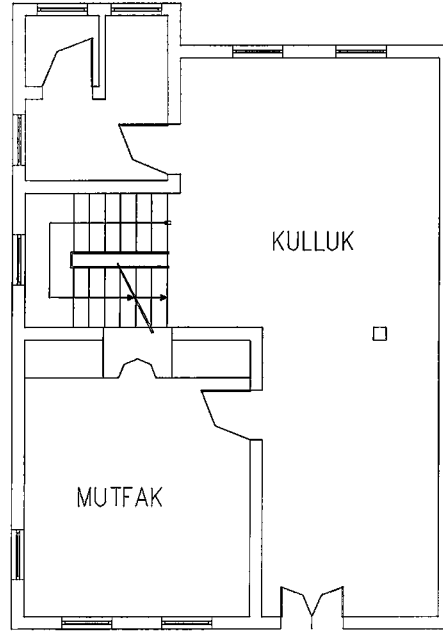
2.KAT PLANI

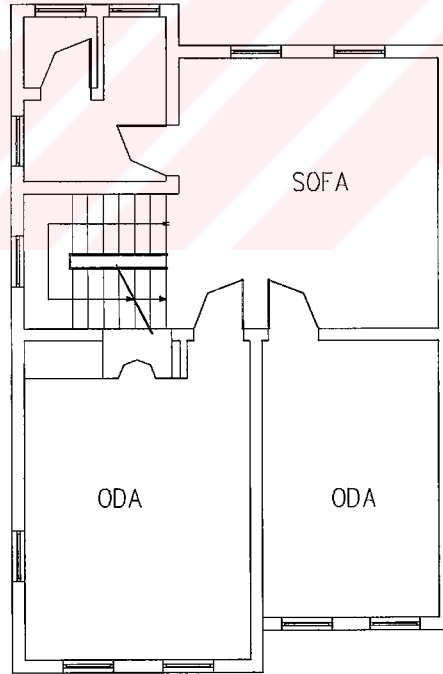
Envanter No:

167

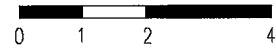

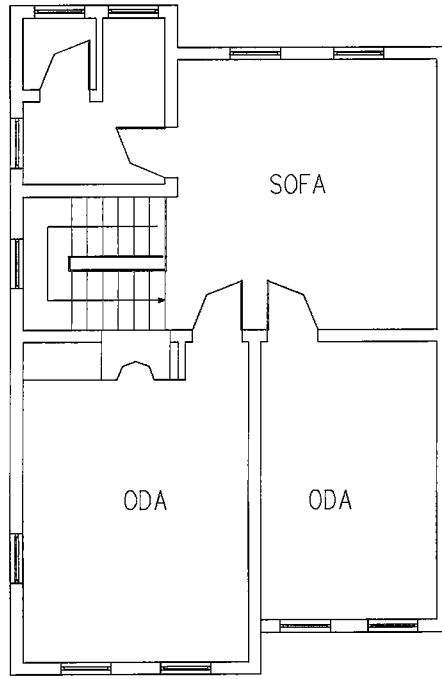

ZEMİN KAT PLANI

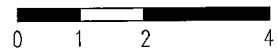

1. KAT PLANI

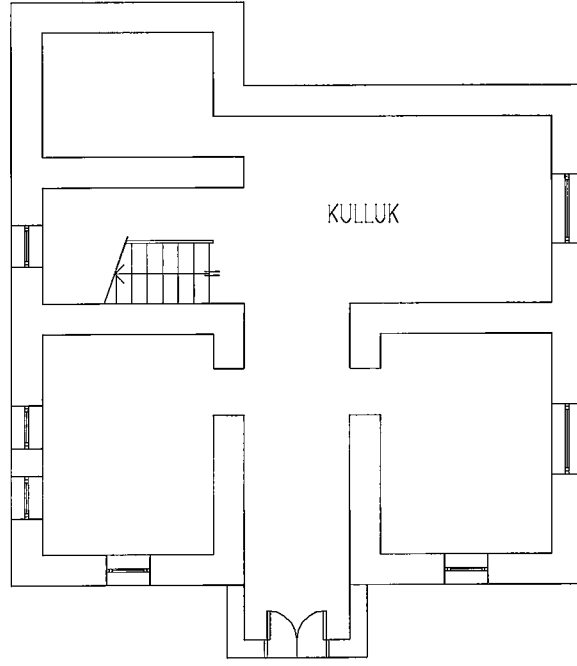
2. KAT PLANI

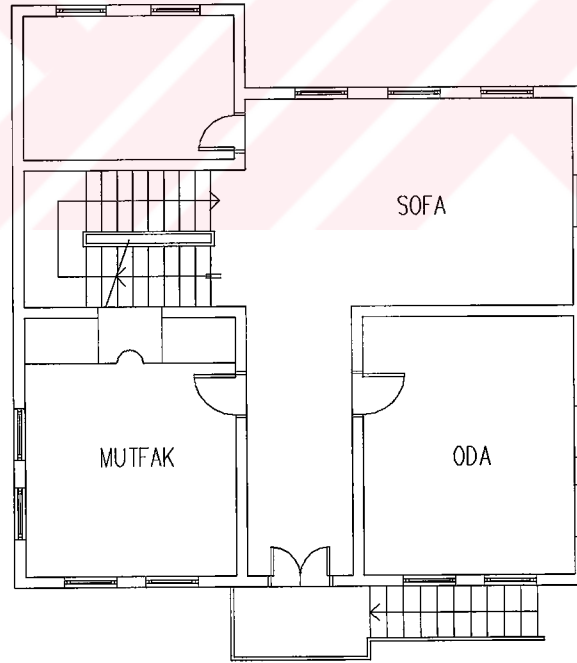
Envanter No:

184

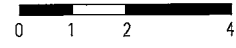

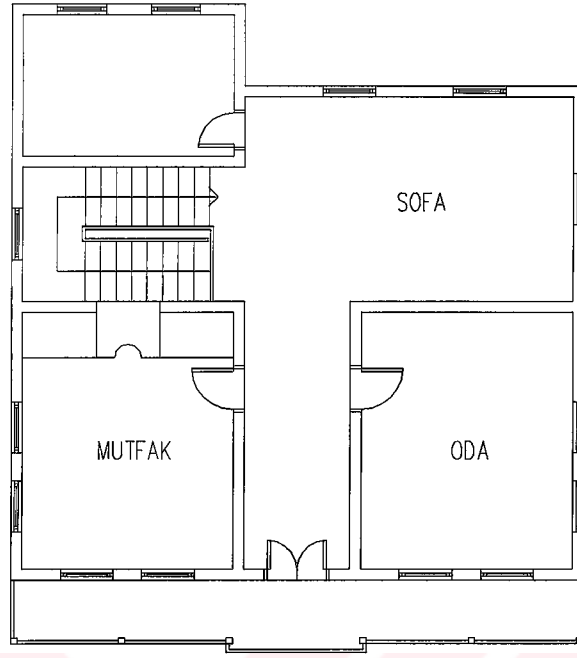

BODRUM KAT PLANI

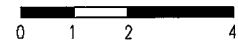

ZEMİN KAT PLANI

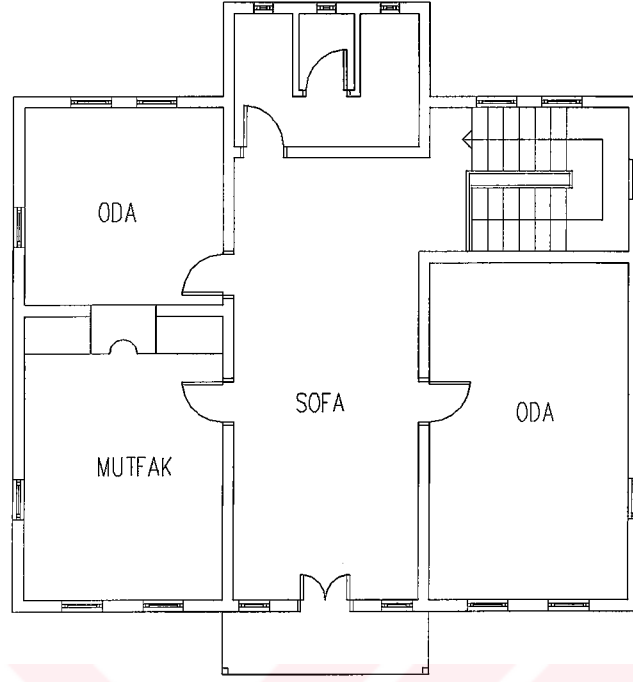
1.KAT PLANI

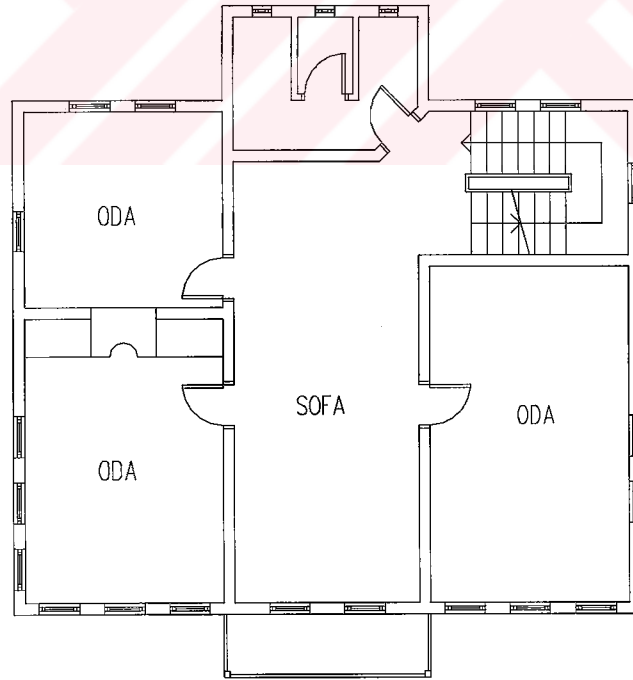
Envanter No:

186

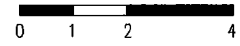

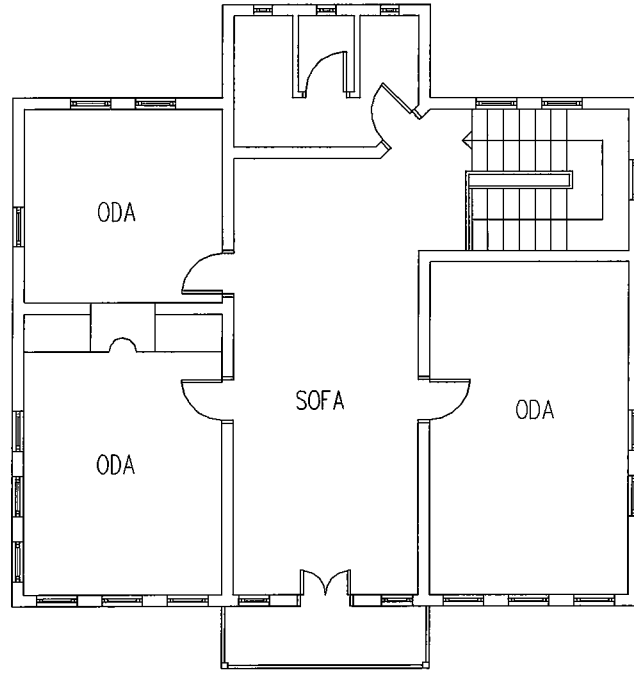

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

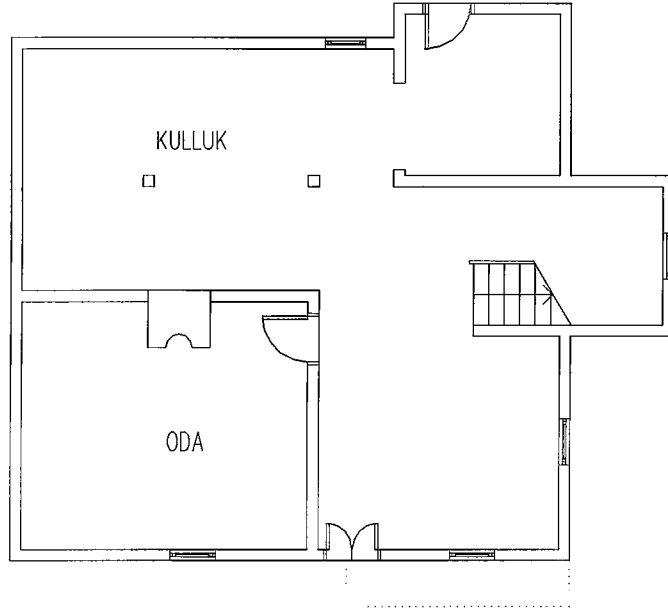

2. KAT PLANI

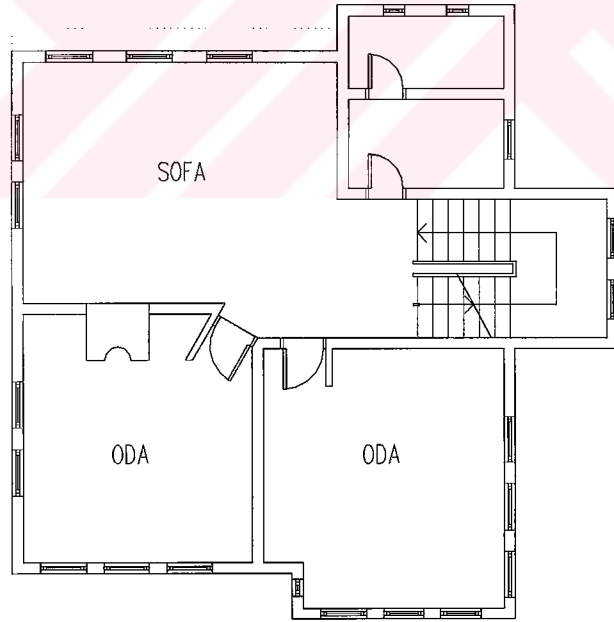
Envanter No:

191

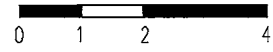

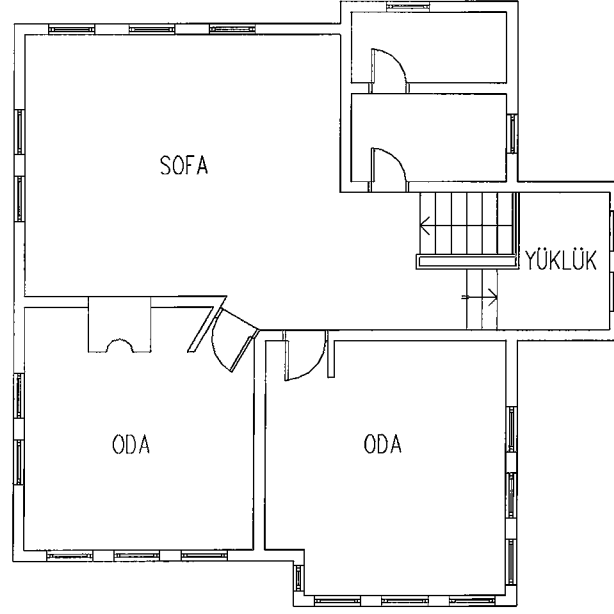

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

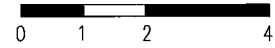

2. KAT PLANI

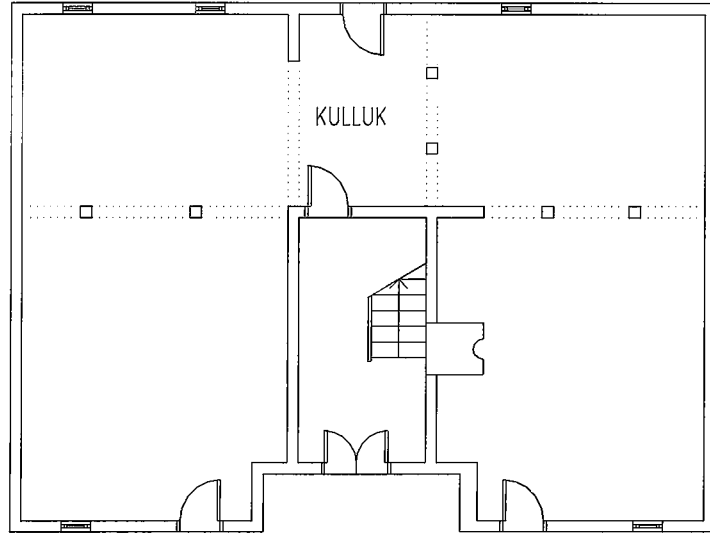
ÖN GÖRÜNÜS

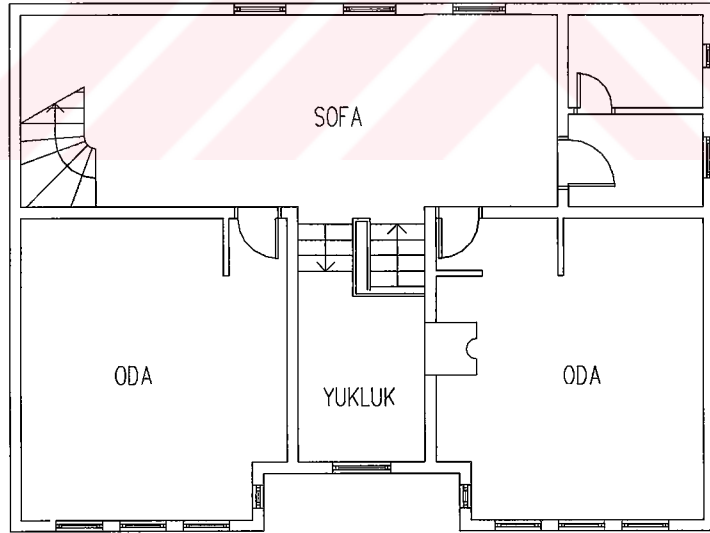
Envanter No:

199

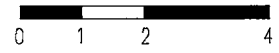

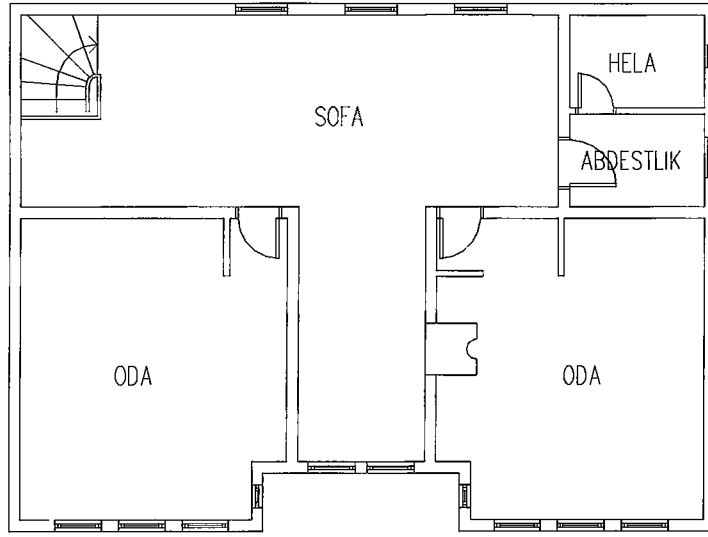

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

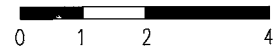

2. KAT PLANI

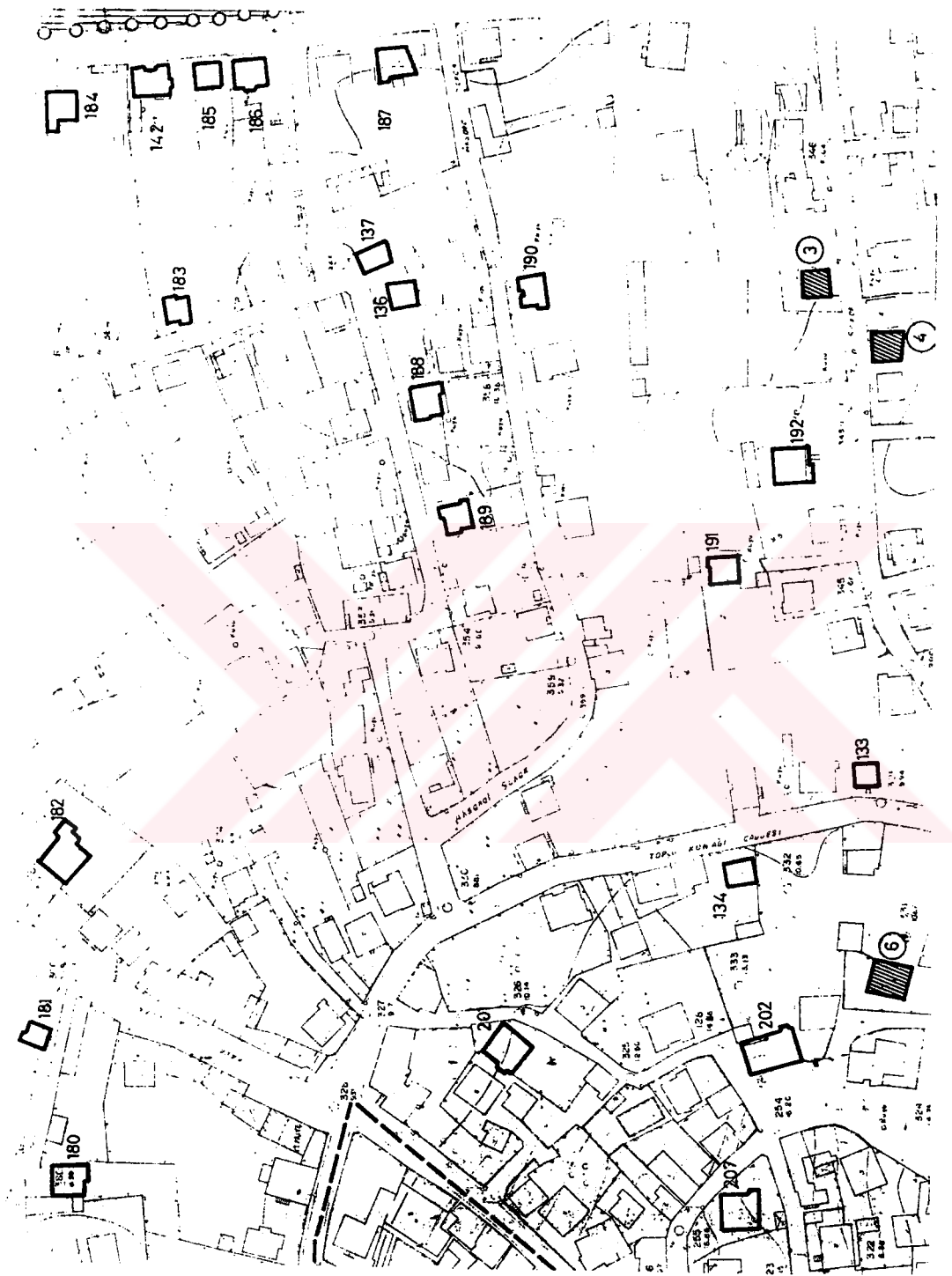
ÖN GÖRÜNÜS

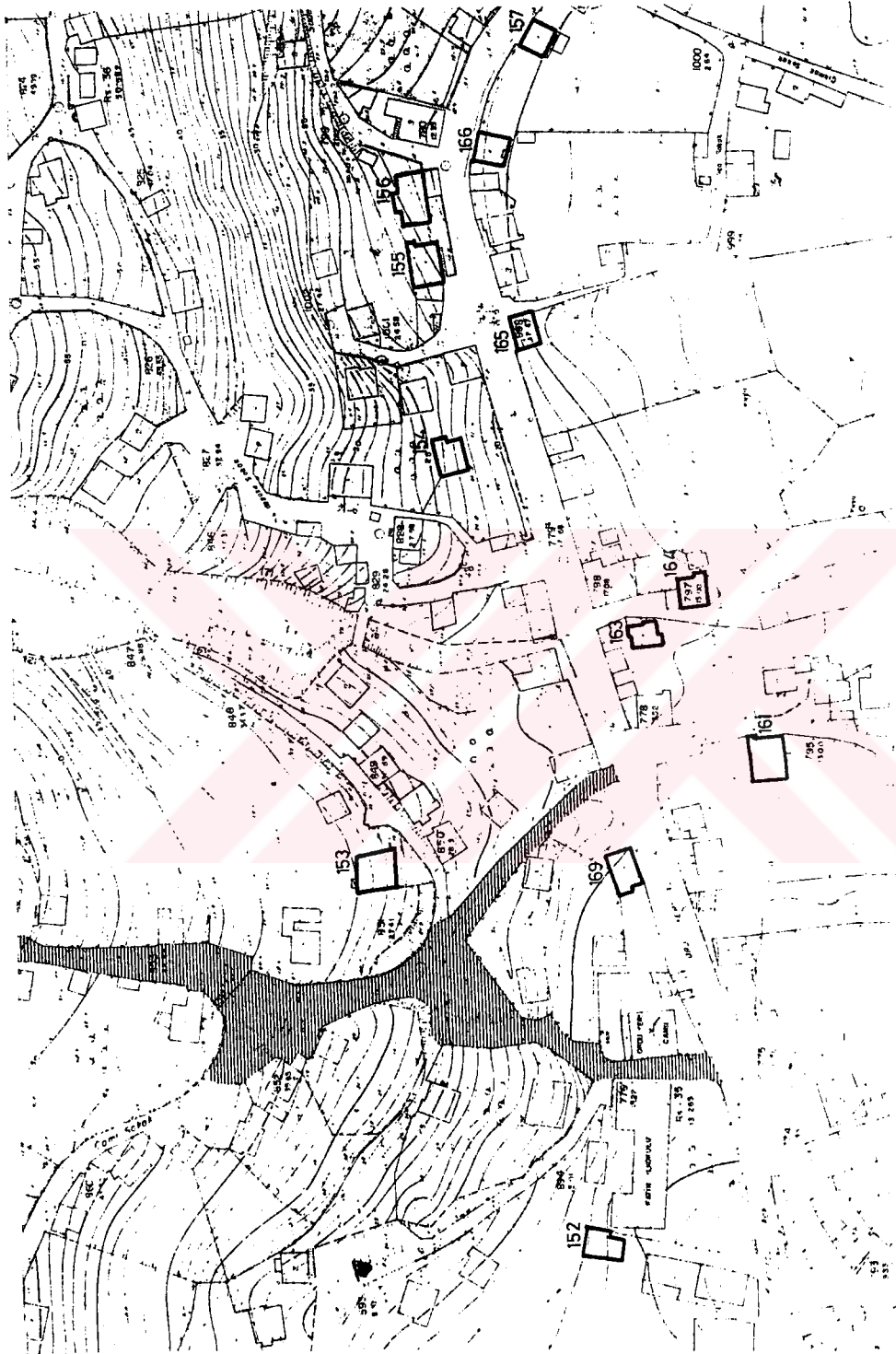
YAT. ALSEKÜRETTİN KUTLUOĞLU
DOKÜMANASYON MERKEZİ

Harita 1

Harita 2

Harita 4

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Zonguldak'ta doğdu. 1988 yılında T.E.D. Zonguldak Koleji'nden mezun oldu ve 1989 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'ne girdi. 1993 yılında bu bölümden mezun oldu. Çeşitli yarışmalarda dereceleri ve yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

**F.Ö. YURSEKÖĞRÜCİA KUTUPU
DOKÜMANASYON MERKEZİ**